

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ BAĞLAMINDA YOKSULLUKLA
MÜCADELE POLİTİKALARI: TÜRKİYE AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat BAL

AĞUSTOS - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ BAĞLAMINDA YOKSULLUKLA
MÜCADELE POLİTİKALARI: TÜRKİYE AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat BAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Güven MURAT

AĞUSTOS - 2024

TRABZON

ONAY

Murat BAL tarafından hazırlanan “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Yoksullukla Mücadele Politikaları: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme” adlı bu Çalışma 29.08.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Güven MURAT	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Cemalettin KALAYCI	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Pınar HAYALOĞLU	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Murat BAL
29.08.2024

ÖNSÖZ

Ekonomi biliminin tarih boyunca en önemli tartışma konularından biri, yoksulluk ve gelir eşitsizliği olmuştur. Gelir dağılımı, ekonomik faaliyetlerin temel dinamiklerini belirleyen ve sosyal adalet ile eşitlik kavramlarıyla yakından ilişkili olan önemli bir konudur. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, dünya genelinde yoksulluk sorununu derinleştirirken, bu eşitsizliklerin yoğun olarak yaşandığı ülkelerde yoksulluk daha belirgin ve yaygın hale gelmektedir.

Yoksulluk, yalnızca az gelişmiş ülkelerin değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de mücadele ettiği evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de ise gelir dağılımındaki adaletsizlikler giderek artmakta ve bu durum, yoksulluğun nüfusun geniş kesimlerini doğrudan etkileyerek toplumsal yapıyı sarsmaktadır. Gelir eşitsizlikleri, sosyal huzursuzlukları tetikleyip ekonomik kalkınmayı engellemekte, bu da ülkedeki yoksulluğun daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’deki yoksulluğun boyutlarını ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında yoksulluk ile mücadelenin etkinliğini ele almaktadır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun küresel çerçevede sona erdirilmesinde bir yol haritası sağlamaktadır. Bu hedefler aracılığıyla yoksullukla mücadeleye yönelik ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesi için göstergeler sunulmaktadır. Böylece uygulanan politika ve faaliyetlerin etkinliğinin değerlendirilmesi ve gerektiğinde ayarlamaların yapılmasına olanak sağlanmıştır.

Tez çalışmam sırasında desteklerini ve katkılarını esirgemeyen, araştırmam süresince benimle bilgi ve tecrübelerini paylaşan danışmanım Prof. Dr. Güven Murat’a canı gönülden teşekkür ederim. Ayrıca her zaman yanımda olan, her türlü maddi ve manevi desteği sunan anneme, babama ve kardeşime, cesaretlendirici ve motive edici destekleri için de arkadaşlarıma minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bu çalışmanın, gelecekte yapılacak olan araştırmalara ve politika geliştirme süreçlerine ışık tutmasını dilerim.

Ağustos, 2024

Murat BAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
SUMMARY	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YOKSULLUĞUN TEORİK ARKA PLANI	4-27
1.1. Yoksulluk Kavramı.....	4
1.2. Yoksulluğun Nedenleri.....	5
1.2.1. Demografik Nedenler.....	5
1.2.2. Ekonomik Nedenler	6
1.2.3. Sosyo-Kültürel Nedenler	7
1.2.4. Siyasal Nedenler	8
1.3. Yoksulluk Türleri	8
1.3.1. Mutlak Yoksulluk ve Görelî Yoksulluk.....	9
1.3.2. Objektif Yoksulluk ve Sübjektif Yoksulluk.....	10
1.3.3. İnsani Yoksulluk	10
1.3.4. Gelir Yoksulluğu.....	10
1.3.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	11
1.3.6. Aşırı Yoksulluk.....	12
1.4. Yoksulluk Yaklaşımları	12
1.4.1. Parasalcı Yaklaşım.....	13
1.4.2. Kapasite (Yapabilirlik) Yaklaşımı	13
1.4.3. Katılımcı Yaklaşım	14
1.4.4. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı	14
1.5. Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri.....	15
1.5.1. Kafa Sayısı Endeksi	15
1.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	15

1.5.3. Sen Yoksulluk Endeksi	16
1.5.4. Sen-Shorrocks-Thon Endeksi	16
1.5.5. Watts Endeksi	17
1.5.6. Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi	18
1.5.7. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi.....	18
1.5.8. İnsani Yoksulluğun Ölçülmesi (Çok Boyutlu Ölçümler/ Bileşik Yoksulluk Ölçümleri).....	19
1.5.8.1. İnsani Gelişme Endeksi	19
1.5.8.2. İnsani Yoksulluk Endeksi.....	21
1.5.9. Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi.....	22
1.5.10. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi	23
1.5.11. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi	23
1.6. Yoksulluğun Etkileri.....	24
1.6.1. Ekonomik Etkiler.....	25
1.6.2. Sosyal Etkiler.....	26
1.6.3. Diğer Etkiler.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUK	29-48
2.1. Dünya’da Yoksulluk Eğilimleri.....	29
2.1.1. Küresel Ölçekte Yoksulluk.....	30
2.1.2. Bölgeler ve Ülkeler İtibariyle Yoksulluk.....	32
2.1.3. Covid-19 Pandemisi ve Yoksulluk	35
2.1.4. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yoksulluk.....	38
2.2. Türkiye’de Yoksulluk.....	39
2.2.1. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk	40
2.2.2. Bölgeler İtibariyle Yoksulluk	42
2.2.3. Diğer Yoksulluk Göstergeleri.....	45
2.2.4. Covid-19 ve Yoksulluk.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ	49-76
3.1. Yoksullukla Mücadele ve Uluslar-üstü Kuruluşlar	49
3.2. Genel Olarak Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	50
3.2.1. Doğrudan Yaklaşım	51

3.2.1.1. Radikal Reform.....	52
3.2.1.2. Kamusal Harcamalar	52
3.2.1.3. Yoksullukla Mücadele Programları	53
3.2.2. Dolaylı Yaklaşım	54
3.2.2.1. Ekonomik Büyüme	55
3.2.2.2. İşgücü Piyasası Politikaları.....	57
3.2.2.3. Fiyat İstikrarını Sağlayıcı Politikalar	58
3.2.2.4. Eğitim Politikaları.....	59
3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	60
3.3.1. Kalkınma Planlarında Yoksullukla Mücadele Politikaları.....	61
3.3.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım.....	63
3.3.2.1. İstihdam Politikaları.....	63
3.3.2.2. Gelir Artırıcı Politikalar.....	64
3.3.2.3. Sosyal Yardımlar	65
3.3.2.3.1. Ayni Sosyal Yardımlar	67
3.3.2.3.2. Nakdi Sosyal Yardımlar	68
3.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım.....	70
3.3.3.1. Ekonomik Büyüme	70
3.3.3.2. Gelir Dağılımını İyileştirme ve Vergi Politikaları	72
3.4. Türkiye’de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Açısından Etkinliğinin Değerlendirilmesi	73
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	77
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ.....	100

ÖZET

İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması veya sosyo-ekonomik olarak kabul edilebilir bir yaşam standardına ulaşamaması durumu olan yoksulluk geçmişte olduğu gibi günümüzde de az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin çözüm aradığı önemli sorunlardan birisidir. Yoksulluk sorunu demografik, ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yoksulluk bireylerin dolayısıyla toplumların refahı, sağlığı, eğitimi ve güvenliği açısından yıkıcı sonuçları beraberinde getirmektedir. İnsan haklarını ve onurunu korumak, sağlamak sosyal adaleti tesis etmek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için yoksullukla mücadele ülkelerin yanı sıra Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü gibi uluslar üstü kuruluşların da temel görevi olarak kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen ve üye ülkelere daha yaşanılabilir dünya için küresel bir yol haritası niteliği taşıyan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin ilki ve en önemlisi “yoksulluğa son”dur.

Bu çalışmada Türkiye’de yoksulluğun mevcut durumu ve yoksullukla mücadele politikaları ortaya konulmakta ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında ülkemizde izlenen yoksullukla mücadele politikalarının etkinliği değerlendirilmektedir. Türkiye’de yoksullukla mücadeleye bir politika olarak Yedinci Kalkınma Planı’nda yer verilmiştir. Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım (istihdam politikaları, gelir artırıcı politikalar ve sosyal yardımlar) ile dolaylı yaklaşım (ekonomik büyüme, gelir dağılımını iyileştirme ve vergi politikaları) benimsenmiştir. Uygulanan politika ve programlar sonucunda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksul kişi ve yoksulluk oranında azalma eğilimi kaydedilmiştir. Ancak 2019 yılının sonunda dünyayı etkisi altına almaya başlayan Covid-19 Pandemisi yoksulluğun azaltılmasında elde edilen kazanımları tersine çevirmiştir. Özellikle aşırı yoksulluğun 2030 yılında tamamen kaldırılması hedefinin gerçekleşmesini hem dünyada hem de Türkiye’de büyük ölçüde sekteye uğratmıştır.

Türkiye’nin yoksullukla mücadelede başarılı olabilmesi için, sosyal desteklerin ve ekonomik politikaların etkili bir şekilde uygulanması, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi ve yoksullukla mücadelede uluslararası işbirliklerinin artırılmasının yanısıra hayata geçirilen politika ve programların düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Yoksulluk, Gelir Eşitsizliği, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Sosyal Yardımlar

SUMMARY

Poverty, which is the inability of people to meet their basic needs or to reach a socio-economically acceptable standard of living, is one of the important problems that underdeveloped and developed countries seek solutions to today as in the past. The problem of poverty is caused by demographic, economic, socio-cultural and political reasons. Poverty brings about devastating consequences for the welfare, health, education and security of individuals and thus societies. In order to protect and ensure human rights and dignity, to establish social justice and to support sustainable development, the fight against poverty is considered as a fundamental task of countries as well as supranational organisations such as the World Bank, the International Monetary Fund, the United Nations Development Programme and the Organisation for Economic Co-operation and Development. The first and most important of the 2030 Sustainable Development Goals, which were adopted by the United Nations in 2015 and serve as a global road map for member countries for a more livable world, is ‘ending poverty’.

In this study, the current situation of poverty and anti-poverty policies in Turkey are presented and the effectiveness of the anti-poverty policies pursued in Turkey in the context of the 2030 Sustainable Development Goals is evaluated. In Turkey, the fight against poverty is included as a policy in the Seventh Development Plan. Direct approach (employment policies, income-increasing policies and social aids) and indirect approach (economic growth, improvement of income distribution and tax policies) have been adopted in the fight against poverty. As a result of the policies and programmes implemented, there has been a downward trend in the number of poor people and poverty rate in Turkey as in the world. However, the Covid-19 Pandemic, which started to affect the world at the end of 2019, reversed the gains achieved in poverty reduction. In particular, the realisation of the goal of eradicating extreme poverty by 2030 has been hindered to a great extent both in the world and in Turkey.

In order for Turkey to be successful in the fight against poverty, it is important to implement social supports and economic policies effectively, to empower disadvantaged groups and to increase international cooperation in the fight against poverty, as well as to regularly monitor and evaluate the policies and programmes implemented.

Keywords: Poverty, Income Inequality, Sustainable Development Goals, Social Assistance

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Dünya Yoksulluk Verileri ve Watts Endeksi (2010-2019).....	30
2	Dünya İnsani Gelişmişlik Endeksi Değerleri (1990-2022).....	31
3	Dünyada Bölgelere Göre Yoksul Kişi Sayısı (Milyon) ve Oranları (%) (2010-2023).....	32
4	OECD Ülkelerinde Görelî Yoksulluk Oranları (2008-2020).....	34
5	Dünyada Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönemde 2.15\$ Altında Gelire Sahip Olan Kişilerin Yıllara Göre Sayısı ve Oranı (2016-2023).....	36
6	Türkiye Geneli Yoksulluk Verileri ve Yoksulluk Sınırı (Medyan Gelirin %50'sine Göre), (2010-2023).....	41
7	Türkiye'de İBBS 2 Düzeyine Göre Yoksulluk Oranı (2016-2023, %)	42
8	Türkiye Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranları (2014-2023, Medyan gelirin %60'ına göre).....	45
9	Türkiye'de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre AROPE Oranları (2015-2023, %).....	46
10	Türkiye'de Aynî Sosyal Koruma Yardımlarının İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2022, Milyon TL)	67
11	Türkiye'de Nakdi Sosyal Yardımlar (2000-2022, Milyon TL)	69
12	Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Yoksulluk Oranları	71
13	Türkiye'de Gini Katsayısı, En Düşük ve En Yüksek Gelir Gruplarının Oranları (P80/P20 Oranı (2006-2023)	72

GİRİŞ

Yoksulluk, yüzyıllardan bu yana mücadele edilen bir sorun olmakla beraber her kesimde ve dönemde farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Yoksulluğun nedenleri arasında ekonomik dengesizlikler, işsizlik, eğitim yetersizliği, altyapı eksiklikleri, savaşlar, doğal afetler ve politik istikrarsızlıklar bulunmaktadır. Bu nedenler yoksulluğun ortaya çıkmasında ve devam etmesinde önemli rol oynamaktadır. Kaynakların adil dağıtılmaması ve sosyal koruma sistemlerinin yetersizliği de yoksulluğun başlıca nedenlerindendir. Yoksulluk, değişen dünya koşullarında küresel bağlamda hassas ve dezavantajlı grupları daha derinden etkileyebilmekte ve yaşamı tehdit eden zorlukların başında gelmektedir. Yoksulluk; insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerden mahrum kalması, sosyal topluma katılamaması ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürememesi gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Yoksulluğun insanı etkileyecek birçok olumsuzluğun fiziksel boyutu olduğu gibi; siyasi, kültürel ve toplumsal boyutları da bulunmaktadır. Fiziksel olarak yetersiz beslenme, sağlık sorunları ve kötü yaşam koşulları yoksulluğun doğrudan sonuçlarıdır. Siyasi ve toplumsal olarak ise yoksulluk, bireylerin karar alma süreçlerine katılımını sınırlayarak sosyal dışlanmayı ve eşitsizliği artırmaktadır. Bu nedenle insanların onurlu, sağlıklı ve mutlu bir şekilde yaşaması için yoksulluğun her boyutuyla mücadele edilmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadelede devletlerin nüfus grupları arasındaki eşitsizliği giderme, optimal refah politikaları uygulama ve kaynakların eşit dağılımını sağlama gibi faaliyetleri oldukça elzemdir. Sosyal devlet anlayışı yoksulluğun giderilmesinde büyük rol oynamaktadır. Kamu harcamaları ve vergiler kullanılarak gelir eşitsizliği azaltılmakta ve yardıma muhtaç kişilerin yoksulluk sorunundan kurtulması veya daha az etkilenmesi için çeşitli politika ve faaliyetler devreye sokularak destek sağlanmaktadır. Devletlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar da yoksulluğun azaltılmasında önemli faaliyetler yürütmektedir. Sivil toplum kuruluşları, toplumun en dezavantajlı kesimlerine ulaşmada ve onlara destek olmada kritik bir rol oynamakta, yerel düzeyde yoksulluğun etkilerini hafifletmek için çeşitli projeler uygulamaktadır. Uluslararası kuruluşlar ise yoksullukla mücadelede küresel stratejiler geliştirerek ve kaynak sağlayarak bu mücadeleyi desteklemektedir.

Yoksulluk, toplumsal ve bireysel düzeyde derin etkiler yaratan çok boyutlu bir sorundur. Bu sorunun çözülmesi, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasi stratejiler gerektirmektedir. Yoksulluğun azaltılması, herkesin daha iyi yaşam koşullarına sahip olmasını

sağlayarak, toplumsal refahın artmasına ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına önemli katkılar sunmaktadır.

21. yüzyılın en temel sorunlarından biri olan yoksulluk, küresel çapta bireylerin yaşam kalitesini ve toplumsal refahı olumsuz etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde dünyada yoksullukla mücadelenin küresel bağlamda ele alınması oldukça önemlidir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar yoksullukla mücadelenin küresel çerçevede sürdürülmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Yoksulluğun azaltılması ve nihai olarak ortadan kaldırılması amacıyla uluslararası düzeyde pek çok strateji ve politika geliştirilmiştir. Bu stratejilerin en önemlilerinden biri 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'dir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. 17 ana hedef ve 169 alt hedefi içeren Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2030 yılına kadar dünya genelinde yoksulluğun sonlandırılması, gezegenin korunması ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hedefler, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda dengeli bir kalkınma yaklaşımını benimsemekte ve yoksulluğun köklü nedenlerine çözüm getirmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, bölgesel kalkınma programları ve yerel projeler de bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Yoksulluk durumunun sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde ele alınması ve değerlendirilmesi mevcut hedeflere ulaşmada faydalı olacağı gibi gelecek hedefler için de önem arz etmektedir. Bu nedenle yoksulluk olgusunun irdelenmesinde fayda vardır.

Yoksullukla mücadelede dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde birçok politika ve program hayata geçirilirken, 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 Pandemisi, verilen mücadelenin ve katedilen ilerlemelerin gerilemesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak ulaşılması gereken birçok hedefin belirlenen zamanlarda tamamlanamayacağı öngörüsü kabul görür olmuştur. Yine de insanların daha onurlu, sağlıklı ve refah içinde yaşayabildikleri bir dünyanın sağlanması için yoksullukla mücadelede ulusal ve uluslararası alanda çaba sarfedilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çalışma Türkiye'de yoksulluğun mevcut durumunun ve yoksullukla mücadele politikalarının ortaya konulmasını ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında izlenen yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları ele alınarak 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden biri ve ilki olan yoksulluğa son verme konusunda atılacak adımlara ilişkin bir dizi önerilerde bulunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın yoksulluk ile ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma giriş ve sonuç hariç üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramının tanımı, çeşitleri, nedenleri, etkileri ve ölçüm yöntemleri ilgili açıklama ve hesaplama

formüllerine yer verilerek yoksulluk kavramıyla ilgili detaylı bilgilendirme yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca, yoksulluğun sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlarının da ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Yoksulluğun tanımı yapılırken, mutlak ve göreceli yoksulluk kavramları arasında ayırım yapılmış, bu iki farklı yoksulluk türünün toplumsal etkileri üzerine detaylı analizler sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümde dünya ülkelerinde ve Türkiye’de yoksulluk eğilimleri ulusal ve uluslararası resmi istatistik kuruluşları tarafından yayınlanan istatistikler ile literatürdeki veriler kullanılarak aktarılmıştır. Küresel ölçekte yoksulluk eğilimleri ve Covid-19 Pandemisi dönemindeki kriz etkisi de göz önüne alınarak dünyada ve Türkiye’deki yoksulluk profilleri değerlendirilmiş, bölgesel sonuçların analiz yorumlaması yapılmıştır. Bu bölümde, Türkiye’deki yoksulluk oranlarının özellikle kırsal bölgelerde daha yüksek olduğu ve bu durumun bölgesel politikaların önemini artırdığına dikkat çekilmiştir. Covid-19 Pandemisi’nin yoksulluk üzerindeki etkileri incelenmiş, ekonomik ve sosyal sonuçları ele alınmıştır. Ayrıca, bölgesel kalkınma farklılıklarının yoksulluk üzerindeki etkileri de bu bölümde analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yoksullukla mücadelede uygulanan dolaylı ve doğrudan politika çeşitleri belirtilerek, bu mücadelede ilgili ulusal ve uluslararası kurumların ve devletlerin uyguladığı sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikalarının sonuçlarının olumlu ve olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak etkinliği değerlendirilmiştir. Türkiye’deki ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği verileri üzerinden yoksullukla mücadelede uygulanan politikaların etkinliği de bu bölümde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, sosyal yardımların etkinliğinin artırılması ve istihdam odaklı politikaların önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin rolü de detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında ise ilk 3 bölümde ortaya konulan bilgiler ve veriler çerçevesinde konunun genel bir değerlendirilmesi yapılarak yoksulluğun çözümüne dönük olarak bir dizi öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YOKSULLUĞUN TEORİK ARKA PLANI

1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramının tanımı konusunda literatürde görüş birliği söz konusu olmamakla kavramın tanımı bakış açısına, değer yargılarına ve zaman boyutuna göre değişkenlik göstermektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 120).

117 ülkenin katıldığı 1995'teki Kopenhag Zirvesinde mutlak yoksulluğu ortadan kaldırma ve genel yoksulluğu azaltma ve ulusal düzeyde yoksullukla mücadele etme amaçları ön plana çıkmıştır. Bu nedenle amaçlara ulaşmadaki kilit nokta olan mutlak yoksulluk ve genel yoksulluk kavramlarının incelenmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından mutlak yoksulluk “gıda, temiz içme suyu, sağlık, barınma, eğitim ve bilgilenme gibi temel insan ihtiyaçlarından ciddi bir şekilde yoksun olma durumu” olarak tanımlanmıştır. Bu durum sadece gelir kriteri için değil hizmetlere erişim hususunda da ifade edilebilmektedir. Birleşmiş Milletler genel yoksulluk kavramını; kişinin yeterli gelire sahip olmaması ve geçim kaynağının sürekliliğini sağlayacak üretim kaynaklarından mahrum olma, açlık ve yetersiz beslenme, eğitime olan sınırlı ya da yetersiz erişim, hastalıktan kaynaklı artan ölümler ve hastalık durumları, yetersiz ev durumları veya evsizlik durumları, tehlikeli çevre ve sosyal dışlanmaya maruz kalma şeklinde tanımlamıştır. Karar verme sürecine, kültürel ve sosyal hayata yeterince katılamama durumları da genel yoksulluk kavramına dahil edilmektedir (UN, 1995: 38).

Buna benzer bir tanımlama da Dünya Bankası tarafından yapılmıştır. Tanımlamaya göre yoksulluk; ekonomik eşitlik, eğitim, sağlık, gıdanın kabul edilemeyecek kadar yoksunluğu ve bunun yanı sıra yetersiz güvenlik ve güçlendirme durumudur (OECD, 2001: 37).

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü yoksulluğu çok boyutlu olarak ele almakta ve yoksulluğun cinsiyete ve çevre faktörlerine bağlı olarak insanları hangi düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır. Söz konusu yoksulluk boyutları, ekonomik kapasite, insan kapasitesi, politik kapasite, sosyo-kültürel kapasite ve koruyucu kapasitedir. Ekonomik kapasite kişinin tüketebilmesi, varlıklı olabilmesi, refahını ve sosyal statüsünü sağlayabilmesi için gelir elde etmesi anlamlarına gelmektedir. İnsan kapasitesi kişinin gıda, sağlık, eğitim, temiz su ve barınma gibi temel insani unsurlarını kapsamaktadır. Politik kapasite insan haklarını ve uygulanan kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında etki sahibi olmayı içermektedir. Sosyo-kültürel kapasite,

kişinin toplumdaki sosyal durumunu, itibarını ve yoksulların önem verdikleri topluma ait olabilmeleri için gerekli diğer kültürel koşulları içermektedir. Koruyucu kapasite ise insanların ekonomik ve dışsal sarsıntılara karşı koyabilmelerini ifade etmektedir (OECD, 2001: 38).

Yoksulluk kavramının çok boyutlu ve göreceli bir kavram olmasından dolayı resmi tanımlamaları bulunabildiği gibi, kişiden kişiye değişen tanımları da bulunmaktadır. Bunu bir örnek ile anlatmak gerekirse; eşit miktarda malı olan iki kişiden birinin kendisini çok yoksul görmesi, diğerinin ise zengin olduğunu düşünmesi bu durumun göreceli olduğunun bir göstergesidir. Nitekim tarım toplumları ve sanayi toplumları gibi farklı kültürlerde bulunan toplumlarda da yoksulluk algısı farklılık gösterebilmektedir (Bozan, 2017: 392). Yoksulluk genellikle bir halkın veya halkın belirli bir kesiminin yaşamlarını gıda, barınma ve giyim gibi sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyede sürdürmesi olgusu olarak görülmektedir (Uzun, 2001: 156).

1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk dünyada yaygın ve acil olarak çözülmesi gereken bir olgudur. Yoksullukla etkin ve etkili bir şekilde mücadelede yoksulluğun nedenlerini ortaya koymak önem arz etmektedir. Haughton ve Khandker (2009: 146) yoksulluğun nedenlerini üç özelliğe göre ayırmıştır. Bunlar; bölgesel düzeydeki özellikler, toplumsal düzeydeki özellikler ile hanehalkı ve kişisel özellikler şeklindedir. Bölgesel düzeydeki özellikler; sel, deprem gibi doğal afetlerin yanında, yönetimin kalitesi, mülkiyet hakları ve uygulanması gibi konuları içermektedir. Toplumsal düzeydeki özellikler; altyapı ve hizmetleri, pazara yakın olma ve sosyal ilişkileri içermektedir. Hanehalkı ve kişisel özellikler ise, demografik olarak, evdeki bireylerin sayısal büyüklüğü, yaş yapısı, bağımlılık oranları ve hanehalkı reisinin cinsiyeti faktörlerini içermektedir.

Temelde yoksulluğun açıklanmasında kişisel kaynaklı yoksulluktan ve ekonomik yapıdan kaynaklı yoksulluktan bahsedilmektedir. Bu çalışmada yoksulluğun nedenleri demografik nedenler, ekonomik nedenler, sosyo-kültürel nedenler ve siyasal nedenler olarak 4 grupta ele alınarak incelenmektedir.

1.2.1. Demografik Nedenler

Dünya nüfusu geçmişten günümüze savaş, kıtlık ve doğal afetler gibi büyük olaylar nedeniyle geçici olarak azalma gösterse bile genel olarak artan yönde eğilim göstermiştir. 1750 yılından itibaren dünyanın nüfus artış hızı yıllık %0,5 olarak gerçekleşmiştir. 1900'lı yıllara gelindiğinde nüfus 2 katına çıkarak 1,7 milyara ulaşmıştır. 20. yüzyılda nüfus artışı hızlanma eğilim göstererek %1 oranına, daha sonra %2 oranına kadar çıkmıştır (Birdsall, 1988: 479). Geçmişten günümüze kadar nüfus artışı ve yoksulluğun ilişkisi tartışılmıştır. Bu tartışmalardan öne çıkanlardan birisini de

Thomas Malthus ileri sürmüştür. Malthus'a göre nüfus geometrik hızda artarken gıda maddelerinin üretimindeki artış aritmetik dizide gerçekleşmektedir. Malthus ücretler ile nüfus arasında ilişki kurmakta ve ücretler arttığında nüfusun ve emek arzının artacağını ileri sürmektedir. Emek arzındaki artışın da uzun dönemde ücretlerde bir düşüşe neden olacağını ve bunun sonucunda açlık ve sefaletin görüleceğini savunmaktadır (Sabbağ, 2020: 38).

Hanehalkının yapısı da nüfus artışında olduğu gibi yoksulluk ile ilişkilendirilebilir. Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı yüksektir. Bunun sonucu olarak, hanehalkında çocuk sayısının fazla olmasına ve ailelerin geniş olmasına sıkça rastlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise genel olarak hanehalkında evde bulunan kişi sayısı daha azdır. Yapılan çalışmalara göre çalışan yetişkinler, çocuklardan sayıca daha hızlı artış gösterdiğinde, kişi başına düşen gelir daha hızlı bir şekilde artış göstermektedir (Sabbağ, 2020: 47).

Yoksulluğun nüfus ile olan ilişkisi kişi başına düşen gelirle de ilişkilendirilebilir. Özellikle kontrol altına alınmayan nüfus, tüketimde artışa ve kalkınmada yavaşlamaya neden olabileceği için kişi başına düşen gelirden azalmaya yol açmaktadır (Doğan, 2013: 296). Ülkedeki kişi sayısı artarken milli gelir sabit kaldığında kişi başına düşen gelir miktarı azalış göstermektedir. Kişi başına düşen gelirin artırılması için ya nüfus artış hızının düşmesi ya da milli gelirin artış hızının yükselmesi gerekmektedir. Doğru nüfus politikalarının uygulanması bu açıdan önem taşımaktadır (Doğan, 2013: 304).

Göç ile yoksulluk arasında ilişki görmek de mümkündür. Gelişmiş ülkelerde küreselleşme ve kentleşmenin değerli hale gelmesiyle kırdan kente olan göçler artmıştır. Göçler de yoksulluğun artmasına neden olmuştur (Kariman, 2023: 65). Göçmenler göç ettikleri bölgede yoksulluğa maruz kalırken yeni ikamet ettikleri bölgelerde de yoksullukla birlikte yoksunluğa da maruz kalmaktadır. Bunun nedeni yeni ikamet ettikleri bölgelerde marjinalleşme, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, sosyal dışlanma, gettolaşma, şiddet gibi birçok olumsuz durum ile karşılaşmalarıdır (Karadağ, 2018: 491). Kırsal alanda yaşayan nüfus ve geçimlerini kırsal alanda tarımsal faaliyetlerle sağlayan aileler yaşam standartlarını yükseltmek için kentlere göç etmiştir. Kırsal alanda tarım ile geçinen hanehalkı barınma ve gıda gibi temel ihtiyaçlarını giderebilmektedir ve aile bağları güçlüdür. Kentsel bölgelerde ise aileler kendilerini toplumdaki iş sahalarına bırakmaktadır. Bu nedenle aile bağları kırsal alandaki kadar güçlü değildir (Kömürcü, 2014: 18). Gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda yaşayan nüfus oranı gelişmiş ülkelere oranla daha fazladır.

1.2.2. Ekonomik Nedenler

Yoksulluğun ekonomik nedenleri ekonomik büyüme, gelir dağılımı, ekonomik krizler, enflasyon ve vergi sistemindeki adaletsizlikleri içermektedir. Ekonomik konjonktür, gelir eşitsizliği ve yoksulluk ile eş zamanlı hareket etmektedir. Ekonominin gerileme dönemlerinde eşitsizlik ve

yoksulluk artmakta, iyileşme döneminde ise azalmaktadır. Fakat ekonomik büyümeden kaynaklı yoksulluktaki azalma, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki muhtemel bir düşüşün yol açtığı yoksulluktaki artıştan etki olarak zayıf kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, gerileme dönemlerinde yoksulluk üzerindeki olumsuz etkiler daha çok hissedilmektedir (Akçakaya, 2009: 24).

Enflasyon fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artmasını ifade etmektedir. Aynı zamanda paranın satın alım gücünün düşmesi ve değerinin azalması anlamına da gelmektedir. Bir ekonominin istikrarına doğrudan etki edebilecek bir olgudur. Enflasyonun yüksek oranlara ulaşması sonucunda yoksul durumdaki kişiler daha da yoksullaşırken, zenginler daha da zenginleşebilmektedir. Gelir dağılımındaki bozulma yoksulluğu doğrudan etkileyebilmektedir. Bu nedenle hükümetlerin enflasyonla mücadelede uygun politikalar izleyerek yoksulluğu azaltması oldukça önemlidir (İncedal, 2013: 37).

Devlet kamusal mal ve hizmetleri sağlamada ihtiyaç duyduğu kaynakları dolaysız ve dolaylı vergiler aracılığıyla tedarik etmektedir. Doğrudan vergiler (örneğin; gelir vergisi), bireylerin gelir durumuna göre belirlenmektedir. Dolaylı vergiler (örneğin; katma değer vergisi) ise tüketim malları üzerinden alınan, kişilerin gelirlerini göz önünde bulundurmada alınan vergileri içermektedir. Yoksullar gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime harcamaktadır. Bu nedenden dolayı vergilerin oranlarında yapılacak olan sürekli artışlar, zengin kesimin hayatlarında büyük bir etkiye sahip değilken, geçimlerini sağlamakta zorlanan yoksul kesimin hayatlarında zorlayıcı ve yoksulluğu arttırıcı bir etkisi bulunmaktadır (Mercan, 2023: 100).

1.2.3. Sosyo-Kültürel Nedenler

Yoksulluğun kişileri ve hanehalkını sosyo-kültürel açıdan doğrudan etkileyen nedenler; belirli bir toplumun sosyal çevresine doğrudan bağlantılı olan sosyal yapısını ve kültürünü etkileyen dışsal faktörleri içermektedir. Bu nedenler; ani şoklar, ayrımcılık, sosyal dışlanma, toplumun fiziken bulunduğu ortamın nitelikleri gibi faktörlerden doğmaktadır.

İlk olarak kişilerin ve hanehalkının yaşamlarında maruz kaldıkları ani şoklar refahlarını etkilemede büyük rol oynamaktadır. Ailenin geçimini sağlayan kişilerin ölüm, engellilik, sürekli hastalık, boşanma veya terk gibi durumlar nedeniyle aile üyelerinin yoksun durumuna düşmesi sonucu yaşanan şoklar önemli bir yoksulluk nedenidir. (Şenses, 2014: 171). Sosyal dışlanma ve yoksulluk birbirleri yerine sıkça kullanılabilmekle birlikte sosyal dışlanma, yoksulluktan daha geniş bir kavram olarak görülebilmektedir. Bunun nedeni her toplumdan dışlanmış kişilerin yoksul olmayabileceğinden kaynaklanmaktadır. Bu duruma kişilerin cinsiyetinden, etnik kökeni/ırkından dolayı toplumda ayrımcılığa maruz kalması örnek gösterilebilir. Genel anlamda sosyal dışlanma kişinin piyasa ve sermaye birikim süreçlerinin dışında bırakılması, sosyal hayat içerisindeki

etkinliklere adil ve insani bir şekilde katılamaması, kendisinin ekonomik olarak sağladığı fayda sonucunda adil bir şekilde karşılığını alamamasının sonucudur (Türk ve Ünlü, 2016: 95).

Yoksulluğa yol açan bir başka sosyo-kültürel neden kişinin içinde bulunduğu/yaşadığı ortamdır. Bu ortam ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki vardır. Yoksulluğun farklı bölgelerde yoğunlaşmasının çeşitli nedenleri olabilmektedir. Bu nedenleri yetersiz istihdam imkânları, iklim koşulları, doğal afetler, altyapı, konut yetersizliği, kamu hizmetlerinin kalitesi ve ekonomik dalgalanmalardan etkilenme dereceleri gibi sıralamak mümkündür (Şenses, 2014: 180).

1.2.4. Siyasal Nedenler

Yoksulluğun siyasal nedenleri, savaşları ve terörü içermektedir. Bu iki faktör de sınırlı olan kamu kaynaklarının birçoğunun verimli bir şekilde kullanılmasına engel olmaktadır. Hükümetler savaş ve terör durumlarında kaynaklarının büyük bir kısmını savunma ve güvenlik harcamalarına aktarmak durumunda kalmaktadır. Savunma harcamalarındaki artış aynı zamanda muhtemel bir savaş ortamını da hazırlayabilmekte ve diğer ülkeleri de silahlanmaya teşvik edebilmektedir. Savunma ve güvenlik için harcanan kamu kaynakları eğitim, sağlık, transfer harcamaları gibi yoksulluğu azaltmada kullanılacak kamu kaynaklarını önemli ölçüde azaltmaktadır.

Savaş durumlarında olduğu gibi terörde de kamu kaynakları güvenlik harcamalarına kaymaktadır. Terör ile mücadele eden ülkelerde turizm ve sanayi sektörleri verimliliklerini büyük ölçüde kaybetmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde yoksulluk önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Düşük gelirli ülkelerde savunma harcamaları genel kamu harcamaları içerisinde önemli bir paya sahiptir (Kabakçı, 2017:174).

2020 yılı için düşük gelirli ülkeler askeri harcamalara, genel kamu harcamaları içerisinde yaklaşık %7'lik bir pay ayırmaktadır (World Bank, t.y.). Bu harcamalar ile ülkede güvenlik, huzur ve barışın sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca bu harcamalar, turizmin ve yabancı yatırımların etkinliğini artırmaktadır. Fakat bu harcamalardaki artış yoksulluğu azaltıcı etkisi olan eğitim, sağlık, transfer harcamaları ve altyapı gibi harcamaların payını azaltmaktadır.

1.3. Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun konu ve içerik bakımından birçok farklı türü bulunmaktadır. Bu türler mutlak ve göreceli yoksulluk, sübjektif ve objektif yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, insani yoksulluk, gelir yoksulluğu ve aşırı yoksulluk olarak sıralanmaktadır.

1.3.1. Mutlak Yoksulluk ve Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluğun, Birleşmiş Milletler'in tanımından yola çıkarak belirli temel ihtiyaçların yoksunluğundan ortaya çıktığı belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanımdan yola çıkarak mutlak yoksulluğun belirli temel ihtiyaçların yoksunluğu nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir (Kömürcü, 2014: 7).

Mutlak yoksulluktaki bireyler bu ihtiyaçlardan en az birinden yoksun olmakta ve dışarıdan yardım almadığı takdirde hayati tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır (Atmaca, 2019: 8). Dünya Bankası'nın 1990 yılında yaptığı bir çalışmada kişiler gereksinimleri olan kalori miktarı sınırını (2400 k/cal) karşılayamadıklarında mutlak yoksul olarak nitelendirilmiştir. Bu kalori ölçütünden yola çıkılarak mutlak yoksulluk sınırı kişi başı günlük en az 1\$ olarak belirlenmiş ve bu sınırın ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği vurgulanmıştır (Gencer, 2019: 5-6). Ancak söz konusu 1\$'lık mutlak yoksulluk sınırı zaman içerisinde güncellenmiştir. Satınalma gücü paritesine göre 2015 yılında 1.90\$'a yükseltilen mutlak yoksulluk sınırı günlük olarak günümüzde düşük gelirli ülkeler için 2.15\$, alt orta gelirli ülkeler için 3,65\$ ve üst orta gelirli ülkeler için 6,85\$ olarak belirlenmiştir (World Bank, 2024b).

Mutlak yoksulluk ölçülürken ilk olarak asgari tüketim ihtiyaçları belirlenmektedir. Bu ihtiyaçlar genel olarak "gıda ve gıda dışı harcama" bileşenleridir. Bu ölçümde kullanılan diğer bir faktör ise "kişi başına günlük tüketim harcamalarıdır". Gıda harcama bileşenleri uluslararası standartlar çerçevesinde ortaya konulmakta ve bir kişinin günlük kalori ihtiyacına göre tespit edilmektedir. Bu doğrultuda bir kişinin günlük kalori ihtiyacı düzeyinde gıda sepeti oluşturulmaktadır. Bu gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Bu sınırın altında kalan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı ise gıda yoksulluk oranını oluşturmaktadır. Gıda yoksulluk sınırına, mal ve hizmet paylarının da eklenmesi sonucunda gıda dışı yoksulluk sınırının bileşenleri ortaya konulmaktadır. Gıda dışı yoksulluk sınırı için toplam tüketimleri gıda sınırının hemen üzerinde olan kişilerin toplam harcamalar içerisindeki gıda dışı harcama payı kullanılmaktadır (Özdemir, 2017: 185).

Görelî yoksulluğun ise belirli bir tanımı bulunmamaktadır. Farklı bir bakış açısıyla ve farklı durumlar için kullanılan görelî yoksulluğa göre; o anda bulunduğu toplumun içerisinde belirli bir yaşam standardı, gelir ve harcama limitinin altında kalan kişiler yoksul kabul edilmektedir. Bu nedenle görelî yoksulluk gelir dağılımı ve eşitsizliği ile yakından ilgilidir. Görelî yoksulluğun bahsedilen limitleri zamana ve ülkeye göre değişebilmektedir (Foster, 1998: 336-337). Örnek olarak; gelişmiş ülkelerde bulunan sivilin neredeyse tamamının mutlak yoksulluk ile karşılaştırılamayacak derecede pozitif yaşam standardı ve gelir durumuna sahip olduğu düşünüldüğünde, toplumun içerisinde daha az gelir elde eden, daha az varlığa ya da daha kalitesiz varlıklara sahip olan kişiler görelî yoksul olarak kabul edilebilmektedir. Bu yoksulluk türünün

ölçülebilmesi için ilk olarak refah ölçüsünün belirlenmesi gerekmektedir. Tüketim veya gelir seviyesi faktörleri baz alınarak oluşturulan refah ölçüsü yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2017: 186).

1.3.2. Objektif Yoksulluk ve Sübjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, yoksulluğun nedenlerinin, göstergelerinin ve yoksulluğa karşı mücadelede kullanılan yöntemlerinin önceden belirlenmiş değerlendirmelerinin nesnel ifadesine önem vermektedir. Objektif yoksullukta kalori miktarı, gelir, tüketim harcamaları gibi somut ölçüler bulunmakta ve bu ölçüler uzmanlar tarafından belirlenmektedir. Sübjektif yoksulluk ise kişilerin yoksulluğu tanımlamalarında kişisel tercih ve algılarına yer vermektedir (Türkmen, 2023: 10).

Objektif yaklaşımı savunanlara göre kişilerin kendileri için faydalı olanı her zaman bilemedikleri durumlar olmaktadır. Sübjektif yaklaşım ile yoksulluğun ölçümü kullanılan tercihlerin ve yöntemlerin öznel olmasından dolayı ortaya farklı değerlendirmeler çıkarmaktadır. Yoksulluğun tanımlanmasında ve hanehalkının sorunlarının belirlenmesinde zorluğa ve karmaşıklığa yol açmasından dolayı sübjektif yoksulluk ile değerlendirmeler genellikle tercih edilmemektedir. Sübjektif yoksulluğu hesaplamak ve göstergelerini belirlemek zor ve zaman alacağı için yoksulluk tanımında genellikle objektif yaklaşım ele alınmaktadır (Aktan ve Vural, 2002a: 6).

1.3.3. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı ilk kez 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından İnsani Gelişme Raporu'nda kullanılmıştır. İnsani yoksulluk tanım olarak kişinin okuryazarlıktan mahrum kalma, sağlıklı yaşam, yeterli gıda tüketememe, kısa yaşam süresine sahip olma, sağlıklı ortamlarda bulunma sonucu hastalığa yakalanmasıdır. Genel olarak insani yoksulluk kavramı, çok basit veya “katlanılabilir” bir hayat yaşamak için gerekli seçim ve fırsatların yoksunluğuna değinmektedir (Kurşuncu, 2006’dan aktaran Abbak, 2023: 16).

Bu tanımdan yola çıkarak sıradan insani yeteneklerin sürdürülebilmesi için gerekli olan kaynak, hizmet ve altyapıya ulaşamaması ya da sınırlı ulaşılması durumunda yoksulluğun insani yönü vurgulanmaktadır. İnsani Gelişme Raporunda bu yoksulluk türünün ölçülebilmesi için, İnsani Yoksulluk Endeksi ortaya konmuştur (Memiş, 2014: 149).

1.3.4. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu insani yoksulluktaki olumsuzluklar ve koşullar dikkate alınmaksızın sadece gelir üzerindeki yoksulluğa odaklanmaktadır. Gelir yoksulluğu hanehalkının veya bireyin temel

ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktardaki geliri elde edememesi durumu olarak tanımlanabilir (İncedal, 2013: 22).

Yoksullar gelirden ve kaynaklardan mahrum kalmalarının yanı sıra dolaylı olarak birçok fırsattan ve imkândan da yararlanamazlar. Sosyal dışlanma ve yetersiz eğitimden dolayı iş bulma ve hayat kalitesini artıracak eylemlerde bulunma imkânları oldukça düşüktür. Bu açıdan gelirleri beslenmelerini sağlıklarını ve geleceklerini etkileyen büyük bir olumsuzluk döngüsünü beraberinde getirmektedir (Aktan ve Vural, 2002a: 6)

Gelir yoksulluğunda gerekli gelir miktarı olarak belirlenen minimum miktar ile yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Sınırın altında kalan hanehalkı ve kişiler yoksul olarak adlandırılmaktadır. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında ölçüt olarak parasal gelir veri olarak alınmaktadır. Kişilerin ya da hanehalkının tükettikleri mal ve hizmet miktarları, ayrıca bu tüketimleri giderecek olan parasal gelir veri olarak alınmaktadır (Yücel, 2011: 58)

Kişilerin ve hanehalkının yoksul-zengin sınıflandırılmasından ayrı olarak ülkeler de milli gelirleri temel alınarak karşılaştırılabilir. Ülkelerin milli gelirleri karşılaştırılırken küresel bir yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Yıl içinde ülkelerin ürettikleri mal ve hizmetlerin parasal değerleri Gayri Safi Milli Hasıla aracılığıyla karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaşmaların sonucunda ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler şeklinde sınıflandırılmakta, böylece yoksul ve zengin ülkelerin tespiti yapılmaktadır (Taşdemir, 2022: 64).

1.3.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Yoksulluk kavramının sınıflandırılmasında bir başka başlık kırsal ve kentsel yoksulluk ayrımıdır. Bu ayrım mekânsal bir sınıflandırmayla yoksulluğu ifade etmektedir. Yoksulluğun tanımı yapılırken nüfus büyüklüğü, mesken türleri, sunulan kamu hizmetleri ve kalitesi, tarımla geçinen ve tarım dışı iş sahibi olan hanehalkının nüfusa oranı gibi kriterler baz alınmaktadır. Kırsal alandaki kişiler tarım ve hayvancılık ile hayatlarını idame ettirirken, kentsel alandaki kişiler sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kırsal alandaki yoksullar genellikle güvenlik, hukuk, katılım hakkı, kimlik gibi boyutlarda yoksunluk çekmektedir. Kırsal alanda yoksulluk çeken kişiler yaşamlarını idame ettiremeyecekleri endişesi ile umutlarını yitirerek kitleler halinde kentlere göç etmektedirler (Topgöl, 2013: 282).

Kentsel alandaki yoksullar ise genellikle gelir ve gıda yoksulluğu çekmektedir (Aktan ve Vural, 2002a: 10). Kırsal alanın yoksulluk boyutları altyapı ve kaynakların öncelikli olarak kentsel alanlara verilmesinden kaynaklanabilmektedir. Kentsel alanlar hizmet ve kaynak açısından ön planda tutulmaktadır. Nüfus fazlalığı ve yönetim kolaylığının sağlandığı kentsel bölgelerde sağlık kurumlarına erişim, hukuk ve güvenlik daha gelişmiştir. Kırsal alanlar kentsel alanlar kadar

önemsenmemiş bölgelerdir. Güvenliğin az olduğunu hisseden ve geçim sıkıntısı yaşayan kırsal alandaki yoksullar da kentsel alanlara doğru göç etme eğilimi göstermektedir. Bu göç sonunda kentsel alanda nüfus ve emek arzı fazlalığı oluşmaktadır. Bu da hem kırsal hem de kentsel yoksulluğu tetikleyebilmektedir (Kömürcü, 2014: 10).

Kırsal yoksulluğun dolaylı yoldan kentsel yoksulluğu tetiklemesi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kentlerde kişi başına düşen gelirin eşitsizliği, sosyal yaşamdaki eşitsizlikleri daha belirgin hale getirmektedir. Bu sorunlar kent içinde göreceli denge ve düzeni bozmakta ve kentin işleyiş biçiminin, kurumsal ve sosyal açıdan zayıf hissedilmesine neden olabilmektedir. Bu durumda kentsel yoksulluk kendini belirgin bir şekilde hissettirebilmektedir (Erdugan, 2010: 12).

1.3.6. Aşırı Yoksulluk

Aşırı yoksulluk, gelir yoksulluğunun, insani gelişme yoksulluğunun ve sosyal dışlanmanın birleştirilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Aşırı yoksulluk, yoksulluğun en çok hissedildiği savunmasız kitlelere vurgu yapmaktadır. Bunun nedeni toplulukların en azından bu kitleler için yoksulluğu azaltmada sorumluluk kabul etmesi beklentisidir. Aşırı yoksulluk, özellikle yoksulluğun birçok unsurlarını içermesinden dolayı yoksul olmanın en şiddetli hissedildiği yoksulluk türüdür (Sengupta, 2010: 85).

Aşırı yoksulluk, günlük gerekli olan besin ihtiyacını bile karşılayamayan insanların yaşadığı yoksulluk türü olarak tanımlanabilir. Dünya Bankası'na göre Covid-19 Pandemisi'nin dünyadaki etkisinden sonra yoksullukta artış kaydedilmiş ve aşırı yoksul kişi sayısı 70 milyon artarak 650 milyonun üzerine çıkmıştır. 2019 yılında küresel aşırı yoksulluk oranı %8,4 den %9,3'e yükselmiştir. Bunun üzerine Dünya Bankası 2022 yılının Eylül ayında kişi başına günlük 1.90 \$ olan yoksulluk sınırını güncelleyerek 2.15 \$ olarak belirlemiştir. Dünya Bankası'ya göre bu sınırın altında olanlar aşırı yoksul olarak tanımlanmıştır (World Bank, 2022).

1.4. Yoksulluk Yaklaşımları

Yoksulluğun tanımlanması, ölçülmesi ve yoksullukla mücadele edilmesi temel alınan yoksulluk yaklaşımına göre değişmektedir. Yaklaşım biçimi; yoksulluk kavramına farklı bir bakış açısı sağlayacağından, yoksulluğa karşı olan mücadelede nasıl hareket edileceğini belirleyen bir yol haritasıdır. Genel kabul edilmiş dört farklı yoksulluk yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar parasalcı yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım olarak literatürde yerini almıştır (Kabaş, 2010: 1).

1.4.1. Parasalcı Yaklaşım

Parasalcı yaklaşım, yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde en sık kullanılan yaklaşımdır. Yoksulluğu belirli bir yoksulluk eşiğine göre tüketimin ya da gelirin eksikliği olarak tanımlamaktadır. Tüketim ya da gelir değerlerinin yanı sıra piyasa fiyatları yoksulluk eşiğinin belirleyici faktörü olmaktadır (Laderchi vd., 2003: 6). Bu nedenle istatistiksel verileri sağlamada diğer yaklaşımlara göre daha fazla kolaylık sağlamaktadır. Parasalcı yaklaşımda yoksulluk sınırına göre yapılan değerlendirmelerde genellikle hanehalkından ziyade kişiler temel alınmaktadır. Bahsedilen yoksulluk sınırı ulusal ya da uluslararası düzeyde belirlenebilmektedir (Riddell, 2004: 3).

Parasalcı yaklaşım yoksulluğu daha çok “ölçme” temelinde incelemekte ve en genel anlamda barınma, gıda, giyim ve sağlık gibi mal ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması ile ilişkili olmaktadır (Yalçın, 2020: 10).

Dünya Bankası’na göre yoksulluk refahtaki eksiklik olarak tanımlanmıştır. Burada bahsedilen refah kavramının tam olarak ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. Refah genel olarak insanların kaynaklara ve mallara sahip olması ve onlara hükmetmesi olarak kabul edildiğinde refahlarının belirleyicileri de bu mallara sahip olma ve hükmetme düzeyleri olmaktadır. Refah için insanların gıda tüketimi, barınma, sağlık bakımları ve eğitim durumları gibi kriterler belirleyici rol oynuyorsa yoksulluğun geleneksel parasalcı ölçüm analizlerinin ötesine geçecek bir durum söz konusudur (Haughton ve Khandker, 2009: 2).

1.4.2. Kapasite (Yapabilirlik) Yaklaşımı

Kapasite (Yapabilirlik) yaklaşımı Amartya Sen tarafından 1987 (Sen, 1987 ’den aktaran Haughton ve Khandker, 2009: 2) yılında geliştirilmiştir. Kapasite yaklaşımı, insani gelişmeyi bir insanın işlevlerinin ve kapasitesinin genişlemesi olarak tanımlamaktadır. İşlevler, bir insanın yapmaya veya olmaya değer verebileceği şeyleri ifade etmektedir. Kapasite ise bu işlevleri gerçekleştirme özgürlüğünü ifade etmektedir. Kapasite kavramı, kişilerin doğal durumlarda kaçınmak için çabaladıkları; kötü barınma koşulları, açlık, hastalık ve bilgiye erişememe gibi olumsuz durumlardan uzak durabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (Sam, 2007: 64).

Sen, parasalcı yaklaşımın refah belirleyicilerinin gelir ve tüketim olmasını eleştirerek, asıl önemli olanın kişilerin kapasitelerinin olması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım refahın kişinin toplum içerisinde yaşayabilmek için gereken işlevsel kapasiteye sahip olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse gitar çalmayı bilmeyen ya da engeli olan bir kişinin gitara sahip olduğunu düşünelim. Bu kişinin, gitarın müzik yapma işlevinden yararlanabilmesi için gerekli kapasiteye sahip olması gerekmektedir. Kapasitesinin yetersizliğinden dolayı kişi sahip olduğu maldan fayda sağlayamamaktadır. Başka bir deyişle refah ve yaşam

kalitesinin ölçümünde gelir, gider ve kaynakların değil, bireylerin kendi yeteneklerinin ve yapabilirliklerinin belirleyici olmasını esas alan yaklaşıma kapasite yaklaşımı denmektedir. Bu yönleri ile ele alındığında Amartya Sen'in kapasite yaklaşımı geniş anlamda refahçı yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak gerekli kapasitelere sahip olmayan kişiler yeterli gelire, eğitim düzeyine, sağlığa, güvenliğe, özgüvene hatta belki de ifade özgürlüğüne sahip olamadıkları için yoksul olarak kabul edilmektedir (Haughton ve Khandker, 2009: 2).

1.4.3. Katılımcı Yaklaşım

Katılımcı yaklaşım diğer yaklaşımları yoksulluğun görüş ve fikirlerini yansıtmaması nedeni ile eleştirmektedir. Chambers'in öncülük ettiği bu yaklaşımda insanların yoksulluk hakkındaki görüşleri ve düşünceleri analiz edilmekte ve metotlar belirlenmektedir (Kazar, 2019: 3293). Katılımcı yaklaşım yoksulluğun ne demek olduğunu ve yoksulluğa karşı mücadelede nasıl bir yol izleneceğini analiz etmek için yoksul kişileri de sürece katarak onların görüşlerinden faydalanmayı amaçlamaktadır. Katılımcı yaklaşımın, yoksulların algılarına göre yoksulluğun tanımını da dikkate aldığından, sübjektif yoksulluk kavramını da barındırdığı ifade edilebilir (Aksan, 2012: 12).

Katılımcı yaklaşımdaki "Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri" yoksulluğa karşı strateji belirlenmesinde ve yoksulluk tanımının yapılmasında önemli bir araçtır. Dünya Bankası, "Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri"ni yoksulların endişelerini ve problemlerini kendi bakış açılarıyla anlattığı bir araç olarak kullanarak yoksulluk üzerinde azaltıcı bir mücadelede stratejisi oluşturmayı hedeflemiştir (Arabacı, 2017: 150).

1.4.4. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı

Sosyal dışlanma kavramı Avrupa Birliği tarafından kişilerin ya da grupların bulundukları toplum içerisinde tamamen veya kısmen dışlanmaları süreci olarak tanımlanmıştır. Avrupa Birliği'nin sosyal politikasında önemli bir yere sahip olan bu kavram zengin toplumlarda görülen çok boyutlu yoksulluğa odaklanmaktadır. Sosyal dışlanma başka bir ifade ile günlük sosyal aktivitelerden ve geleneklerden uzaklaşma şeklinde de tanımlanmaktadır (Laderchi vd., 2003: 257). Diğer bir tanıma göre sosyal dışlanmaya uğrayan kişilerde iki koşulun bulunması gerekmektedir. Bu koşulların ilki bir toplum içerisinde yaşamasıdır. İkincisi ise kişinin kendi iradesi haricinde oluşan nedenlerden dolayı bulunduğu toplumdaki sosyal hayata ve aktivitelere katılamamasıdır. Dışlanmış olarak kabul edilen kişilerde bu iki koşulunda bulunması gerekmektedir (Kabaş, 2009: 18).

Sosyal dışlanma yaklaşımı yoksulluğu bireysel odaklı ele alan parasalcı ve kapasite yaklaşımlarından farklı olarak yoksulluğu toplumsal odaklı ele almaktadır. Sosyal dışlanma yaklaşımı yoksulluğu, aynı özelliklere sahip kişilerden oluşan belirli toplum gruplarının (ırk, dil, din, etnik köken vb.) sorunu olarak kabul etmektedir (Arabacı, 2017: 149).

1.5. Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri

Yoksulluk boyutlarının ve sınırlarının somut bir şekilde tespiti için çeşitli ölçüm yöntemleri ve araçları öne sürülmüştür. Bu başlık altında yoksulluğu ölçmede kullanılan “Kafa Sayısı Endeksi”, “Yoksulluk Açığı Endeksi”, “Sen Yoksulluk Endeksi”, “Sen-Shorrocks-Thon Endeksi”, “Watts Endeksi”, “FGT Endeksi”, “İnsani Yoksulluk Endeksi”, “İnsani Gelişmişlik Endeksi”, “Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi”, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi” ve “Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” hakkında bilgi verilmektedir.

1.5.1. Kafa Sayısı Endeksi

Gelir kaynaklı yoksulluğun ölçülmesinde en çok kullanılan yöntemlerden biri olan ve yoksulluk oranı olarak da adlandırılan kafa sayısı endeksi (H); geliri belirlenen yoksulluk sınırı altında olan nüfusun (q), toplam nüfusa oranı (n) şeklinde tanımlanmıştır.

$$H = q/n$$

Kafa sayısı endeksi, yoksulluğun oranını ölçmede önemli bir ölçüt olması bir yana kişilerin maruz kaldığı yoksulluğun şiddeti, dağılımı ve derinliği hakkında bilgi vermemektedir (Foster, 1998: 336). Yoksulluğun orantısal olarak izlenmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının ne düzeyde etkili olduğunun ölçülmesinde önemli bir endekstir.

1.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı endeksi, kafa sayısı endeksine yapılan eleştiriler sonucunda geliştirilmiş bir yöntemdir. Yoksulluk açığı endeksi, yoksul hane halklarının gelirleri veya harcamalarının yoksulluk sınırına olan uzaklıklarının ortalamasının yoksulluk sınırına oranı şeklinde tanımlanmıştır. Bu endeks kafa sayısı endeksinin aksine yoksullar arasındaki gelir paylaşımına dikkat çekmiştir (Demirtürk vd, 2011: 41). Yoksulluk açığı endeksi aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

$$\text{Yoksulluk açığı endeksi} = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i) / n}{z}$$

Burada z, yoksulluk çizgisi; y_i , i. kişinin geliri; q, yoksulların sayısı; n, toplam nüfustur. Yoksulluk açığı endeksi de kafa sayım endeksi gibi yoksullar arasındaki gelir dağılımına karşı duyarsızdır (Akçakaya, 2009: 33).

1.5.3. Sen Yoksulluk Endeksi

Sen Endeksi Amartya Sen tarafından 1976’da geliştirilmiştir (Xu ve Osberg, 1999: 2). Bu endekste kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksinin eksiklikleri göz önünde bulundurularak geliştirmeler yapılması amacıyla ortaya yeni bir endeks konulmuştur. Sen endeksinde (S) kafa sayısı oranı (H), yoksulluk açığı oranı (I) ve Gini katsayısı (G) ile formülleştirilmiştir.

$$S = H I + H (1 - I) G$$

Yoksul kesimden bir kişinin gelirindeki azalma yoksulluk oranında bir yükselmeye yol açmaktadır. Fakat zengin kesimden yoksul kesime gelir transferi olduğunda yoksulluk oranında azalma meydana gelmektedir. Yoksulluk endeksi, odak noktası yoksul kesim olmasından dolayı zengin kesimin gelirlerine karşı duyarsızdır. Bu endeks yoksul kesim içerisinde mutlak eşitsizlik olması durumunda (G=1 olduğunda) kafa sayısı yoksulluk endeksine eşit olmaktadır. Endeks, yoksul kesim içerisinde mutlak eşitlik olması durumunda (G=0 olduğunda) yoksulluk açığı endeksine eşit olur (Aktan ve Vural, 2018: 231).

1.5.4. Sen-Shorrocks-Thon Endeksi

Sen-Shorrocks-Thon endeksi 1995’te Shorrocks tarafından Sen endeksinin bir uzantısı olarak geliştirilmiştir. Bu endeks bir yoksulluk yoğunluğu endeksidir. Endeksin sonuçları göz önünde bulundurulduğunda 1979’da Thon tarafından ortaya sürülen diğer bir endeks ile tutarlılık göstermesi sonucunda Xu tarafından Sen-Shorrocks-Thon endeksi olarak adlandırılmıştır (Xu, 2020: 1). SST endeksi yoksulluğun oranını, derinliğini ve eşitsizliğini ortaklaşa ölçmektedir. Bu nedenle kapsamlı bir yoksulluk ölçüsü olarak kabul edilmektedir.

Osberg ve Xu’ ya göre belirli bir zaman içerisindeki Sen-Shorrocks-Thon endeksindeki yoksulluk yoğunluğunun ölçülmesi üç adet ölçek ile mümkündür: (1) yoksulluk oranı, (2) ortalama yoksulluk açığı ve (3) 1 + yoksulluk açığının Gini katsayısı (Osberg ve Xu, 1999: 5). Xu (2014: 5846), SST endeksinin formülünü aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Sen – Shorrocks – Thon Endeksi

$$= (\text{Yoksulluk Oranı}) \times (\text{Ortalama Yoksulluk Açığı}) \times (1 + \text{Nüfus İçin Yoksulluk Açığının Gini Katsayısı})$$

Yukarıda bahsedilen ölçeklerden ilki olan yoksulluk oranı nüfus içerisinde önceden belirlenmiş olan yoksulluk sınırının altında gelire sahip olan kişilerin yüzdelik oranını ifade etmektedir. İkinci ölçek olan ortalama yoksulluk açığı, yoksulların yoksulluk sınırı altında aldıkları gelir ile bu sınır

arasındaki açığın ortalamasıdır. Yoksul kişilerde bu ölçek pozitif değer gösterirken yoksulluk sınırının üstündeki kişiler için sıfıra eşittir. Bu sınırın altındaki yoksulluk açığı ortalaması, yoksulluğun derinliğinin ölçülmesi olarak kabul edilmektedir. Üçüncü ölçekteki $1 + \text{yoksulluk açığının Gini katsayısı}$ ise yoksulluk açığı sıfır olan ve olmayan nüfus için bir ölçektir. Bu ölçek belirli bir toplumdaki yoksulluk eşitsizliğini ölçmektedir. Gini katsayısı arttıkça toplum içerisindeki yoksulluk eşitsizliği de artmaktadır (Xu, 2020: 2).

1.5.5. Watts Endeksi

1968 yılında H.W. Watts tarafından önerilen bu endeks, ilk dağıtım duyarlı yoksulluk endeksidir. Watts'a göre yoksul bir kişiye transfer edilen bir birim paranın faydası zengin bir kişiye sağlayacağı faydadan daha fazladır. Bu endeksin süreksiz versiyonunun formülü şu şekildedir (Şengür, 2011: 34):

$$W = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q [\ln(z) - \ln(y_i)] = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \ln \frac{z}{y_i}$$

Formülde nüfusun N kadar kişi, gelir sırasına göre en azdan en çoğa olacak şekilde dizilmektedir. Ardından gelir miktarı (y_i), yoksulluk sınırının (z) altına düşen q sayısı kadar kişinin toplamı alınmaktadır.

Watts Endeksi hesaplanırken öncelikle yoksulluk sınırı gelire bölünmekte ve logaritmaları alınmakta, sonrasında yoksulluk endeksindeki ortalama bulunmaktadır. Bu ölçüm yöntemi araştırmacılar tarafından giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Daha fazla kullanılma nedeni teorik açıdan istenilen bütün özellikleri barındırıyor olmasıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 77).

Ravallion ve Chen iyi bir yoksulluk ölçümünde üç temel aksiyomun gerekliliğini savunmaktadır. Bu aksiyomlar odak, monotonluk ve transfer aksiyomlarıdır (Ravallion ve Chen, 2001'den aktaran Haughton ve Khandkar, 2009: 77). Watts endeksi bu aksiyomları karşılamakta ve bu endekste dört temel aksiyom uygulanmaktadır (Özdemir, 2017: 197). Odak aksiyomu, yoksul olmayan kimselerin yoksulluk ölçümünde gelir dağılımından bağımsız olmasıdır. Monotonluk aksiyomu, diğer parametreler sabit olduğunda yoksulların gelirindeki düşüşün yoksulluk seviyesini yükseltmesidir. Transfer aksiyomu zengin kişilerin, yoksul kişilere yaptığı transferlerin yoksulluğu düşürmesidir. Ayrıştırılabilirlik alt gruplarda yoksulluk ve yoksulluk endeksinin birbiriyle bağlantılı olacak şekilde artması veya azalmasıdır.

1.5.6. Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi

Yoksullukla mücadelede sürdürülen yoksulluğu azaltma stratejileri analitik ve uygun bir şekilde tespit edilirken Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi önemli bir faktördür. Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi, ekonomik büyüme oranlarının farklı aşamalarında ortalama bir yoksul kişinin yoksulluktan çıkmak için gereken zaman gecikmesini ifade etmektedir. Bir ülkede ekonomik büyüme ne kadar hızlı olursa, yoksul bir bireyin yoksulluktan kurtulması için gereken süre de ona göre değişebilmektedir (Olutumise ve Ajıbefun, 2019: 100). Örneğin, bir ülke yüksek bir büyüme oranına sahipse, yoksulların yoksulluktan çıkması daha kısa sürebilir; ancak düşük bir büyüme oranı durumunda, bu süre daha uzun olabilir.

“Ortalama yoksulluktan çıkış zamanı” kavramının temeli varsayımsal sorulara dayanmaktadır. Bu sorular da istikrarlı bir gelir artış oranı göz önüne alındığında, yoksul bir hanenin yoksulluktan kurtulması için gereken yıl sayısına dayanmaktadır (Morduch, 2006: 32). Çıkış zamanı kavramı, hanehalkının yoksulluktan beklenen çıkış zamanı, gelir artışıyla belirli bir yoksulluk sınırına ulaşması için gereken süre olarak tanımlanmaktadır. Ortalama yoksulluktan çıkış zamanı, aşırı yoksulluk ve orta düzey yoksulluk arasındaki farklılıkları yansıtabilmekte ve denklem içerisinde t_g^i şeklinde gösterilmektedir. Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi basit bir şekilde hesaplanabilmekte ve hesaplaması Watts endeksinin sıralı dönüşümünü içermektedir (Morduch, 1998: 386). Yoksulluktan Çıkma Zamanı Endeksi hesaplama denklemi şu şekilde gösterilmektedir (Gibson ve Olivia, 2002: 8; Olutumise ve Ajıbefun, 2019: 100):

$$T_g = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_g^i = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \frac{\ln(z) - \ln(y_i)}{g} = \frac{W}{g}$$

Denklem, Watts endeksinde (W) kullanılan kavramları içermekle beraber, ortalama çıkış süresi “ T_g ”, hanehalkı geliri “ i ”, gelirin beklenen yıllık büyüme oranı “ g ” sembolüyle ifade edilmektedir. Burada “ N ” nüfus, harcamalarına (veya gelirlerine) göre artan sırada sıralanmaktadır. Ayrıca, harcamaları (veya gelirleri) “ y_i ” belirtilen yoksulluk sınırı “ z ” den küçük olan “ q ” kadar bireyleri denklemlerde gösterildiği gibi toplanmaktadır. “ g ”, yoksul bireylerin harcamalarının (veya gelirlerinin) beklenen büyüme oranıdır (Gibson ve Olivia, 2002: 8).

1.5.7. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi

Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi Foster, Greer ve Thorbecke tarafından bir proje olarak 1984 yayınlanan rapor sonucunda ortaya çıkmıştır. Rapor; anlaşılabilir, teorik olarak sağlam ve uygulanabilirliğe sahip yeni sınıf ölçeklerin tanımlanması ve yeni teknolojinin somut bir örneğini oluşturması gibi çeşitli yollarda katkı sağlamayı hedeflemiştir (Foster vd., 2010: 7). Foster, Greer ve

Thorbecke Endeksi genel yoksulluk ölçüsünü, farklı yapıdaki hanelerdeki, farklı coğrafi bölgelerdeki yoksulluk ölçüleri gibi ayrıntılı bileşenler ile gruplandırmaya uygun bir endekstir. Bu endeks, yoksulluk sınırının en altındaki yoksullara daha fazla odaklandığı için yoksulluğun yoğunluğunu göz önünde bulundurmaktadır. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi yoksulluğun yoğunluğuna göre değişebilen değerler alabilen genel bir yoksulluk ölçümü formülü oluşturmuştur (Kan ve Oğuz, 2016: 23):

$$P_a = \sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{y_i}{z}\right)^a / n$$

α birimi negatif olmayan yoksulluk parametresi olarak ele alınarak $\alpha=0$ olması durumunda bu ölçü kafa sayısı oranına (H) eşit olmaktadır. $A=1$ olduğunda bu ölçü yoksulluk açığı endeksine eşittir. $A=2$ olduğunda ise Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi endeksine eşit olmaktadır. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi formülü aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$P_2 = \sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{y_i}{z}\right)^2 / n$$

1.5.8. İnsani Yoksulluğun Ölçülmesi (Çok Boyutlu Ölçümler/ Bileşik Yoksulluk Ölçümleri)

Yoksulluk çok boyutlu ve birçok tanıma sahip olması nedeniyle ölçülmesinde birçok ölçüt birlikte kullanılmalıdır. Bu ölçütler birlikte kullanılarak bileşik göstergeler hesaplanmakta ve yoksulluğun birçok yönü değerlendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse; nüfusun okur-yazarlık verilerinin yanında sağlıklı bedene sahip nüfus oranları, gelir ve harcama verileri, eğitim-sağlık hizmetlerine erişim verileri gibi ölçütler aynı anda yoksulluğu azaltmada birleştirilerek tek ölçüt şeklinde kullanılabilir (Kabaş, 2010: 23).

1.5.8.1. İnsani Gelişme Endeksi

Birleşmiş Milletler tarafından da kabul edildiği üzere ülkelerin yapacağı yatırımların en önemlisi insanlara yapılan yatırımdır. Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın insanların refahını etkilediği doğrudur. Fakat refahı etkileyen tek faktör değildirler, bütününe etkileyemezler. Refahın ölçümünde doğru olmayan ve eksik hesaplamaların sonuç verdiği sadece bu iki faktörün kullanılması yerine İnsani Gelişme Endeksi geliştirilmiştir (Neumayer, 2007: 194). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi, insan

refahının ölçülmesi ve karşılaştırılması için gereklidir. İnsani Gelişme Endeksi, insan gelişiminin en temel üç boyutu ile ülkelerin insani gelişimde kat ettiği ortalama değerleri sergilemektedir. Bu boyutların birincisi doğumdaki yaşam beklentisi, ikincisi yetişkin okur-yazarlık oranıyla ve birleşik okullaşma oranıyla (ilk, orta ve yükseköğretim) elde edilen bilgi düzeyi ve üçüncüsü de kişi başına düşen GSYH (satın alma gücü paritesi)'dır (Kabaş, 2010: 24).

Yukarıdaki her boyut için kendi içerisinde minimum değer ve maksimum değer belirlenip İnsani Gelişme Endeksi formülü kullanılarak ölçülen İnsani Gelişme Endeksi 1 ile 0 arasında değer almaktadır. İnsani Gelişme Endeksi'nin hesaplanabilmesi için öncelikle temel boyutların endeksinin hesaplanması gerekmektedir. Bu hesaplamaların formülleri aşağıdaki gibidir (Al-Hilani, 2012: 25):

- Öncelikle doğumdaki yaşam beklentileri boyutunun endeksi, sağlık ve uzun ömürlülük endeksi (L_I) olarak hesaplanmaktadır.

$$L_I = \frac{L - L_{min}}{L_{max} - L_{min}}$$

Formülde L doğumdaki yaşam beklentisini, L_{min} minimum yaş sınırını ve L_{max} ise maksimum yaş sınırını göstermektedir.

- İkinci olarak her ülkenin eğitim seviyeleri eğitim endeksi (E_I) ile hesaplanmaktadır. Bilgiye erişimin hesaplanmasında okullaşma ve beklenen okullaşma değerleri veri haline getirilerek eğitim endeksi hesaplamasında kullanılmaktadır.

$$E_I = \left(\left(\frac{MYS - MYS_{min}}{MYS_{max} - MYS_{min}} \right) \times \left(\frac{EYS - EYS_{min}}{EYS_{max} - EYS_{min}} \right) \right)^{\frac{1}{2}}$$

MYS eğitim yıllarının, EYS ise beklenen eğitim yıllarının verilerini temsil etmektedir. MYS_{max} mevcut maksimum eğitim yıllarını, MYS_{min} ise mevcut minimum eğitim yıllarını ifade etmektedir. EYS_{min} beklenen en az eğitim yıllarını, EYS_{max} ise beklenen en çok eğitim yıllarını göstermektedir.

- Üçüncü ve son olarak yaşam standartlarının ölçülmesi kişi başına denk gelen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın yıllık süreçteki değeri ile birlikte oluşturulan gelir endeksidir (I_I). Endekste $\ln_{(max)}$ ve $\ln_{(min)}$ referans alınan yıldaki maksimum ya da minimum Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın doğal logaritmasını temsil etmektedir. $\ln(GNI)$, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın doğal logaritmasını temsil etmektedir.

$$I_I = \frac{\ln(GNI) - \ln(min)}{\ln(max) - \ln(min)}$$

Temel üç boyutun endeks hesaplamasının ardından elde edilen sonuçların geometrik ortalaması alınmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi aşağıdaki formül ile hesaplanabilmektedir:

$$\text{İnsani Gelişme Endeksi} = \sqrt[3]{L_I \times E_I \times I_I}$$

Ülkelerden İnsani Gelişme Endeksi değerlerine örnek vermek gerekirse Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme Raporu'nda; 2022 yılı itibariyle İsviçre 0.967 İnsani Gelişme Endeksi değeri ile ilk sırada, Türkiye 0.855 İnsani Gelişme Endeksi değeri ile 45. sırada ve Somali ise 0.380 İnsani Gelişme Endeksi değeri ile sonuncu olarak 193. sırada yer almaktadır (UNDP, 2024a: 300).

İnsani Gelişme Endeksi'nin artırılması refahın artırılmasıyla doğru orantılı olduğu gibi refahın sürekliliğinin de sağlanması gerekmektedir. Bu konu da birçok iktisatçı sürdürülebilirlik tavsiyesi olarak doğa ve çevrenin korunmasını ve kullanılabilecek potansiyel kaynakların azaltılmaması gerektiğini ileriye sürmüştür (Kabaş, 2010: 25).

1.5.8.2. İnsani Yoksulluk Endeksi

İnsani Yoksulluk Endeksi, genel anlamda İnsani Gelişme Endeksi ölçümünde bir parça rolü oynamaktadır. Kısacası İnsani Yoksulluk Endeksi, İnsani Gelişme Endeksi'nde hesaplanan 3 temel yöndeki yoksunlukların gösterildiği endekstir (Şenses, 2014: 102). Gelişmekte olan ülkelerde bu endeksin ölçülmesinde kullanılan formül ve göstergeler şu şekildedir (Mabughi ve Selim, 2006: 199-200):

$$\text{İnsani Yoksulluk Endeksi} = \left[\frac{1}{3} (P_1^a + P_2^a + P_3^a) \right]^{\frac{1}{a}}$$

P_1 = doğumda 40 yaşına kadar gelememe beklentisi olanların oranını, P_2 = yetişkin okur-yazarlık oranını ve P_3 = beş yaşın altındaki çocukların, yeterli su kaynaklarına erişimi olmayanların, normal ağırlığa sahip olmayan ve yeterli ağırlığa sahip olmayanların oranını temsil etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde $a = 3$ olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ise bu göstergelere sosyal dışlanma boyutu da eklenmekte ve formül şu şekilde değişmektedir (Mabughi ve Selim, 2006: 199-200):

$$\text{İnsani Yoksulluk Endeksi} = \left[\frac{1}{4} (P_1^a + P_2^a + P_3^a + P_4^a) \right]^{\frac{1}{a}}$$

Burada

P_1 = doğumda 60 yaşına kadar gelememe beklentisi olanların oranını

P_2 = okur-yazarlık becerileri olmayan yetişkin oranını

P_3 = yaşam standartları iyi olmayanların oranını

P_4 = sosyal dışlanmaya maruz kalanların oranını (12 ay ve daha uzun süreli işsizlik oranını) ifade etmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, ülkelerin İnsani Yoksulluk Endeksi'ne göre sıralaması en son 2007-2008 yılında 19 ülke için yapılmıştır. İnsani Yoksulluk Endeksi-2 değerleri ile sıralamada ilk on ülke sırasıyla İsveç (6,3) Norveç (6,8) Hollanda (8,1) Finlandiya (8,1) Danimarka (8,2) Almanya (10,3) İsviçre (10,7) Kanada (10,9) Luxemburg (11,1) Avusturya (12,1) şeklinde belirtilmiştir. İnsani Yoksulluk Endeksi-2, Orta ve Doğu Avrupa ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü ülkelerinin İnsani Yoksulluk Endeksi değerlerini temsil etmektedir (UNDP, 2008: 241).

1.5.9. Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi

Cinsiyet boyutuyla bakıldığında yoksulluk kadınlar ve erkekler arasında farklı biçimde hissedilmektedir. Bu nedenle refah seviyeleri cinsiyet bazında eşitsizlik nedeni ile farklılık gösterebilmektedir. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi, cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri ele alarak kadınların elde ettikleri kazanımları hesaplamaktadır (Schüler, 2006: 162). Hesaplamalar yapılırken kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikler göz önünde bulundurulmaktadır. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi ile eşitsizlik ters orantılıdır. Bir ülkede cinsiyet eşitsizliğinin fazla olması demek Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi'nin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi'nin ilk adımında göstergeler için boyut endeksi hesaplanmaktadır. Ardından her bir boyut endeksi için eşit dağılan endeks hesaplanarak her bir endeksin basit ortalamaları alınmaktadır. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi formülü aşağıdaki gibidir (Temiz, 2013: 30):

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi

$$= \frac{\text{Yaşam beklentisi endeksi}}{3} + \frac{\text{Eğitim Endeksi}}{3} + \frac{\text{Gelir Endeksi}}{3}$$

2022 yılı için Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi 'nin sıralamasında Seyşeller (1,064), Nauru (1,037), Moldova (1,033), Barbados (1,030), Dominik Cumhuriyeti (1,029) ilk beşte yer almaktadır. Türkiye ise aynı yıl için 193 ülke içinde endeks değeri 0.941 olarak 116. sırada bulunmaktadır (UNDP, 2024b).

1.5.10. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konu olarak kadın ve erkek arasındaki genetik, biyolojik ve fizyolojik etkenlerden kaynaklanan farklılık sonucu oluşan eşitsizliği ele almaktadır. Bununla birlikte Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği üç temel parametre kullanılarak ölçmektedir. Bu üç parametre sağlık, güç (yetki) ve işgücü piyasasındaki durumu içermektedir. Sağlık parametresinde anne ölüm oranları ve yetişkin doğum oranları kullanılmakta ve kadın üreme sağlığı endeksi oluşturulmaktadır. Güç (yetki) parametresinde ise en az ortaokul eğitimi alanların cinsiyet boyutuyla karşılaştırılması bunun yanında siyaset içerisinde cinsiyet boyutu çerçevesinde (meclisteki milletvekillerinin kadın-erkek sayısı) karşılaştırma yapılmaktadır. İşgücü piyasası parametresi için işgücüne kadın ve erkeğin hangi oranlarda katıldığı karşılaştırılmaktadır. Bu parametreler birleştirilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi oluşturulmaktadır. Bu endeks 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Endeksin 0 değerinde olması eşitliğin sağlandığını 1 olması ise eşitsizliğin arttığını göstermektedir (Özdemir, 2017: 204). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi formülü aşağıda verilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi

$$= \frac{\text{Kadın üreme sağlığı endeksi}}{3} + \frac{\text{Güç(yetki)endeksi}}{3} + \frac{\text{İşgücü piyasası endeksi}}{3}$$

2022 yılı için eşitsizliğin en az olduğu ilk beş ülke Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi değerleri sırasıyla Danimarka (0,009), Norveç (0,012), İsviçre (0,018), İsveç (0,023) ve Hollanda'dır (0,025). Türkiye ise listede 0,259 endeks değeri ile altmış üçüncü sıradadır (UNDP, 2024b).

1.5.11. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Alkire ve Santos tarafından 2010 İnsani Gelişme Raporu için geliştirilmiştir. Akut çok boyutlu yoksulluk endeksidir Bu endeks kişi sayısı H (çok boyutlu olarak yoksul olan nüfusun payını ölçen) ve çok boyutlu olarak yoksul hanelerin ağırlıklı yoksulluk payının A (çok boyutlu olarak yoksul olanların ortalama olarak yoksul olduğu göstergelerin ağırlıklı yüzdesini ölçen) çarpımıdır (Dotter ve Klasen, 2017: 3).

Çok boyutlu yoksulluk endeksinin sağlık, eğitim ve yaşam standartları şeklinde 3 boyutu bulunmaktadır. Sağlık boyutunda beslenme ve çocuk ölümü gibi iki gösterge bulunurken eğitim boyutu beklenen eğitim ve ortalama eğitim süresi şeklinde iki göstergelyi barındırmaktadır. Yaşam standardı boyutunda ise altı gösterge bulunmaktadır. Bu göstergeler pişirme gazı, sanitasyon, içme suyu, elektrik, konut ve diğer varlıklardır. Her bir kişiye, hanesinin 10 göstergenin her birindeki

yoksunluklarına göre bir yoksunluk puanı verilmektedir. Maksimum yoksunluk puanı yüzde 100'dür ve her boyut eşit ağırlıktadır; dolayısıyla her boyuttaki maksimum yoksunluk puanı yüzde 33,3 veya daha doğru bir ifadeyle 1/3'tür. Sağlık ve eğitim boyutlarında ikişer gösterge vardır, dolayısıyla her bir gösterge 1/6 olarak ağırlıklandırılmıştır. Yaşam standardı boyutunda altı gösterge vardır, dolayısıyla her bir gösterge 1/18 olarak ağırlıklandırılmıştır. ((OPH ve UNDP, 2022: 4-5).

Bu endeks, belirli bir zaman noktasında bir bireyin çeşitli unsurlarda karşılaştığı ciddi yoksunlukları ortaya koymaya çalışmaktadır. Bireyler bu yukarıda ifade edilen üç boyuttaki on göstergenin üçte birinden mahrumsa, çok boyutlu yoksullar olarak tanımlanmakta ve yoksulluklarının yoğunluğu yaşadıkları yoksunlukların yüzdesi ile ölçülmektedir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, yoksulluk verilerinin belirli bir ülke içinde ve ülkeler arasında karşılaştırılmasına imkân tanımaktadır (Bhatia, 2021: 26).

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi 100'den fazla gelişmekte olan ülkede yaşanan çok yönlü yoksulluğun ölçülmesini sağlayan önemli bir uluslararası kaynaktır. İlk olarak 2010 yılında Oxford Üniversitesi'ndeki Oxford Yoksulluk ve İnsani Kalkınma Girişimi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Kalkınma Raporu Ofisi tarafından başlatılmıştır (OPH ve I UNDP, 2022: 3).

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'nin en son güncellenen verilerine göre 6,1 milyar insanın 1,1 milyarı (%18'den biraz fazlası) 110 ülkede akut çok boyutlu yoksulluk içinde yaşamaktadır. Sahra Altı Afrika (534 milyon) ve Güney Asya (389 milyon) her altı yoksul insandan yaklaşık beşine ev sahipliği yapmaktadır. Tüm yoksul insanların yaklaşık üçte ikisi (730 milyon kişi) orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Zamansal boyutta karşılaştırılabilir verilere sahip 81 ülkeye ilişkin 2000'den 2022'ye kadar kaydedilen eğilimler 25 ülkenin 15 yıl içinde küresel çok boyutlu endeks değerlerini yarıya indirmeyi başardığını göstermektedir. Bu ülkeler arasında Kamboçya, Çin, Kongo, Honduras, Hindistan, Endonezya, Fas, Sırbistan ve Vietnam yer almaktadır. Özellikle Hindistan'da yoksullukta kayda değer bir azalma görülmüş ve sadece 15 yıl içinde 415 milyon kişi yoksulluktan çıkmıştır (UNDP, 2023b).

1.6. Yoksulluğun Etkileri

Yoksulluk çok boyutlu bir kavram olmasından dolayı kişilerin hem ekonomik hem de sosyal hayatları üzerinde derin ve önemli etkilere sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada yoksulluğun etkileri ekonomik, sosyal ve diğer etkiler şeklinde üç alt başlık altında incelenmektedir.

1.6.1. Ekonomik Etkiler

Birçok araştırmacı yoksulluk, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme ilişkisi hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan birisi de Kuznets (1995)'in yaptığı çalışmadır. Kuznets yaptığı çalışmada ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisini açıklamaktadır (Evcim vd., 2019: 150). Kuznets, bu ilişkiyi açıklarken ilk başlarda ekonomik büyümenin gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini ve bunun da yoksulluk oranlarını arttırdığını ileri sürmüştür. Daha sonraları ise büyüme oranları arttıkça gelir dağılımındaki olumsuz etkinin ortadan kalkacağını ve yoksulluk oranının düşeceğini savunmuştur (Alpdoğan, 2023: 262).

Fakat 1970'li yılların ardından yüksek ekonomik büyüme oranlarına rağmen işsizlik ve yoksulluk oranları da artmıştır. 1970'li yıllardaki yükselen ekonomik büyüme ve 1980-90'lı yıllardaki önemli ölçüdeki yoksulluk ve eşitsizlik artışı sonucunda ekonomik büyümeyi yoksulluk kavramı olmadan açıklamanın mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır (Škare ve Družeta, 2016: 157).

Yoksulluk, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme kavramları ilişkileri karmaşık bir yapıdadır ve birbiriyle çeşitli şekilde etkileşime girebilmektedir. Yoksulluk, gelir dağılımında önemli bir etken olmaktadır. Yoksulluktaki artış, gelir dağılımında eşitsizliklerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Örnek olarak yoksul bireylerin daha düşük gelirlere sahip olmaları, istihdam edilmemeleri, eğitime sınırlı erişimlerinin olması gibi durumlar gelir dağılımında eşitsizlik belirtisi olmaktadır. Gelir dağılımında kötüleşme durumunda yoksulluğun artmasına ve büyümenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisinin azalmasına neden olmaktadır (Bourguignon, 2004: ii).

Ülkelerde ekonomik büyümenin getirisi olan gelir kaynaklarının dağılımında adaletin sağlanması gerekmektedir. Zenginlerin daha zengin yoksulların ise daha yoksul olduğu durumlar ekonomik büyümenin en acımasız geliştiği durumlara örnek olmaktadır (Erkal vd., 2015: 68). Buna karşılık ekonomik büyüme ile iş imkanları artmakta ve istihdam seviyeleri yükselmektedir. Gelir seviyelerinin yükselmesi ile yoksul kesimler daha iyi yaşam standartlarına erişebilmektedir. Sonuç olarak yoksulluk oranları azalma eğilimi göstermektedir (Alpdoğan, 2023: 264). Gelir dağılımının ekonomik büyümeye etkisi perspektifinden bakıldığında ise gelirin adaletsiz dağılımı işgücü piyasasındaki ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Ücret düşmesi sonucunda niteliksiz işgücünde artış görülmektedir. Bunun sonucunda da üretimde verim düşmekte ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir (Evcim vd., 2019: 147).

Yoksulluk birçok kişi için oldukça sorun yaratmaktadır ve bu sorunların topluluklar ve hükümetler tarafından giderilmesi gerekmektedir. Eğitim yetersizliği, sınırlı sağlık erişimi, kalitesiz sağlık hizmetleri, sosyal yardım eksikliği, altyapı eksikliği gibi birçok sorun ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde adeta bir bariyer gibidir. Bu durumda yoksulluk ekonomik büyümeyi kısıtlayabilmekte veya durdurabilmektedir.

1.6.2. Sosyal Etkiler

Bir topluluğun yoksullaşmasında sanayisizleşme, yüksek işsizlik oranları, şiddet suçları gibi birçok faktör rol oynamaktadır. Yoksul toplumlar kötü barınma, yetersiz hizmet alma ve kalitesiz eğitim sorunları ile karşılaşmaktadır (Buck & Deutsch, 2014: 1139).

Yoksulluk, toplum içerisinde sosyal dışlanmaya neden olabilmekte, sosyal dışlanma sonucunda ise toplumun huzur ve barış ortamı zarar görebilmektedir. Yoksulluklarından dolayı dışlanmaya uğrayan kişiler sosyal etkileşimde bulunamadıklarından mevcut durumlarındaki potansiyel gelişmeleri de kaybetmiş olmaktadır (Öğülmüş, 2011: 84). Kişilerin potansiyel olarak kaybettiği eğitimsel ve fizyolojik gelişimleri, yaşamlarının ilerleyen dönemlerde yoksulluğa karşı gösterdikleri dirençte eksikliklerini büyük ölçüde hissettirmektedir (Haushofer ve Fehr, 2014: 862). Bu durum kişiler için yoksulluğun kısır bir döngüye dönüşmesine yol açmaktadır.

İnsanların yoksulluk döngüsünden çıkamamasına neden olan en önemli faktör ise eğitimsizlik veya kalitesiz eğitimidir. Bu noktada eğitimin işsizlik ve ekonomi ile doğrudan bir bağının olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir (Karagöl vd., 2018: 206). Eğitim ve yoksulluk arasındaki bu kısır döngü ilişkisinin nedeni, bu iki olgunun birbirinin hem nedeni hem de sonucu olmasından kaynaklanmaktadır. Yoksulluğun artmasıyla kişinin eğitime olan erişim imkânları azalmaktadır. Eğitim seviyesi azaldıkça da yoksulluk artmakta ve bunun sonucunda içinden çıkılamaz bir döngü başlamaktadır. Yoksulluk arttıkça eğitime erişim azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artmakta ve böylece içinden çıkılamaz bir döngüye girilmektedir (Alpaydın, 2008: 50).

Yoksulluğun sosyal etkilerinde önemli bir konu da sağlığa olan etkisidir. Yoksul kişiler daha sağlıksız yaşamlara maruz kalmakta ve daha genç ölmektedir. Yüksek ortalama yoksul çocuk ve anne ölüm oranları, yüksek düzey hastalıklar, sosyal koruma ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim ve kadınlar için eşitsiz dezavantajlar yoksulların sağlıklarını her geçen gün daha kötü etkilemektedir. Yoksul veya sosyal güvenceye sahip olmayan hanehalkına mensup bir kişinin hasta olması veya hastalığın eve gelir sağlamada aktif rol oynayan kişilere bulaşması o hanehalkı için son derece ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Hastalığın tedavisi için yoksul hanehalkı yüksek miktarda sağlık hizmeti ücretleri ödeyebilmektedir. Bu ödenen miktarlar, yoksulluğa direnç gösteren önemli alanlardaki (eğitim, güvenlik, barınma vb.) ayrılan paylarda azalmaya neden olabilmektedir (OECD/WHO, 2003: 20). Sonuç olarak sağlık faktörü de eğitimde olduğu gibi yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Yoksulların hastalık ve benzeri durumlarla karşılaşması sonucu ortaya çıkan gelir düşmesi adeta bir domino taşı etkisi göstererek hayatın birçok alanında sorunlara yol açabilmektedir. İçinden çıkılması oldukça zor olan bu durum da yine bir kısır döngüye yol açmaktadır.

Bireylerin toplumun bir parçası olarak kendilerini bir gruba veya yere ait hissetmeleri, topluma uyumlu bir hayat yaşamaları gerekmektedir. Tüketim, toplum içerisinde itibar kazanma aracı ve özellikle insanların temas içerisinde olduğu nüfus hareketliliğinin fazla olduğu topluluklarda bir saygınlık unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu duruma bakıldığında bir tüketim-sosyal statü ilişkisinin toplumda kalıplaştığını gözlemlenebilmektedir (Veblen, 1900: 41). Bu ilişki genel olarak satın alınan ve tüketilen ürünlerin (elbiseler, aksesuar, gıda, ev eşyaları gibi) kimliğin bir kısmını belirlemede, belirli bir topluluğun üyesi olunduğu ve insanlara nasıl görüldüğüyle ilgili önemli rolleri olduğunu göstermektedir. Yoksul kişilerin satın alım ve tüketim açısından sınırlı olmaları onları toplumdan uzaklaştırmaya, sosyal etkileşimlerini azaltmaya, utandırmaya ve onurlarının kırılmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte yoksul kişiler dışlanma, sosyal statü ve kimliklerini ve hatta arkadaşlıklarını kaybetme gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedir (Mood ve Jonsson, 2016: 636). Sonuç olarak sosyal etki perspektifinden bakıldığında yoksulluk, kişilerin gururu, mutluluğu, sağlığı, bilgi düzeyi, kaygıları gibi etkili birçok faktörde zorlu tepkimelere neden olarak kişiyi etkileyebilmektedir.

1.6.3. Diğer Etkiler

Yoksulluk içinde yaşayan insanların maruz kaldığı şiddet ve travma, yetersiz beslenme, olumsuz yaşam olaylarına maruz kalma riskinin artması ve finans, gıda ve su güvensizliği ile ilişkili stresin yükselmesi gibi faktörlerin bir araya gelmesi, yoksullar arasında ruh sağlığı sorunlarının artmasına yol açabilmektedir (Lund, 2012: 215). Yoksulluk, temel ihtiyaçları karşılamayı zorlaştırmasının yanı sıra yaşamla mücadele etme ihtiyacını da artırmakta ve stresi yoğun bir şekilde hissettirebilmektedir. Bu mücadele ve stresin, kişilerin psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri beraberinde getirmesi de mümkündür. Sürekli belirsizlikten kaynaklanan endişe ve güvensizlik, alkol-sigara gibi kötü alışkanlıklara ve depresif hastalıklara yol açabilmektedir. Yoksulluğun bu gibi etkilerinin sonucunda kişi bu durumla başa çıkmak için bazı saldırgan davranışlara başvurabilmekte veya pasif bir şekilde umutsuzluğa kapılabilmektedir. Bu durum kişilerde ruh sağlığı açısından bozukluğa neden olabilirken dolaylı olarak yoksul kişilerin intihar ve suça teşebbüslerinde etkili bir faktör olabilmektedir (Güleç, 2016: 22; Taşdemir, 2014: 76).

Yoksulluk sonucunda oluşan bir diğer etki de gecekondulaşmadır. Gecekondu kavramı, Birleşmiş Milletler tarafından yasal olmayan yer işgali ya da az gelirli kişilerin yaptıkları barınaklar olarak tanımlanmaktadır (Çakır, 2011: 212). Gecekondulaşmanın sonucunda yoksulluk kültürü ortaya çıkabilmektedir. Amerikalı antropolog Oscar Lewis araştırmasında yoksulluk kültüründen bahsetmektedir. Ona göre yoksulluk kültürü bazı topluluklarda, belirli davranış biçimleri, inançlar ve alışkanlıklarla birlikte kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu, yoksulluğun sadece ekonomik faktörlerle açıklanamayacağını, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlerin de rol oynadığını göstermektedir. Bu kültür ve yaşam tarzı, kişilerin kendi çevrelerinde mantıklı ve anlamlı bir şekilde algılanabilir ve bu nedenle toplumda sürdürülebilir. Bu yaklaşım, yoksulluğun köklü ve karmaşık bir

sorun olduğunu ve çözüm için sadece ekonomik önlemlerin yeterli olmayabileceğini öne sürmektedir (Bilen ve Şan, 2006: 169).

Lewis'e göre yoksulluk içerisinde yaşayan kişilerde genellikle; analık duygusunun ve benlik yapısının zayıf olması, cinsiyet rollerinin belirsizleşebilmesi, içgüdülerin kontrol edilememesi, kendini bırakma eğilimi, tevekkül gösterme, kavgaya ve suça yatkınlık, alkol bağımlılığının yüksek olması, gelecek kaygısı yerine anlık yaşama odaklanma eğilimi gibi alışkanlıklar bulunmaktadır. Yoksulluk kültürünü oluşturan da bu alışkanlıklardır (Aksan, 2012: 14).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Küresel bağlamda kendisini gösteren yoksulluk sorunu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayırımlarını bir kenara bırakarak günümüzde evrensel bir nitelik olarak kendisini göstermektedir (Yıldırım ve Arpacıoğlu, 2011: 64). Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan hatta gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak hissedilmektedir. Farklı mekân ve dönemlerin sonucunda farklı refah seviyeleriyle karşılaşılması yoksulluğun kapsamını etkilemektedir. Bu nedenle farklı zamanlarda ve ülkelerde yoksul olarak bilinen kişiler birbirlerinden oldukça farklılık göstermektedir (Arpacıoğlu ve Oğuz, 2018: 773).

Son yıllarda yoksulluğun ölçümünde hanehalkı anketlerinin kullanımında oldukça büyük bir artış yaşanmaktadır. Temel amaçları nüfusun yaşam standartlarını ölçmek olan bu anketler ulusal ve uluslararası istatistik kurumları tarafından tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Anket verilerinin ölçümlerinde hatalar olabilmektedir. Fakat hanehalkı anketlerinin herhangi bir ülke için yaşam standartlarının dağılımı hakkında mevcut en önemli bilgi kaynaklarından olduğu da yaygın olarak kabul edilmektedir (Ferreira ve Ravallion, 2008: 3). Yoksulluk sorunu hakkında uluslararası alanda değerlendirmeleri ve analizleri ile öne çıkan iki önemli kurum olan Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, analizlerini yaparken farklı faktörleri temel almaktadırlar. Birleşmiş Milletler yoksulluk ile ilgili analizlerinde insani gelişme ölçütlerini kullanmaktadır. Dünya Bankası ise analizlerinde geliri temel alarak değerlendirme yapmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2010: 54). Çalışmanın bu bölümünde Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Türkiye İstatistik Kurumu verileri ve endekslerinden yararlanılarak dünyada ve Türkiye'de yoksulluk eğilimleri değerlendirilmektedir.

2.1. Dünya'da Yoksulluk Eğilimleri

2002 yılında Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne 191 hükümetten 9101 delege, 8227 hükümetdışı kuruluş temsilcisi ve 4012 medya temsilcisi katılmıştır. Zirve sürdürülebilirliğin daha etkili bir şekilde uygulanması üzerine tartışmaları içermekteydi (Hens ve Nath, 2003: 8). Bu tartışmalarda yoksulluk ile ilgili konular da önemli bir yere sahip olmuştur.

Zirve'nin sonuç bildirgesinde 2002 yılında dünyada 1,2 milyar kişinin günde 1 \$'dan daha az ve dünya nüfusunun yarısının da 2 \$'dan daha az gelir ile yaşadıklarını tespiti yapılmıştır (Uzun,

2001: 157-158). Dünyadaki yaşam koşullarının ve temel ihtiyaç maddesi maliyetlerinin değişmesiyle yoksulların daha isabetli bir şekilde belirlenebilmesi için yoksulluk sınırının da güncellenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aşırı yoksulluğun tespiti için 2011 yılında belirlenmiş olan 1,90\$ sınırı 2012 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Fakat günümüzde ise aşırı yoksulluğun tespiti için 2017 yılında belirlenen günlük satın alım gücü paritesi olarak 2,15 \$ sınırı kullanılmaktadır (World Bank, 2022).

Yoksulluk oranları, 2006 yılı sonrasında Pandemi dönemine kadar olan süreçte dünya çapında azalma eğilimi göstermektedir. Fakat 2019 yılında tüm dünyayı etkileyen Covid-19 Pandemisi bu eğilimi sekteye uğratmıştır (Kharas ve Dooley, 2021: 2).

Çalışmanın bu kısmında küresel ölçekte bölgeler ve ülkeler itibarıyla yoksul kişi sayısı ve yoksulluk oranında kaydedilen gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Covid-19 Pandemisi'nin yoksulluk üzerinde nicelik olarak nasıl bir değişime yol açtığına ilişkin bilgiler aktarılmaktadır.

2.1.1. Küresel Ölçekte Yoksulluk

Küresel ölçekte yoksulluğun hesaplanması yoksulluk ile mücadelede gerek uluslararası kuruluşlar gerekse ülkeler bazında gerekli hedeflerin ve önlemlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Tablo 1'de 2010-2019 yılları arasındaki yoksulluk oranı, yoksul kişi sayısı, yoksulluk açığı, yoksulluk şiddeti ve Watts endeksi değerleri sunulmuştur. Bu verilerden yola çıkarak dünyada yoksulluğun yıllar itibarıyla nasıl bir eğilim gösterdiği değerlendirilebilmektedir.

Tablo 1: Dünya Yoksulluk Verileri ve Watts Endeksi (2010-2019)

Yıllar	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksul Kişi Sayısı (Milyon)	Yoksulluk Açığı (%)	Yoksulluk Şiddeti (0-1)	Watts Endeksi
2010	16,27	1.134	4,65	0,02	0,06
2011	14,22	1.003	4,03	0,02	0,05
2012	13,22	944	3,69	0,02	0,05
2013	11,71	846	3,27	0,01	0,04
2014	11,15	816	3,14	0,01	0,04
2015	10,81	800	3,08	0,01	0,04
2016	10,52	788	3,05	0,01	0,04
2017	9,82	744	2,91	0,01	0,04
2018	9,13	700	2,8	0,01	0,04
2019	9,05	701	2,76	0,01	0,04

Kaynak: World Bank, 2024.

Not: Yoksulluk oranı ve yoksul kişi sayısı; günlük geliri 2.15 \$'ın altında olan kişileri kapsamaktadır. Yoksul kişi sayısının yüz binlik kısımları en yakın değere yuvarlanmıştır.

1990 yılında küresel yoksulluk oranı %37,8 iken 2013 yılında %11,7'ye gerilemektedir. Fakat 2014'ten itibaren yoksulluktaki azalma hızı yavaşlamakta ve 2020'ye kadar yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı %11 artmaktadır (World Bank' den aktaran Malak, 2023: 54). Tablo 1' de Dünya Bankası'nın verilerine göre, küresel ölçekte yoksulluk oranı ve sayısı, 2010'dan 2019'a kadar sürekli bir azalma eğilimi sergilemektedir. 2010 yılında tespit edilen %16,27 yoksulluk oranı ve yaklaşık 1.134.320.000 yoksul kişi sayısı, her geçen yıl azalarak düşüş göstermiştir. 2019 yılında yoksul kişi sayısı yaklaşık 700.640.000'e kadar düşmüştür. Benzer şekilde, yoksulluk açığı da azalan bir eğilim göstermektedir. 2010'da % 4,65 seviyesinde olan yoksulluk açığı, her yıl düşüş göstererek 2019'da %2,76'ya kadar gerilemiştir.

Ayrıca, yoksulluk şiddeti ve Watts Endeksi değerleri de 2010 ile 2019 yılları arasında yavaş bir şekilde azalma eğilimi sergilemektedir. 2010 yılında 0,06 değerinde olan Watts Endeksi 2011 yılında 0,05 değerine düşmüştür. 2013 yılında ise 0,04 değerine düşerek 2019 yılına kadar bu değerde kalmıştır. Bu veriler, yoksulluğun derinliğinin azaldığını ve yoksul insanların yaşam koşullarının genel olarak iyileştiğini göstermektedir. Bu olumlu eğilimler, küresel çapta yoksulluğun azaltılması yönünde alınan politika önlemlerinin ve sosyal programların etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat 2019 yılında Covid-19 Pandemisi ile bu eğilim bozulmuştur. Bu konu daha ayrıntılı bir şekilde "Covid-19 ve Yoksulluk" başlığı altında ele alınmaktadır.

Tablo 2: Dünya İnsani Gelişmişlik Endeksi Değerleri (1990-2022)

Yıllar	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022
İnsani Gelişme Endeksi	0.601	0.645	0.698	0.724	0.739	0.736	0.735	0.739

Kaynak: UNDP, 2024a

Tablo 2'den görüleceği üzere, Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişim Raporu'na göre, 1990'da İnsani Gelişme Endeksi değeri küresel ölçekte 0,601 olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte İnsani Gelişme Endeksi değeri küresel bağlamda artan eğilim göstermektedir. Özellikle, 2019'da İnsani Gelişme Endeksi değeri 0,739'a kadar yükselmiştir. Fakat Covid-19 Pandemisi'nin etkisiyle İnsani Gelişme Endeksi'deki artış eğilimi durarak, önceki yılların aksine 2020 ve 2021 yıllarında azalan bir seyir izlemiştir. Covid-19 Pandemisi'ne karşı verilen sosyal, ekonomik ve tıbbi mücadelesinin ardından olumsuz etkilerin zayıflaması sonucunda İnsani Gelişme Endeksi 2022 yılında tekrar artış trendine girmiştir

İnsani Gelişim Raporuna göre 2022 yılında dünyada İnsani Gelişme Endeksi değeri kadınlar için 0.719 erkekler için ise 0.756'dır. Aynı raporda dünya çapında Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi değeri 0.951 kaydedilmiştir. Cinsiyet eşitsizliği endeksi değeri 0.462 olarak hesaplanmıştır (UNDP, 2024a: 291).

2.1.2. Bölgeler ve Ülkeler İtibariyle Yoksulluk

Yoksulluk analizlerinde değinilmesi gereken bir başka önemli konu da yoksulluğun dünya üzerinde nerede yoğunlaştığının belirlenmesidir. Geçmişten günümüze bölgelerdeki yoksulluk oranları değişme kaydetmiştir. Bu değişiklik sonucunda belirli bölgelerdeki yoksulluk oranları azalırken, belirli bölgelerde de yoğunlaşma gösterebilmektedir. Tablo 3’te durumun analiz edilmesi için 2010 yılından 2023 yılına kadar bölgeler itibariyle yaklaşık yoksul kişi sayısı ve yoksulluk oranları verilmektedir.

Tablo 3: Dünyada Bölgelere Göre Yoksul Kişi Sayısı (Milyon) ve Oranları (%) (2010-2023)

Yıllar\Bölgeler	Doğu Asya ve Pasifik	Avrupa ve Orta Asya	Latin Amerika ve Karayipler	Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Güney Asya	Sahra Altı Afrika
2010	262.44 (13,33%)	19.47 (4,09%)	37.55 (6,43%)	6.39 (1,85%)	432.31 (26,03%)	370.73 (42,14%)
2011	205.99 (10,38%)	18.04 (3,77%)	35.23 (5,59%)	7.54 (2,13%)	359.85 (19,64%)	370.74 (41%)
2012	176.85 (8,84%)	17.29 (3,6%)	30.26 (5,07%)	7.66 (2,13%)	335.6 (18,86%)	370.02 (39,82%)
2013	91.12 (4,51%)	15.75 (3,26%)	27.36 (4,53%)	8.81 (2,4%)	326.65 (18,86%)	369.73 (38,71%)
2014	73.19 (3,6%)	16.52 (3,4%)	26.07 (4,27%)	10.29 (2,75%)	313.69 (17,88%)	369 (37,59%)
2015	55.81 (2,72%)	15.01 (3,08%)	25.81 (4,18%)	20.59 (5,39%)	295.07 (16,62%)	380.12 (37,68%)
2016	46.81 (2,27%)	13.45 (2,74%)	27.44 (4,4%)	23.5 (6,040%)	283.16 (15,76%)	386.87 (37,34%)
2017	40.31 (1,94%)	13.38 (2,72%)	27.5 (4,37%)	31.86 (8,4%)	233.59 (12,84%)	389.58 (36,62%)
2018	32.6 (1,56%)	11.28 (2,28%)	27.17 (4,28%)	38.65 (9,59%)	191.45 (10,4%)	391.55 (35,84%)
2019	24.63 (1,17%)	11.09 (2,24%)	27.71 (4,32%)	36.96 (9,02%)	196.31 (10,55%)	397.37 (35,43%)
2020	25.93 (1,23%)	11.89 (2,4%)	25.5 (3,95%)	39.28 (9,43%)	244.66 (13%)	411.69 (35,76%)
2021	24.41 (1,15%)	11.03 (2,22%)	29.78 (4,58%)	40.32 (9,54%)	207.02 (10,88%)	418.25 (35,41%)
2022	20.19 (0,95%)	10.45 (2,13%)	28.79 (4,39%)	41.64 (9,71%)	177.51 (9,25%)	422.71 (34,9%)
2023	18.45 (0,86%)	9.94 (2,02%)	28.58 (4,33%)	44.04 (10,11%)	155.54 (8,02%)	431.54 (34,75%)

Kaynak: Mahler vd., 2022: 8; World Bank, 2024

Not: Tabloda yoksulluk sınırı 2017 yılı satın alım gücü paritesine göre belirlenmiştir ve günlük 2.15 \$’ın altında gelir elde eden kişiler yoksul kabul edilmektedir. Parantez içindeki değerler yoksulluk oranını, parantez dışındaki değerler ise yoksul kişi sayısını belirtmektedir.

Tablo 3'teki verilere göre 2010 yılında yoksulluk Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Sahra Altı Afrika bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgelerde sırasıyla %13,33, %26,03 ve %42,14 olarak yoksulluk oranları belirtilmiştir. 2010 yılında en çok yoksul kişinin bulunduğu bölge yaklaşık 432 milyon yoksul kişi ile Güney Asya'dır. 2010 yılında %1,85 yoksulluk oranı ve 6,39 milyon yoksul kişi barındıran Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi yoksulluğun en az bulunduğu bölgedir.

2015 yılına kadar bölgelerin yoksulluk oranı eğilimleri Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi haricinde azalma eğilimi göstermektedir. Fakat yoksul kişi sayısına bakıldığında bu durum farklılık göstermektedir. Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Latin Amerika ve Karayipler ve Güney Asya bölgelerinde yoksul kişi sayısı azalma eğilimi gösterirken Sahra Altı Afrika ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yoksul kişi sayısı artış eğilimi göstermektedir. Sahra Altı Afrika; bölgede ekonomik belirsizlikler, siyasal istikrarsızlık, iç çatışmalar, hastalıklar, yoksulluk ve yolsuzluk gibi sorunların hüküm sürmesi nedeniyle dünyadaki en yoksul ülkeleri barındırmaktadır (Balı, 2016: 688). 2015 yılında yoksulluğun yoğun olduğu bölgeler sırasıyla 380,12 milyon yoksul kişi ile Sahra Altı Afrika ve 295,07 milyon yoksul kişi ile Güney Asya bölgeleridir. Yoksulluğun en az görüldüğü bölge 15 milyon yoksul kişi sayısı ve %3,08 yoksulluk oranı ile Avrupa ve Orta Asya bölgesi olmuştur.

2015 yılından sonraki 4 yıllık (2019 yılına kadar) yoksul kişi sayısı ve yoksulluk oranları genel olarak aynı kalmış ve 2019 yılında yoksulluğun en az yoğunlaştığı bölgeler olarak Doğu Asya ve Pasifik ve Avrupa ve Orta Asya bölgeleri olmuştur. Güney Asya bölgesinde yoksullukta ciddi azalmalar meydana gelmiş ve yoksulluk oranı %10,55'e kadar düşmüştür. Yoksul kişi sayısı da yaklaşık 100 milyonluk bir azalmayla 196,31 milyon olarak gerçekleşmiştir. Sahra Altı Afrika bölgesi yoksulluğun en çok yoğunlaştığı bölge olma özelliğini devam ettirmektedir. Bu bölgede yoksulluk oranlarındaki çok az düzeyde değişiklik olmasına karşılık yoksul kişi sayısında son 4 yıl içinde 17,25 milyonluk bir artış gözlemlenmiştir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü düşük gelirli ve gıda eksikliği çeken ülkeleri belirlemek için bir sınıflandırma kullanmaktadır. Günümüzde Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün Düşük Gelirli Gıda Açığı Olan Ülkeler olarak tanımladığı sınıflandırma 44 ülkeyi içermekte ve bu ülkelerin 34 tanesi Sahra Altı Afrika bölgesinde bulunmaktadır (FAO, 2023). 2022 yılı için bölgeler arasında İnsani Gelişme Endeksi karşılaştırılması yapıldığında Sahra Altı Afrika bölgesi 0,549 endeks değeri ile en son sırada yer almaktadır. En yüksek İnsani Gelişme Endeksi değerine sahip bölge ise 0,802 endeks değeri ile Avrupa ve Orta Asya bölgesidir (UNDP, 2024a: 282).

Yukarıda sunulan verilerden anlaşılabileceği gibi bölgelerde yoksulluk genel olarak azalan eğilim göstermektedir. Son yıllarda yoksullukla mücadelede ciddi ilerlemeler katedilmiştir. Fakat Sahra Altı Afrika bölgesi durum olarak diğer bölgelerden farklıdır. Sahra Altı Afrika bölgesi

ülkelerinde insanlar aıklıla yoğun bir mücadele vermektedir. nal (2018: 24) tarafından gerçekleştirilen alışma, Sahra Altı Afrika lkelerinde yaşayan insanların, diğerk ülkelerdeki benzer gruplarla karşılaştırıldığında daha kötü beslenme ve sağlık koşullarına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumun nedenleri arasında, Sahra Altı Afrika lkelerinin sınırlı kaynaklara sahip olması, özellikle sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlere yeterince erişilememesi önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca bu durum, bölgedeki insanların yeterli beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimlerini kısıtlamakta, sonuç olarak da daha kötü sağlık koşullarına yol açmaktadır.

Yoksulluğun bir başka boyutu da grelı yoksulluktur. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği rgt tarafından ye ülkelere yönelik olarak grelı yoksulluk oranlarına ilişkin veriler yayınlanmaktadır. Tablo 4’de Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği rgt lkelerinde 2008, 2012, 2016, 2020 yılları için grelı yoksulluk oranları verilmiş olup, yoksulluk sınırı, medyan gelir %50 olarak ele alınmıştır.

Tablo 4: OECD lkelerinde Grelı Yoksulluk Oranları (2008-2020)

lkeler \ Yıllar	2008	2012	2016	2020
	Yoksulluk Sınırı %50			
Avustralya	0,272*	0,263	0,252	0,244
Avusturya	0,305	0,321	0,323	0,325
Belçika	0,307	0,332	0,339	0,335
Kanada	0,247	0,256	0,245	0,257
ek Cumhuriyeti	0,263	0,278	0,276	0,269
Danimarka	0,22*	0,247	0,246	0,236 (2019) **
Estonya	0,278*	0,309*	0,299	0,308
Finlandiya	0,304	0,323	0,343	0,347
Fransa	0,326*	0,36	0,37	0,369 (2019) **
Almanya	0,321	0,319	0,327	0,32 (2019) **
Yunanistan	0,293	0,379	0,333	0,302
İzlanda	0,157	0,208	0,176	-
İrlanda	0,391	0,427	0,354	0,332
İsrail	0,277*	0,261*	0,227	0,287
İtalya	0,297	0,332	0,338	0,364
Japonya	0,32 (2009) ** (*)	0,328	0,33 (2011) ** (*)	0,332 (2018) **
Kore	0,168*	0,165*	0,198	0,213
Letonya	0,281	0,314	0,292	0,29
Litvanya	0,318	0,363	0,323	0,283
Lüksemburg	0,304*	0,316*	0,329	0,263
Hollanda	0,238*	0,256	0,268	0,264
Yeni Zelanda	0,224*	0,238	0,249 (2018) **	0,254
Norveç	0,223	0,24	0,256	0,269
Polonya	0,281	0,284	0,294	0,273
Portekiz	0,297	0,349	0,329	0,315
Slovakya	0,251	0,271	0,249	0,239 (2019) **
Slovenya	0,249	0,298	0,288	0,268
İspanya	0,297	0,358	0,365	0,373
İsveç	0,265*	-	0,249	0,253
İsviçre	0,141	0,139	0,246	0,159 (2019) **

Tablo 4: (Devamı)

Ülkeler \ Yıllar	2008	2012	2016	2020
Türkiye	0,17 ** (*) (2007)	0,199	-	0,258 (2019) **
Birleşik Krallık	0,305	0,307	0,295	0,281
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	0,27*	0,283*	0,266	0,31
Rusya	0,247*	-	0,291	-
OECD Ortalama	0,24	0,281	0,23	-

Kaynak: OECD, 2023

Not: “*” 2011 yılına kadar kullanılan gelir tanımına göre hesaplanan değerleri ifade etmektedir. OECD Ortalama değerleri elde bulunan verilerin ortalamasıdır. “**” Elde veri olmaması sonucu belirtilen en yakın tarihteki veri ele alınmıştır.

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü ülkelerinde göreceli yoksulluk oranları genel olarak artan eğilim göstermiştir. Kore, İsviçre, İzlanda, Norveç, Yeni Zelanda ülkelerinde göreceli yoksulluk oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanında İrlanda, Finlandiya, Belçika, Avusturya gibi ülkelerin göreceli yoksulluk oranları Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü ülkelerinin ortalamasının üzerindedir. Fakat kişilerin sahip oldukları yaşam standartları ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle yoksulluk oranlarının düşük olması her zaman iyi bir durum seyrettiğini göstermemektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ülkede yoksulluk oranları düşük olsa bile, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekebileceği ve yaşam kalitelerinin düşük olabileceği durumlar olabilir. Dolayısıyla, yoksullukla mücadelede sadece oranlara değil, aynı zamanda insanların yaşam standartlarını artırmaya yönelik politikalara da odaklanmak önemlidir. Çünkü sadece yoksulluk oranlarının düşmesi, insanların yaşamlarını iyileştirdiği anlamına gelmemekte; onların gerçekten refah içinde yaşamasını sağlamak önem arz etmektedir.

2.1.3. Covid-19 Pandemisi ve Yoksulluk

Dünya ekonomisi, tarih boyunca 1929 krizi, 1973 petrol krizi ve 2008 küresel krizi gibi önemli olaylarla sarsılmıştır. Ülkelerin politik tercihleri, siyasi mücadeleler ve hastalıklar gibi faktörler ekonomik ve sosyal yaşamlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Ünüvar ve Aktaş, 2022: 126).

2019 yılının sonlarında, Çin’in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde kaynağı bilinmeyen bir salgın hastalık olduğu rapor edilmiştir. Covid-19 olarak adlandırılan bu hastalık solunum yoluyla kolayca yayılabildiği için dünya genelinde hızla yayılmıştır. Pandemi bir hastalık olarak kabul edilen Covid-19, dünya çapında büyük bir etki oluşturmuştur (Ciotti vd., 2020: 365). Çin’de ortaya çıkan virüsün hızla pandemi haline gelmesinde yayılma hızı ve imkânlarını artıran küreselleşmenin rolü oldukça önemlidir. Küreselleşme, dünya genelinde insanların, mal ve hizmetlerin, bilginin ve sermayenin daha hızlı ve kolay bir şekilde hareket etmesini sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, virüsün hızla yayılmasına zemin hazırlamıştır (Aktay, 2020: 651). Pandemi’nin başlangıcından 2024 yılının Mart ayına kadar, dünya genelinde 774,89 milyon kişi Covid-19 ile etkileşime girmiştir. Bu süre

zarfında, Covid-19 nedeniyle 7,038 milyon insanın hayatını kaybettiği Dünya Sağlık Örgütü tarafından rapor edilmiştir (WHO, 2024).

Covid-19 Pandemisi, sadece ölümlere neden olmakla kalmayıp ekonomi, sosyal yaşam, eğitim, siyaset, sağlık ve turizm gibi çeşitli alanlarda telafi edilmesi güç sonuçlara yol açmıştır. Bu etkiler, kişilerin biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yapısını derinden etkilemiştir. Pandemi dolayısıyla hükümetler seyahatlerin kısıtlanması, okulların kapatılması, tiyatro, sinema, konser gibi sanatsal etkinliklerin ve spor faaliyetlerinin ertelenmesi gibi önlemler almıştır (Özkan, 2021: 94). Alınan önlemler günlük yaşamdaki rutin faaliyetlerin yerine getirilememesine ve sosyal etkileşimlerde aksamalara yol açmıştır. Ayrıca bu önlemler, öncelikle insan sağlığına odaklanmakla birlikte, işletmelerin geçici kapatılması ve seyahat kısıtlamaları gibi önlemler ekonomik, sosyal ve finansal belirsizliklere de yol açmıştır. Sonuç olarak, güven kaybı ve yatırım ile üretimde belirsizlik artmıştır (Murat ve Aykaç, 2020: 93). Yatırım eksikliği ve istihdamın azaldığı bir durum ortaya çıkması, nihayetinde ekonomik büyümeyi baskılamıştır. Enfeksiyon hastalıkları ve pandemi önlemleri beşerî sermayeyi etkileyerek üretim verimliliğinin artmasını engellemiş ve ekonomik büyümenin ivmesini zayıflatmıştır (Xiang vd., 2021: 2).

Tablo 5'te belirtildiği 2016 yılı sonrası için 2019 yılına kadar yoksulluk oranları azalan eğilim göstermektedir. 2016 yılında dünyada 778 milyon yoksul bulunduğu ve yoksulların dünya nüfusuna oranının %10,4 olduğu belirtilmiştir. 2017 yılında ise yoksul kişi sayısı 725 milyona düşerken yoksulluk oranı %9,6'ya inmiştir. 2018 yılında yoksul kişi sayısı 677 milyona kadar düşmüş ve yoksulluk oranı da %8,8'e kadar gerilemiştir. 2019 yılında ise Covid-19 Pandemisi nedeniyle dünya daha farklı bir durum ile karşı karşıya kalmıştır. Covid-19 Pandemisi'nin dünya genelindeki etkileri, yoksullukla mücadelede bir engel gibi görünmektedir. 2020 yılına ait veriler incelendiğinde, küresel ekonomik büyüme oranında kayda değer bir düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir. 2020 yılında bir önceki yıla göre %5,5 azalarak %-2,8 seviyesine gerileyen küresel ekonomik büyüme oranı ekonomik aktivitede belirgin bir daralmaya işaret etmektedir.

Tablo 5: Dünyada Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönemde 2.15\$ Altında Gelire Sahip Olan Kişilerin Yıllara Göre Sayısı ve Oranı (2016-2023)

Yıllar	Dünyada Yoksulluk Oranı (%)	Yoksul Kişi Sayısı (Milyon)	Ekonomik Büyüme Oranı (%)
2016	10,4	778	3,3
2017	9,6	725	3,8
2018	8,8	677	3,6
2019	8,9	689	2,8
2020	9,7	762	-2,7
2021	9,5	749	6,5
2022	9,0	712	3,5
2023	-	-	3,2

Kaynak: World Bank, 2024a; IMF, 2024

Ekonomik daralma beraberinde yoksullukla mücadelede de ciddi zorluklar doğurmuştur. Yoksul kişi sayısında tahmini olarak 73 milyon kişilik bir artış yaşanmıştır. Bu artış, yoksulluk oranının da yükselmesine neden olmuştur. Yoksulluk oranı, önceki dönemdeki seviyesi olan %8,9'dan %9,7'ye yükselmiştir. İşsizlik oranlarının artması, işletmelerin kapanması ve küresel tedarik zincirlerinin bozulması gibi faktörler yoksulluğun artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca hükümetlerin pandemiye karşı sağlık alanındaki önlem alma ve iyileştirme mücadelesi; kalkınma ve yoksulluğu azaltma çabalarının başarısını azaltmıştır. Böylece önceki yıllarda gözlenen yoksullukla mücadelenin olumlu sonuçları tersine çevrilmiştir. 2020 yılında pandeminin etkileri kendini yoğun bir şekilde göstermiştir. 2021 yılına geldiğinde bu etkiler hala devam etmekle beraber krizin etkilerinin azaltılarak normalleşme dönemine girilme çabaları başlamıştır. Bu yılda yoksulluk oranı %0,2 ve yoksul kişi sayısında yaklaşık 13 milyonluk bir azalma meydana gelmiştir. 2022 yılında ise bu azalma eğilimi artmış ve yoksulluk oranında %0,5'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisindeki büyümede negatif değer sadece 2020 yılında gerçekleşmiştir. 2021 yılında ekonomik büyüme %6,3 değerine yükselmiş 2022 yılında bu değer %3,5, 2023 yılında ise %3,0 olarak belirtilmiştir (IMF, 2024).

2019 yılının ardından küresel düzeyde etkili olan Covid-19 Pandemisi, yoksulluk eğilimlerinde bölgeler itibariyle de ciddi değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler 2020 yılı verilerine yansımıştır. 2020 yılında pandemi birçok bölgede etkisini yoksulluk oranlarını ve yoksul kişi sayısını artırarak göstermiştir. Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya bölgelerinde 2020 yılında yoksulluk oranlarındaki azalma eğilimleri sekteye uğramıştır. Pandemi etkisi Sahra Altı Afrika bölgesinde ise yoksul kişi sayısının artış eğilimine ivme kazandırmıştır. Yoksul kişi sayısında bir yıl içerisinde 14,32 milyonluk bir artış söz konusu olmuştur. Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde pandemi etkisi 2020 yılı verilerinden çok 2021 yılı verilerine yansımıştır. Yoksulluk eğilimleri yön değiştirmiş ve yoksul kişi sayısında 4,28 milyonluk bir artış gözlemlenmiştir (World Bank, 2024a).

Pandemi etkisiyle ortaya çıkan birçok sorun, yoksullukla mücadele alanındaki ilerlemeleri bütün bölgelerde zayıflatmıştır. Son durum olarak 2021-2023 yıllarında bu etkinin azalmasıyla normalleşme süreci başlamıştır. 2023 yılında yoksulluk oranının en az olduğu bölge %0,86 oranla Doğu Asya ve Pasifik bölgesi olmuştur. En az yoksul kişi sayısının olduğu bölge ise 9,94 milyon kişi ile Avrupa ve Orta Asya bölgesi olmaktadır. Yoksulluğun en çok yoğunlaştığı bölge ise günümüzde de %34,75 yoksulluk oranı ve 431,54 milyon yoksul kişi ile Sahra Altı Afrika bölgesi olmaktadır (World Bank, 2024a).

Sonuç olarak, Covid-19 Pandemisi'nin dünya çapında yoksullukla mücadelede olumsuz bir etkiye sahip olduğu açıktır. Bu durum, yıllar boyunca elde edilen ilerlemelerin geri alınmasına ve küresel yoksullukla mücadelede yeni ve önemli zorlukların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Fakat

Covid-19 Pandemisi'nin yol açtığı ekonomik sorunlar ciddi derecede olsa da düzeltilebilir niteliktedir (Kharas ve Dooley, 2021: 9).

2.1.4. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yoksulluk

Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin oluşum süreci 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Bu yıllarda, çevre için potansiyel tehditlerin fark edilerek önlem alınması için çalışmalar yapılmış, ardından 1970'lerden itibaren çevre hassasiyeti uluslararası bir boyut kazanmıştır. Konunun uluslararası boyut kazanmasıyla birlikte Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nu kurmuştur. Komisyon, Brundtland Raporu'nda çevre kalkınma kavramı ile ilişkili olan sürdürülebilir kalkınma kavramını ileri sürmüştür (Özmehmet, 2008: 5). Literatürde herkes tarafından kabul edilen ortak veya tek bir sürdürülebilir kalkınma tanımı bulunmamaktadır. Fakat Dünya Çevre ve Ekonomik Kalkınma Komisyonu'na göre sürdürülebilir kalkınma, günümüz ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını da karşılayabilme yeteneğini koruyarak gerçekleştirilen kalkınma olarak tanımlamaktadır (Gedik, 2020: 197).

1990'ların sosyal ve ekonomik gelişmeleriyle artan yoksulluk ve işsizlik sorununa küresel çözüm bulmak amacıyla 2000 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Binyıl Zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirve sonunda, yoksullukla mücadele için uluslararası işbirliğinin gerekliliği vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler, 2001'de Binyıl Bildirgesi'nde belirlenen hedefleri Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne dönüştürmüştür. Bu hedefler arasında, özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu 2015 yılına kadar yarıya indirme amacı öne çıkmaktadır (Akyıldız, 2011: 41). Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında yayımlanan Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu'na göre 1990 ve 2015 yılları arasında aşırı yoksulluk oranları büyük oranda düşmüştür. 1990 yılında gelişmekte olan ülkelerin nüfuslarının yaklaşık %47'si günde 1,25\$ (dönemin aşırı yoksulluk tanımına göre) altında gelir ile yaşamıştır. Fakat bu oran 2015 yılında %14'e kadar düşmüştür. Küresel boyutta ise yoksul kafa sayımı 1990 yılından 2015 yılına kadar yarıdan daha fazla azalma göstermiştir. Aşırı yoksul sayısı 1990 yılında 1,9 milyardan 2015 yılında 836 milyona gerilemiştir. Bu gelişmelerin büyük çoğunluğu da 2000 yılından sonra gerçekleşmektedir (UN, 2015: 4).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2015 Eylül ayında 2030 yılı için gerçekleşmesi amaçlanan geleceğe yönelik 17 hedefi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri olarak kabul etmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde “yoksulluğa son”, “açlığa son”, “sağlıklı bireyler”, “nitelikli eğitim”, “toplumsal cinsiyet eşitliği”, “temiz su ve sıhhi koşullar”, “erişilebilir ve temiz enerji”, “insana yakışır iş ve ekonomik büyüme”, “sanayi, yenilikçilik ve altyapı”, “eşitsizliklerin azaltılması”, “sürdürülebilir şehir ve yaşam”, “sorumlu tüketim ve yaşam”, “iklim eylemi”, “sudaki yaşam”, “karasal yaşam”, “barış ve adalet” ve “hedefler için ortaklıklar” başlıklarına yer verilmiştir (UNDP, 2023a). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yoksulluğa son verilmesi hedefinin ilk sırada yer

alması, temel insan hak ve özgürlüklerinin korunmasında ve geliştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir (Erdoğan, 2022: 4).

“Yoksulluğa son” hedefinin iki ana teması bulunmaktadır: İlk tema yoksulluğun azaltılması ve ikinci tema hassas kesimlerin güçlendirilmesi şeklindedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 52). Bu hedefe ulaşmak için çeşitli alt hedefler bulunmaktadır. Bunlar arasında, aşırı yoksulluğun (günlük 2,15\$’dan az gelire yaşayanlar) herkes için her yerde sona erdirilmesi, yoksulluk içinde yaşayan erkek, kadın ve çocukların oranının en az yarıya indirilmesi, sosyal koruma sistemlerinin ve önlemlerinin evrensel olarak uygulanması ve kapsayıcılığının sağlanması, ekonomik kaynaklara erişim, temel hizmetlere erişim, mülkiyet hakları, finansal hizmetlere erişim gibi konularda eşitlik sağlanması, hassas grupların dayanıklılığının artırılması ve çevresel şoklara karşı dirençlerinin güçlendirilmesi bulunmaktadır (Öz ve Yiğit, 2019: 110-111).

Cuaresma vd. 2018 yılındaki çalışmalarında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bağlamında 2030 yılına kadar olan yoksulluğun izleyebileceği yolların analizini yapmaktadır. Çalışmalarında en iyimser şekilde 2030 yılında dünyadaki yoksulluk oranının %4,5 ve %6 arasında değişebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte en çok yoksul kafa sayımı ve yoksulluk oranı değişimleri Afrika bölgesinde gerçekleşmektedir. Pandemi öncesinde bu bölgede 2030 yılında en iyimser yaklaşımla yaklaşık 300 milyon kişi aşırı yoksul olarak öngörülmektedir (Cuaresma vd., 2018: 1). Ancak, Covid 19 Pandemisi bu olumlu eğilimi tersine çevirmiştir. Pandemiden önce bile, yoksulluk azalma hızı yavaşlamaktaydı; aşırı yoksulluk oranı 2015 yılında %10,8’den 2019 yılında %8,4’e düşmüştü. 2015 ve 2019 yılları arasındaki ortalama yıllık azalma oranı, 2000 ve 2014 yılları arasındaki oranın yarısından az olan %0,54 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2020 yılında, aşırı yoksullukta yaşayan insan sayısı 724 milyona yükselmiş ve bu durum, pandemi öncesi tahminleri 90 milyon kişi aşarak, yoksulluk azaltma konusundaki kaydedilen ilerlemeyi tersine çevirmiştir (UN, 2023: 12).

2.2. Türkiye’de Yoksulluk

Türkiye’de ekonomik krizlerin ve küreselleşmenin etkisiyle birçok değişim meydana gelmiştir. Özellikle 1980 yılından sonraki değişimler ekonomik alanda olmakla beraber değişimin olumsuz etkileri yoksul kişileri önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim 1980 yılından sonra yoksulluk tetikleyicisinin gelir dağılımındaki bozulma olduğu düşüncesi hakimdir (Göksu, 2009: 155). Türkiye’ nin bu yıllarda kent yoksulluğu, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, konut mafyası, yolsuzluk, kayıt dışılık ve enformel sektör gibi sorunları artış göstermiştir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 79-80). Türkiye’deki yoksulluk sorunu 1994 ekonomik krizinin ardından sosyo-ekonomik anlamda dikkat çekmiş ve daha çok tartışılan bir konu olarak ele alınmıştır (Gül ve Gül; 2008: 361). 1980’li ve 1990’lı yıllarda Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılan ampirik çalışmaların sayısı azdır, fakat bu dönemleri kapsayan gelir dağılımı çalışmalarına göre; yoksulluk üzerinde olumsuz etkiler

görülmektedir. Merkez Bankası, 1977 ve 1988 yılları arasında ve 1994 sonrası dönemde yoksulluğun arttığını belirtmektedir (TCMB, 2002: 45).

Türkiye’de geçmişteki yoksulluk profili birçok farklı araştırmada veriler ile desteklenmeye çalışılmıştır. Dağdemir (1992: 94) çalışmasında, Türkiye’nin gelir dağılımı araştırmaları sonuçlarından yararlanarak 1967, 1973 ve 1987 yıllarına ait yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk oranı ve göreceli yoksulluk oranı verilerini hesaplamaktadır. Bu verilere göre; 1968 yılında yoksulluk sınırı yıllık 6.940 TL olmuştur. Bununla birlikte aynı yılda ortalama hane gelirinin %50’sinin altındaki gelir sahibi yoksul hanelerin oranı (yoksulluk oranı) %49,1 olarak gerçekleşmiştir. Araştırmada 1973 yılında yoksulluk sınırı yıllık 12.000 TL olarak hesaplanmış ve yoksulluk oranı da %41,6’ya düşmüştür. Araştırmada 1987 yılındaki hesaplamalara göre yoksulluk sınırı 1.357.000 TL olarak belirlenmiş ve yoksulluk oranı %34,2’ye gerilemiştir.

Dumanlı (1996: 61-67) çalışmasında, Türkiye’deki yoksulluğun belirlenmesinde yetişkin ve gençlerin günlük tüketilmesi gereken kalori ihtiyacını Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verileri ile destekleyerek tespit etmektedir. Bu kalori ihtiyacı 2.444,5 olarak hesaplanmıştır. Hesaplamalarda kolaylık olması için kalori ihtiyacı 2.450 kaloriye yuvarlanmıştır. Sözkonusu kalori miktarına denk olan asgari ücret kişi başına yoksulluk sınırına eşit olarak kabul edilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak araştırmada yıllık yoksulluk sınırı 1987 yılında 284.700 TL, 1989 yılında 777.085 TL, 1991 yılında 2.135.740 TL, 1993 yılında 6.433.490 TL ve 1994 yılında ise 14.696.360 TL olarak tespit edilmiştir.

Günümüzde Türkiye’de yoksullukla ilgili analiz ve araştırmalar Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yürütülmektedir (Malak, 2023: 62). Türkiye İstatistik Kurumu yoksulluk ve açlık konuları hakkında periyodik olarak 2002 yılından beri düzenli olarak analizler yapmaktadır. Bu sonuçların temelinde Hanehalkı Bütçe Anketleri yer almaktadır (Ensari, 2010: 9). Türkiye İstatistik Kurumu’nun sunduğu yoksulluk şablonları içerisinde yıllara göre ve yoksulluk sınırı, yoksulluk oranı, yoksul kişi sayısı, yoksulluk açığı gibi veriler bulunmaktadır.

2.2.1. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk

Yoksulluk analizlerinde Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye genelindeki ölçümlerinde Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk kavramını kullanmaktadır. Eşdeğer Hanehalkı kullanılabilir fert geliri, bir hanehalkının kullanılabilir gelirinin birey başına düşen miktarını hesaplamak için kullanılan bir ölçüdür. Hanehalkı büyüklüğü ve bireylerin yaş ve yetişkinlik durumları dikkate alınarak, bir eşdeğerlik ölçeği kullanılmaktadır. Bu ölçekte, her bir birey için bir katsayı atanmakta ve hanehalkının toplam geliri bu katsayılar kullanılarak birey başına düşen gelir haline dönüştürülmektedir (TÜİK, 2023b). Türkiye İstatistik Kurumu bu ölçüyü yoksulluk

oranlarının analizinde kullanılmaktadır. Türkiye genelinde yoksulluğa ilişkin veriler yıllar itibariyle Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6: Türkiye Geneli Yoksulluk Verileri ve Yoksulluk Sınırı (Medyan Gelirin %50’sine Göre), (2010-2023)

Yıllar	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Kişi Sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı
2010	3.714	12.025	16,9	26,6
2011	4.069	11.670	16,1	26,3
2012	4.515	11.998	16,3	26,9
2013	5.007	11.137	15,0	26,0
2014	5.554	11.332	15,0	24,4
2015	6.246	11.219	14,7	25,3
2016	7.116	11.026	14,3	24,3
2017	7.944	10.622	13,5	22,6
2018	8.892	11.091	13,9	23,7
2019	10.793	11.641	14,4	24,1
2020	12.394	12.267	15,0	25,9
2021	14.034	11.936	14,4	25,0
2022	17.747	12.000	14,4	21,1
2023	29.187	11.651	13,9	21,5

Kaynak: TÜİK, 2023a

Tablo 6’ya göre Türkiye’de yoksulluk oranları (medyan gelir %50) 2010 ve 2017 yılları arasında genel olarak azalan eğilim göstermiştir. 2010 yılında %16,9 olan yoksulluk oranı, 2017 yılında %13,5’e kadar düşmüştür. 2018 yılında Türkiye’de %13,9 olan yoksulluk oranı üç yıl boyunca artış eğilimi göstermiştir. 2020 yılına kadar süren artış eğilimi yoksulluk oranının %15,0 oranına kadar yükselmesini beraberinde getirmiştir. 2021 ve 2022 yılında yoksulluk oranı %14,4 olarak seyretmiştir. Son olarak 2023 yılında bu oran %13,9’a kadar gerilemiştir.

Yoksulluk açığı son 13 yılda dalgalı bir eğilim seyretmiştir. Yoksulluk açığının en yüksek olduğu yıl %26,9 oranı ile 2012 yılı olmuştur En düşük olduğu yıl ise %21,1 oranı ile 2022 yılı olarak belirtilmiştir. Türkiye’de yoksulluk açığı dalgalı bir eğilim seyretmesine karşılık son 13 yılda genel olarak azalan eğilim göstermiştir.

Türkiye’de yoksulluk sınırı yıllar ilerledikçe sürekli artış kaydetmiştir. Ülke genelinde 2010 yılında 3.714 TL olan yoksulluk sınırı 2023 yılında 29.187 TL’ye kadar yükselmiştir. Ülkede, son 13 yıl içerisinde yoksulluk sınırındaki en büyük artışın yaşandığı dönem 11.440 TL’lik bir artış ile 2022-2023 dönemidir.

2.2.2. Bölgeler İtibariyle Yoksulluk

Tablo 7’de Türkiye’de İBBS 2 düzeyinde bölgeler itibariyle medyan gelirin %50’sine göre yoksulluk oranı verilmektedir. Bu tablodan yola çıkarak aşağıda bölgeler itibariyle yoksulluk oranı eğilimleri analiz edilmektedir.

Tablo 7: Türkiye’de İBBS 2 Düzeyine Göre Yoksulluk Oranı (2016-2023, %)

Bölgeler \ Yıllar	Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranı (Medyan Gelirin %50’sine Göre)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
TR10 (İstanbul)	8,2	7,5	10,5	8,8	8,2	11,8	7,5	9,6
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	1,0	0,9	1,1	1,2	1,1	1,2	1,0	0,8
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1,8	2,2	2,0	1,9	2,6	1,7	1,8	1,8
TR31 (İzmir)	2,7	3,0	2,6	2,5	2,8	3,2	2,6	4,3
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	1,8	2,1	2,1	2,4	2,8	1,7	2,1	2,5
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	2,1	1,8	2,2	2,5	2,6	2,0	3,3	3,8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	2,0	1,6	1,8	1,6	1,5	1,1	1,4	2,4
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	1,9	1,4	2,4	2,6	2,0	2,1	2,8	2,4
TR51 (Ankara)	1,9	2,8	3,0	2,2	2,2	1,3	2,8	2,5
TR52 (Konya, Karaman)	2,0	2,5	2,6	2,4	2,8	2,6	2,6	3,0
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	3,5	3,0	2,5	2,8	3,3	2,4	1,7	3,1
TR62 (Adana, Mersin)	7,0	5,4	5,1	5,8	5,4	8,2	7,1	7,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	6,4	6,5	5,4	6,6	4,7	6,7	7,0	*
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	1,8	1,4	1,6	1,4	1,6	1,5	1,6	2,0
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	2,6	2,3	2,5	2,2	2,5	2,5	2,8	2,9
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,6	0,7
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	0,8	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8	0,7	0,9
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	3,1	3,2	3,1	3,2	3,8	3,3	3,1	3,3
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	1,9	2,2	2,4	2,7	2,6	1,7	2,8	2,6
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	1,0	1,2	1,1	1,6	1,7	1,6	1,9	2,1
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	3,4	2,8	3,0	3,0	3,4	3,6	3,2	3,5
TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli)	2,7	2,5	1,7	2,0	2,2	1,5	2,2	3,4
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	7,6	8,1	8,5	7,9	9,0	8,3	8,6	8,1
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	5,7	5,0	4,9	4,6	4,8	3,8	5,1	5,9
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	17,0	19,5	17,1	16,9	16,0	16,0	14,4	13,6
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	9,5	9,8	9,7	9,7	8,8	8,9	9,4	7,4

Kaynak: TÜİK, 2023a

Not: “*” Bölgede deprem nedeni ile ölçüm yapılamadığını ifade etmektedir.

TR10 (İstanbul) bölgesinde yoksulluk oranı 2016 yılından 2023 yılına kadar dalgalı bir eğilim göstermiştir. 2016 yılında %8,2 olan yoksulluk oranı 2017 yılında %7,5'e düşmüştür. Fakat 2018 yılında yoksulluk oranı %10,5'e çıkarken, 2019 ve 2020 yıllarında düşme eğilimi göstererek 2020 yılında tekrar %8,2 oranına inmiştir. Pandeminin etkilerinin kendini hissettirdiği 2021 yılında yoksulluk oranı 11,8'e çıkarak son 8 yılda zirve noktasına çıkmıştır. 2022 yılında yoksulluk oranında tekrar bir düşüş yaşanmış ve %7,5'e kadar inmiştir. Fakat en güncel verilere göre 2023 yılında bu oran tekrar artış eğilimi göstererek %9,6 olmuştur. TR10 bölgesinde 2016 yılından 2023 yılına kadar olan yoksulluk oranı değerleri toplamda %1,4 artmıştır.

Türkiye'nin başkenti Ankara'da (TR51 bölgesi) yoksulluk oranı değerinin son sekiz yılda en yüksek olduğu yıl 2018 (%3,0) yılı olmuştur. 2016-2018 yılları arasında artış eğilimi gösteren yoksulluk oranı değeri 2019 yılından sonra azalma eğilimine girmiştir. Yoksulluk oranı değeri 2021 yılında %1,3'e kadar inmiştir. 2022 yılında ise %2,8 değerine yükselen yoksulluk oranı 2023 yılında %2,5 değerine düşmüştür.

Zonguldak, Karabük ve Bartın (TR81 bölgesi) yoksulluk oranı son sekiz yılda en düşük yoksulluk oranına sahip bölgedir. 2016 yılında TR81 bölgesinde yoksulluk oranı değeri %0,4 olmaktadır. 2016 yılından 2021 yılına kadar ufak dalgalanmalar şeklinde değişim gösteren yoksulluk oranı değerleri 2022 yılına geldiğinde %0,2 artarak %0,6 ya yükselmiştir. Bölgedeki yoksulluk oranı 2023 yılı için %0,7 olmuş ve son yıllarda artış eğilimine girdiği görülmüştür. Bu bölgede son sekiz yıldaki artış toplamda %0,3'tür.

Son sekiz yılda, Türkiye genelinde en yüksek yoksulluk oranı değerlerinin seyrettiği bölge Şanlıurfa ve Diyarbakır (TRC2 bölgesi)'dir. TRC2 bölgesinde 2017 yılından itibaren azalan eğilime sahip olan yoksulluk oranı %19,5 oranından 2023 yılında %13,6 oranına kadar düşmüştür. TRC2 bölgesinde 2017 yıllarından itibaren istikrarlı bir düşme eğilimi görülmüştür.

2023 yılında Türkiye'de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre yoksulluk oranının (medyan gelirinin %50'sine göre) en yüksek görüldüğü ilk üç bölge %13,6, %9,6 ve %7,4 oranları ile sırasıyla TRC2, TR10 ve TRC3 bölgeleri olmuştur. Yoksulluk oranlarının en düşük olduğu ilk üç bölge ise %0,7 %0,8 ve %0,9 oranları ile sırasıyla TR81, TR21 ve TR82 bölgeleridir. Bu yılda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre yoksulluk sınırının en yüksek olduğu bölge 38.754 TL ile TR10 olmuştur. En düşük yoksulluk sınırının olduğu bölge ise 16.197 TL ile TRC2 bölgesidir (TÜİK, 2023a).

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan verilerden yola çıkarak Türkiye'de bölgesel yoksulluğa ve nedenlerine odaklanan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Ökten ve Kale, çalışmalarında 2003 yılı Türkiye'si için yoksulluğun ortalamanın altında bulunduğu bölgelerin Doğu Marmara ve İstanbul ile Doğu Karadeniz olduğunu belirtmiştir. Doğu Marmara ve İstanbul bölgeleri için bu

durum diğer bölgelere göre endüstriyel sektörde daha gelişmiş olması ve bunun sonucunda da hizmet sektöründeki ekonomik durum ve istihdam gibi olumlu etkileri beraberinde getirmesiyle ilişkilendirilmiştir. Araştırmada yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgeleri olarak görülmüştür. Bu durumun nedeni, bu bölgelerin tarımsal üretimdeki payının az olması ve iş imkânlarının sınırlı olmasıdır. Bu durum düşük gelir seviyelerine ve göçün artmasına yol açmaktadır (Ökten ve Kale, 2009: 80-81). Bir başka çalışmaya göre de Ağrı ve Diyarbakır gibi şehirlerde terör olaylarının görülmesi ve Erzurum gibi doğu şehirlerinde ağır iklim koşullarının ve kış mevsiminin uzun sürmesi nüfusun hareketlenmesine neden olmuştur. Bu nedenlerle bahsedilen bölgelerdeki nüfusun bir kısmı, Batı Marmara bölgesi gibi gelişmiş sanayi bölgelerine göç etmiştir (Demir vd., 2014: 100).

Akçakaya'nın 2009'daki araştırmasına göre, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yapılan incelemelerde, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt ve Diyarbakır gibi iller dışında yoksulluk oranlarının 2003 yılında genellikle %50'nin altında olduğu görülmüştür. Bu yılda İstanbul, %2,76 ile en düşük yoksulluk oranına sahip bölgedir. Araştırmaya göre İstanbul, 2003 yılında yoksul sayısı fazla olmasına rağmen, Türkiye genelinde en düşük yoksulluk oranına sahip bölgedir. Bu durum, İstanbul'un yoğun nüfusuyla ilişkilendirilmektedir (Akçakaya, 2009: 44).

Coşkun (2012: 196-197) çalışmasında, Türkiye'de 1994 ve 2001 yılları arası döneme ait yoksulluğun analizini yapmıştır. Çalışmasında yoksulluğun kırsal yerleşim bölgelerinde, kentlere göre daha yüksek oranda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu dönemde İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinin yoksulluk oranlarını diğer bölgelerinkine göre çok daha yüksek bulunmuştur. Çalışmada, eğitim düzeyi ile yoksulluk oranının ters orantılı olduğu vurgulanmıştır.

Zanbak, 2014 ve 2017 yılları arası dönemine odaklanan ampirik çalışmasında Türkiye'de bölgesel yoksulluğun bir nedeni olan göçü ele almıştır. Çalışma, bölgeler arasında göç eden bireylerin cinsiyet ve eğitim düzeylerinin yoksulluk üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Araştırmadaki sonuca göre; özellikle göç eden kadınların eğitim seviyeleri yoksulluk oranlarını etkilemede büyük paya sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte istihdam, işgücüne katılma oranı, bağımlılık oranı ve göç eden kişilerin eğitim seviyeleri gibi değişkenlerin yoksulluğa en az etki ettiği bölge TR10 bölgesidir. Araştırmadaki bir başka bulgu ise İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Karadeniz bölgelerinde eğitim değişkeni yoksulluğu etkilemede oldukça önemlidir (Zanbak, 2020: 46-47).

Başka bir çalışmaya göre TRC3, TRC2 ve TRB2 bölgelerindeki yoksulluğu artıran önemli bir faktör, Türkiye ortalamasının üzerinde kayıt dışı istihdamın olmasıdır. Bu bölgelerde kayıt dışı çalışanlar genellikle asgari ücretin altında bir ücretle istihdam edilmekte, bunun sonucunda bölgede yoksulluk artmaktadır (Ünlü, 2020: 401).

Can, Akbaş ve Dönmez (2021: 236-237)'in çalışmasına göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki nüfusun kayıt dışı ve kişilerin niteliğinin altında basit işlerde çalıştırılmasıyla artan gelir, belirli kişilerde veya gruplarda toplanmaktadır. Bu durum gelirin adil şekilde dağıtılmasına engel olmakta ve yoksulluğun artmasını beraberinde getirmektedir.

Genel olarak literatürdeki çalışmaların birçoğu bölgelerdeki yoksulluğun nedenleri olarak eğitim düzeyi, işsizlik, istihdam ve g  değişkenlerini göstermektedir. Bununla birlikte bölgedeki terör olayları, güvenlik durumu, bölgenin coğrafi özellikleri ve aşırı iklim koşulları da yoksulluğu etkileyebilmektedir. Birçok alışmada Türkiye'de, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin yoksulluk açısından dezavantajlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bahsedilen bölgelerde yoksulluğun giderilmesi için bu değişkenler dikkate alınmalı ve doğru bölgelerde doğru politikalar ile çözümlleme yoluna gidilmelidir.

2.2.3. Diğer Yoksulluk Göstergeleri

Türkiye'deki diğer yoksulluk göstergeleri başlığı altında sürekli yoksulluk oranı, maddi yoksulluk oranı, maddi ve sosyal yoksulluk oranı, AROPE gibi göstergelere yer verilmektedir. Sürekli yoksulluk oranı, son yılda ve ondan önceki üç yıldan en az ikisinde yoksulluk riski altında olanların oranını ifade etmektedir. Maddi yoksunluk oranı çeşitli ekonomik göstergeler ve harcama yetenekleri üzerinden maddi sıkıntı içinde olanların oranını belirtmektedir. Maddi ve sosyal yoksunluk oranı ise hem maddi hem de sosyal açıdan zorunlu ihtiyaçları karşılayamayanların oranını yansıtmaktadır. AROPE, Avrupa'da Göreli Yoksulluk Oranı olarak bilinen bir kavramdır. Bu kavram, maddi yoksulluk, sosyal yoksunluk ve düşük iş yoğunluğu göstergelerinden en az birinden yoksun olan insanların oranını ifade etmektedir (T  K, 2023b).

Tablo 8: Türkiye Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranları (2014-2023, Medyan gelirin %60'ına göre)

Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sürekli yoksulluk oranı	15,8	14,6	14,0	12,7	12,7	13,7	13,8	14,0	12,3
Maddi yoksunluk oranı	30,3	32,9	28,7	26,5	26,3	27,4	27,2	28,4	26,4
Maddi ve sosyal yoksunluk oranı	19,2	17,8	15,4	15,3	15,8	16,7	18,1	16,6	14,4

Kaynak: T  K, 2023a

Tablo 8'de Türkiye'de sürekli yoksulluk oranları 2015 yılından 2019 yılına kadar azalan eğilim göstermiştir. Son dokuz yıldaki en yüksek değerin ölçüldüğü 2015 yılında %15,8 olan sürekli yoksulluk oranı 2019 yılında %12,7'ye d şm ştir. Fakat bu gösterge 2020 yılında %13,7'den 2022 yılına kadar artan yönde eğilim göstererek %14,0 oranına yükselmiştir. Bu gösterge 2023 yılında %12,3'e kadar gerilemiştir.

Türkiye’de maddi yoksunluk oranı 2015 yılında %30,3’ten 2016 yılında %32,9’a çıkmıştır. 2016 yılından sonra azalan yönde eğilim gösteren maddi yoksunluk oranı 2018 yılında %26,3’e kadar düşmüştür. 2019 sonrası bu eğilim kesintiye uğramış ve daha sonra tekrar yükselme eğilimine giren maddi yoksunluk oranı 2022 yılında %28,4’e yükselmiştir. Bu oran 2023 yılında tekrar azalma eğilimine girerek %26,4’e düşmüştür.

Maddi ve sosyal yoksunluk oranı da 2015 ve 2018 yılları arasında azalan eğilim takip etmiştir. Bu yıllar arasında gösterge %19,2’den %15,3’e kadar gerilemiştir. Ardından gösterge artan yönde eğilim göstererek 2021 yılında %18,1’e kadar yükselmiştir. Bu yıldan sonra tekrar azalan yönde eğilime devam ederek 2023 yılında %14,4 oranına kadar düşmüştür.

Tablo 9: Türkiye’de Nüfusun Yaş Gruplarına Göre AROPE Oranları (2015-2023, %)

Yaş Grupları	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam	34,0	33,2	30,7	30,4	32,1	32,1	32,9	32,6	31,0
0-17 Yaş	42,6	42,0	39,6	39,7	41,8	42,3	43,7	42,7	39,7
18-64 Yaş	30,7	30,4	27,8	27,6	29,3	30,3	30,7	30,2	28,0
65 ve üzeri yaş	28,7	24,0	21,9	20,8	20,5	17,0	16,8	20,5	26,6

Kaynak: TÜİK, 2023a

Tablo 9’ da Türkiye’nin yaş gruplarına göre AROPE değerleri verilmiştir. Türkiye’de toplam nüfusun AROPE değeri 2015 yılında %34,0’dan 2018 yılında %39,7 oranına kadar azalan yönde eğilim göstermiştir. 2019 ve 2020 yıllarında AROPE değeri %32,1 olmuştur. 2021 yılından sonra %32,9 oranına ulaşan AROPE bu yıldan sonra azalan yönde eğilimine geri dönerek 2023 yılında %31,0’a kadar düşmüştür.

Türkiye’de en yüksek AROPE değerlerine sahip olan yaş grubu 0-17 yaş grubudur. 2015 yılında %42,6 olan AROPE değeri 2018 yılına kadar düşme eğilimi göstermiştir. Bu yıldan sonra tekrar artış eğilimine giren AROPE 2022 yılında %42,7’ye yükselmiştir. 2023 yılında ise bir önceki yıla göre 3 puan düşüş gösteren AROPE değeri %39,7 olarak gerçekleşmiştir. En düşük AROPE değerlerine sahip olan yaş grubu ise 65 ve üzeri yaş grubu olmuştur. Fakat bu grubun AROPE değeri en düşük olduğu 2021 yılından (%16,8) sonra artan yönde eğilime geçmiştir. Bu eğilim oldukça sert bir şekilde 65 yaş ve üzeri grubundaki insanları etkilemiş ve AROPE oranı %26,6’ya kadar yükselmiştir.

Türkiye’de cinsiyet bazındaki insani gelişmelerin olduğu endekslerden de bahsetmek gerekmektedir. Türkiye’de 1990-2022 yılları arasında Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi değeri artan eğilime sahiptir. 2022 yılında kadın İnsani Gelişme Endeksi değeri 0,825, erkek İnsani Gelişme Endeksi değeri ise 0,876 olmuştur. Kadın İnsani Gelişme Endeksi değerinin erkek İnsani Gelişme Endeksi değerine olan oranıyla Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi değeri

hesaplanmaktadır. Bu hesaplamanın sonucunda Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi değeri 2022 yılı için 0,941 olarak gerçekleşmiştir (UNDP, 2024a: 288).

2.2.4. Covid-19 ve Yoksulluk

Türkiye’de ilk Covid-19 vakasının tespit edilmesinin ardından, hükümet ve sağlık yetkilileri pandeminin yayılmasını kontrol altına almak için çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemler arasında seyahat kısıtlamaları, toplu etkinliklerin iptali veya ertelenmesi, okulların kapatılması, sosyal mesafe önlemleri ve maske takma zorunluluğu gibi tedbirler yer almıştır (Yılmaz, 2021: 183). Bu önlemlerle oluşan kısıtlayıcı etki ve işgücü piyasasındaki bozulma ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir (Manavgat vd., 2021: 29). İstihdam üzerindeki bu etki doğrudan hanehalkını etkileyebilmektedir. Bununla birlikte ekonomik dengelerdeki bozulma sonucunda harcamalar artmıştır.

Erişen ve Yılmaz (2020: 351) yaptıkları çalışmada Covid-19 Pandemisi nedeniyle hanehalkının, harcamalarının 436,1 TL’lik kısmını sağlık harcamalarına, 1.011,9 TL’lik kısmını da diğer harcamalara ayırdığını tespit etmiştir. Bununla birlikte kendisi veya yakını Covid-19 tanısı almış kişilerin tanı alanlara kıyasla daha fazla sağlık harcamasında bulunduğu da araştırmada belirtilmiştir. Bir başka çalışmada pandeminin başladığı dönemde Türkiye de dahil birçok ülkede negatif arz şoku beklentisi nedeniyle gıda ve alkolsüz içeceğe yapılan harcamaların önemli derecede arttığı, aynı zamanda ulaşım, lokanta, otel, giyim harcamalarının büyük ölçüde azaldığı tespit edilmiştir (Kaymaz, 2021: 741).

Pandemi kaynaklı krizden birçok sektör olumsuz etkilenmiştir. Bu anlamda en çok etkilenen sektörler emlak, toptan ve perakende ticaret, imalat, idari ve destek hizmet faaliyetleri, konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörleri ve üretim faaliyetleridir. Sanat, eğlence, dinlenme, spor, ulaştırma ve haberleşme sektörleri başta sayılan sektörler kadar etkilenmese de en çok etkilenenler grubundadır (Kara, 2020: 270). Bu etkilenme sonucunda istihdamdaki azalma ve işten çıkarma gibi sonuçların önüne geçilmek istenmiştir. Bu nedenle Türkiye’de ücret sübvansiyonları, hastalık izni için verilen sübvansiyonlar ve işten çıkarma sınırlaması gibi istihdam tedbirleri uygulanmıştır. Çalışan bireylere nakit yardımları, ücretli izin uygulaması ve işten çıkarma yasağı gibi uygulamalar getirilmiştir (Özkan, 2021: 101).

Covid-19 Pandemisi, Türkiye’de yoksullukla mücadelede elde edilen kazanımların duraklamasına hatta gerilemesine yol açmıştır. 2018 yılında Türkiye genelinde medyan gelirin %50’sine göre yoksul kişi sayısı 11,09 milyondur. 2020 yılında yoksul kişi sayısı 12,26 milyona kadar çıkarak son 13 yılda zirve yapmıştır (TÜİK, 2023a). Bununla birlikte pandeminin etkisiyle, Türkiye İnsani Gelişme Endeksi değerindeki sürekli artan yöndeki eğilim 2019-2020 yıllarında aksamaya uğramıştır. 2015 yılında 0,821 olan İnsani Gelişme Endeksi değerinden artan yönde eğilimle 2019 yılında 0,842 yükselmiştir. Fakat 2020 yılında İnsani Gelişme Endeksi değeri pandemi

etkisiyle 0,835'e düşmüştür. Bu yılın ardından tekrar artış eğilimine devam ederek 2023 yılında İnsani Gelişme Endeksi değeri 0,855 yükselmiştir (UNDP, 2024a: 279).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde uluslar üstü kuruluşların yoksullukla mücadeleye yaklaşımları, yoksulluk sorununu karşısında uygulanacak olan yoksullukla mücadele politikaları ile yoksullukla mücadelenin genel olarak yapısı, sınıflandırılmaları ve araçları belirtilerek, Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar hakkında bilgiler verilmektedir. Bölüm “Yoksullukla Mücadele ve Uluslararası-üstü Kuruluşlar”, “Genel Olarak Yoksullukla Mücadele Politikaları”, “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları” ve “Türkiye’de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi” alt başlıkları şeklinde dört bölüme ayrılmıştır.

3.1. Yoksullukla Mücadele ve Uluslar-üstü Kuruluşlar

Bugün dünya çapında bir sorun haline gelen yoksulluk, önemli ölçüde değişime uğramıştır. Değişen tüketim alışkanlıkları ve kalıcı yoksulluk gibi yeni olgular ortaya çıkmıştır. Geleneksel yoksulluğu önleme yöntemleri artık etkisini kaybetmiştir (Yücel, 2011: 83). 1980 yılı öncesinde, sosyal refah devleti uygulamalarıyla yoksulluk sorunu ele alınırken, 1980 sonrasında bu anlayış terk edilmiştir. Küreselleşme sürecinde ticaretin serbestleşmesi ve hızla artan mali entegrasyon, krizlere karşı direncin azalmasına ve ekonomik hassaslığın artmasına yol açmıştır. Ayrıca ardışık krizler yoksulluğu daha da hissedilir kılmıştır (Batmaz ve Özcan, 2007: 45). 2000’li yılların başında yoksul kişilerin sayısındaki artış nedeniyle yoksullukla mücadeleye olan ilgi de artmıştır. Öyle ki bu durum Birleşmiş Milletler için çözülmesi gereken öncelikli bir sorun haline gelmiştir (Zülfikar, 2010: 37). Dünya genelinde yoksullukla mücadele, birçok farklı aktörün katıldığı karmaşık bir süreçtir. Ülkeler kendi iç dinamiklerine ve kaynaklarına göre çeşitli roller üstlenirken uluslararası kuruluşlar da bu mücadelede önemli roller yüklenmektedir. Bu uluslararası kuruluşlar arasında; Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Uluslararası Para Fonu ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü bulunmaktadır (Türk ve Ünlü, 2016: 98). Bu şekilde, yoksullukla mücadele politikaları devletler, sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar ve yerel yönetimleri içeren çeşitli unsurları kapsayan bir yapıya dönüşmüştür.

1944 yılında kurulan Dünya Bankası, Roberty McNamara’nın başkanlığını yaptığı 1968-1981 döneminde kurumsal odağını altyapı projelerinin yerine yoksulluğu azaltıcı bir program izleme yoluna gitmiştir (Gavin ve Rodrik, 1995: 333; Öztürk, 2006: 36). Dünya Bankası’nın günümüzde temel görevi yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır (Uzun, 2001: 161). Bunun yanında kalıcı sonuçlara ulaşmak için profesyonel bir şekilde yoksullukla mücadelede; kaynak sağlanması, bilginin

paylaşılması ve kapasitenin geliştirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca kamu ve özel sektör işbirliğini sağlayarak, insanlara ve çevreye yarar sağlayacak faaliyetlerin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır (World Bank, 2012: 1). Dünya Bankası; yoksulluğun ölçülmesinde küresel olarak sıkça kullanılan yoksulluk sınırı (güncel olarak günlük 2.15\$ gelir) kavramı ile yoksulluğun derinliğinin ve boyutlarının ortaya konmasında önemli katkılar sağlamaktadır (Arabacı, 2019: 123).

Dünya Bankası yoksullukla mücadelede, Uluslararası Para Fonu ise makroekonomik düzenin sağlanmasına ağırlık vermektedir. Uluslararası Para Fonu kendi tanımıyla kalkınmayı hedefleyen bir kurum değil, parasal işlevleri olan bir kurum olduğunu ifade etmektedir. Fakat bu işlevinin yanı sıra büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Bird, 2004: 621). 1999 yılından itibaren Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ağır borç yükü olan yoksul ülkelerin borçlarını hafifletme sürecinin bir parçası olarak Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri (PRSP) yaklaşımını uygulamaya başlamıştır. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde kalkınmayı destekleyen aktif görevler almaktadır. Bu kurumlar gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinin güçlendirilmesinde destek olmakta ve Afrika'da özel sektör yatırımlarının teşviki için birlikte çalışarak destek ve yardımlarda bulunmaktadır (IMF, 2019: 3).

Birleşmiş Milletler, yoksulluk kavramına çok boyutluluk getirmiş ve İnsani Gelişmişlik Kriteri kavramını ortaya koyarak yoksulluğun ölçümünde yeni bir yaklaşım biçimi sunmuştur (Coşkun ve Tireli, 2010: 42). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı yoksullukla ilgili yaptığı çalışmalarda ülkelerin farklı refah seviyelerinde olduğunu, bazı ülkelerin yüksek refah düzeyinde olduğunu bazı ülkelerin de aşırı yoksulluk içerisinde olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı bu bağlamda büyüme kaynaklarının eşit dağılmadığını vurgulayarak, gelirlerin ülkelerde nasıl dağıldığını göstermektedir (Kabaş, 2009: 34).

3.2. Genel Olarak Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksullukla mücadelede konusunda belirlenecek politikaların ülkeye ve zamana göre hassasiyet göstermesi gerekmektedir. Yoksullukla mücadele politikalarının belirlenmesinde ilk olarak yoksulluk türü ve hangi kitlenin yoksulluğuyla mücadele edileceği sorularına cevap verilmesi gerekmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 133). Örneğin Safra Altı Afrika ülkelerinde uygulanacak politikalar mutlak yoksulluk buna karşılık Avrupa ülkelerinde uygulanacak politikalar göreceli yoksullukla mücadelede önem vermelidir (Genç, 2010: 125).

Yoksullukla mücadele için tasarlanmış politika araçları iki sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan ilki yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşımdır. Bu yaklaşım, asgari ihtiyaçlara yönelik eğitim, barınma, gıda ve sağlık gibi hizmet ve malların kamu tarafından sağlanmasını ve transferlerle yoksul kişilerin ihtiyaç ve yaşam standartlarının iyileştirilmesinin finansmanını kapsamaktadır (Bhagwati,

1988: 539). Yoksullukla mücadelede bir diğer politika sınıfı ise dolaylı yaklaşımdır. Dolaylı yaklaşım ise bütün kaynakları, ekonomik büyümeyi hızlandırmak için kullanarak bütün halk ile birlikte yoksul kesimin de refahını ve yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlayan yaklaşımdır (Şengür ve Taban, 2012: 65).

Doğrudan yaklaşım sosyal yardımları, istihdam politikaları ve gelir artırıcı politikaları içermektedir. Dolaylı yaklaşımda ise ekonomik büyüme ve gelir dağılımını iyileştirme ve vergi politikalarını içermektedir.

3.2.1. Doğrudan Yaklaşım

Yoksullukla mücadeledeki yaklaşımlardan biri olan doğrudan yaklaşım, doğrudan mücadele yöntemlerini içermektedir. Doğrudan mücadele yöntemleri, yoksulluğun temel nedenlerine odaklanmadan önce yoksulların özellikle eğitim ve sağlık olmak üzere beşeri sermayesinin artırılmasını ve işgücü ve ürün piyasaları, okullar ve klinikler dahil olmak üzere ekonomik ve sosyal fırsatlara erişiminin iyileştirmesini hedeflemektedir (Gannon ve Liu, 1997: v). Bu kapsamda doğrudan mücadele, yoksul kesimlere daha fazla fayda, fırsat ve destek sağlayacak kaynakların yeniden dağıtımı, eğitim ve sağlık harcamalarının artırılması, istihdam imkânlarının yükseltilmesi, sübvansiyonlar, asgari ücret ve çalışma koşullarında iyileştirmeye gidilmesi gibi destek yöntemlerini barındırmaktadır. Bununla birlikte yoksul kişilerin işlerini destekleyecek kredi programlarının sunulması, çocukların eğitim ve beslenme açısından geleceklerini garanti altına alacak programların oluşturulması gibi yöntemler de kapsam içerisinde (Genç, 2010:131; Yaşar ve Taşar, 2019: 133).

Doğrudan yaklaşımla yoksullukla mücadele programlarının etkili olması ve yoksulluğu azaltmada başarılı olması için üç koşul bulunmaktadır. İlk olarak toplumun yoksullukla mücadeleyi öncelikli bir hedef olarak benimsemesi ve uygulanacak politikaları desteklemesi gerekmektedir. İkinci olarak yoksul kitlenin doğru belirlenmesi önem arz etmektedir. Üçüncü olarak da uygulamanın şeffaf olması ve hızlı karar alabilecek yetkin bürokratik yapıya kavuşturulmasıdır (Yıldırım ve Arpacıoğlu, 2011: 72).

Doğrudan yaklaşım, devletin piyasada aktif bir şekilde rol alması gerektiğini savunmaktadır. Ekonomi içerisindeki akışı, kişi ve sektörlerin elde ettikleri hasılanın bölüşümünün serbest bırakılmaması gerektiği görüşünü ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, devletin aktif bir rol üstlenmesiyle vergi, sübvansiyon ve sosyal yardımlar gibi araçlar kullanılarak giderilmesi gerekmektedir (Genç, 2010: 131). Fakat doğrudan yaklaşımın, yoksul kişilere yapılan devlet yardımları ve transferlerin kişilerde alışkanlık/bağımlılık yapabileceği eleştirisi de yapılmaktadır (Özsoy, 2019: 38).

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım üç yol ile kendisini göstermektedir. Bunlar radikal reform, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele programlarıdır (Şengür ve Taban, 2012: 65).

3.2.1.1. Radikal Reform

Kaynak dağıtımında köklü değişiklikler, toplumdaki gelir eşitsizliğini etkileyerek yoksullukta azalma sağlayabilmektedir (Şenses, 2014: 227). Radikal reform yaklaşımı, ekonomik ve toplumsal yapıda köklü değişiklikler yapmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, üretim araçlarının mülkiyeti ve üretim ilişkilerinde yeniden yapılandırmaya gidilerek, eşitlikçi bir altyapının oluşturulması hedeflenmektedir (Uluocak ve Çoban, 2011: 214). Yoksullara istihdam ortamı oluşturmak için ulaşım, sağlık, eğitim, içme suyu, yerel sulama ve kredi gibi altyapı çalışmalarının varlığı son derece önemlidir. Yeniden yapılandırma ve dağıtım politikaları arasında, toprak reformu yoksul kişilerin krediye erişimini, üretim ve verimliliği artırarak sağlıklı gıda tüketimi oranlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte istihdamın da artmasına katkı sağlamaktadır (Bardhan, 1996: 1349).

Toprak reformu, özellikle kırsal alanda yaşayan yoksul kesimler için büyük önem taşımaktadır. Yoksulların araziye erişimi sağlanarak, bu bölgelerde kendi geçimlerini sağlamalarına ve yerel ekonominin canlanmasına katkı sağlanmaktadır. Toprak reformunun başarısı, yoksulluğu azaltmada etkili olacak kadar araziye erişim imkânının tanınmasıyla yakın ilişkilidir (Ahmadi, 2024: 174). Az gelişmiş ülkeler için radikal reform uygulaması oldukça önemli bir araçtır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, yoksulluk sorununun giderilmesi için sunduğu önerilerinde, gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda yoksulluğun daha fazla olduğunu ve yoksulluğa bir çözüm olarak tarım ve toprak kaynaklarının dağıtımının eşit olması gerektiğini vurgulamıştır (Aktan ve Vural, 2002a: 882).

Kalkınma bağlamında Türkiye’de en az gelişme gösteren bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Bu nedenle, bölgede Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) yürütülerek bölgenin kalkınması, gelir artışı, refah ve yaşam standartlarını yükseltmek hedeflenmiştir (Çelik, 2016: 47). Güneydoğu Anadolu bölgesine odaklanan GAP yoksullukla mücadelede etkili bir proje olmakta ve bölgedeki kalkınmayı sağlamaktadır. Bu yüzden GAP radikal bir reform olarak görülebilmektedir (Kızıler, 2017: 84).

3.2.1.2. Kamusal Harcamalar

Yoksulların yaşam standartlarını iyileştirmek ve toplumun refahını artırmak için hanehalklarına sosyal devlet anlayışı doğrultusunda yapılan transferler bulunmaktadır. Bu transferler yoksullukla mücadelede kritik rol oynamaktadır (Gündoğan, 2008: 51). Kamu harcamaları eğitim ve sağlık hizmetlerinde etkin bir yoksullukla mücadele aracıdır. Bununla birlikte, bu harcamalar yoksulların erişebileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği kamusal nitelikli hizmetler için

yapılmaktadır (Barışık ve Kasap, 2012: 37). Yoksullukla mücadele ederken kamu harcamaları; doğrudan gelir transferi, harcama bütçesi finansmanı, vasıfsız veya geçerliliğini yitirmiş meslek gruplarına yeni meslekler kazandırma, girişimcilikte teşvik ve eğitim sağlama ve son olarak diğer sosyal imkânları geliştirme şeklinde uygulanabilmektedir (Sarısoy ve Koç, 2010: 332).

Harcama bütçesi finansmanı ile birlikte tüketim malları ve hizmetlerinin tekrar dağıtımı kullanılarak yoksul kişilerin elde ettikleri faydanın artırılması hedeflenmektedir. Bu tür mal ve hizmet yardımları genellikle aynı yardım ya da hizmetin maliyetinin karşılanması şeklinde gerçekleşmektedir. Kamu tarafından uygulanan sosyal transfer harcamalarının bir kısmı, vasıfsız veya geçerliliğini yitirmiş meslek sahiplerinin meslek edinmesi için iş atölyelerinin açılması, çıraklık okulları vb. faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadır (Kızıler, 2017: 92).

3.2.1.3. Yoksullukla Mücadele Programları

Dünya çapında birçok ülke gıda yetersizliği, işsizlik, yetersiz mal ve hizmet erişimi gibi sorunların giderilmesi için belirli faaliyetlerde bulunmuştur. Yapısal uyum politikaları yoksulluk oranları üzerinde bir artış eğilimi başlatmıştır. Artan yoksulluk nedeniyle birçok ülke yoksullukla mücadele programlarını uygulamaya koymuştur. Bu programlar, gıda, istihdam, kredi imkânlarına erişim, temel mal ve hizmetlerin sübvansiyonu alanlarını kapsamaktadır (Barışık ve Kasap, 2012: 38).

Yoksullukla mücadele programlarından birisi mikrokredi uygulamasıdır. Mikro kredi uygulaması, ilk olarak Bangladeş'te kötü yönetim, doğal afetler ve kıtlık gibi nedenlerin sonucunda 1973 yılında Bangladeşli Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır (Candan, 2022: 52). Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların desteğiyle proje geliştirilmiş ve 1983 yılında yoksullara kredi veren Grameen Bank mikrokredi bankası kurulmuştur (Işık vd., 2006: 245).

1997'de Washington'da gerçekleşen "Mikrokredi Zirvesi'nde" mikrokredi tanımlaması yapılmış ve 2005 yılına kadar 100 milyon hanehalkının mikrokredi kampanyasıyla desteklenmesi hedeflenmiştir (Microcredit Summit Report, 1997: iii). Yoksul insanlara gelir sağlamak, kendilerine ve yakınlarına bakmaları için uygun olanakların sağlanması amacıyla yürütülecek istihdam projelerini destekleyen küçük miktartlı kredi programları, mikrokredi uygulaması olarak tanımlanmıştır (Ceyhan, 2010: 1). Mikrokredi, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kabul edilmekte ve dünya genelinde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır (Şengür ve Taban, 2012: 59). Mikrokredi, genel olarak dar gelirli kesimlerin gelirini artırmak için kullanılan kredilerdir. Bu tanımlama, finansal sistem içinde var olan kredi imkânlarının en yoksul kesimlere ulaştırılmasını ve bu kredilerin kullanım olanaklarının geliştirilmesini içermektedir. Bu şekilde, mikrokredi yoluyla, dar gelirli kişiler ve topluluklar ekonomik olarak daha güçlü hale gelme fırsatına sahip olabilmektedir

(Özel, 2019: 3). Bir başka tanıma göre mikrokredi, özellikle aşırı derecede muhtaç durumdaki insanlara odaklanarak, işgücüne katılabilecek yoksul kişilere küçük sermaye desteği sağlayarak, gelir elde etmelerinde yardımcı olan ticari ve mesleki işlerde bulunmalarını teşvik etmek ve sosyo-ekonomik gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla verilen bir destektir (Seyyar, 2011: 266). Mikrokreditinin uygulanmasında odaklanılan kesimin çoğunlukla kadınlar olmasının en büyük nedenlerinden birisi kadınların ekonomik özgürlüğünün sağlanması ve böylece hanehalkı yoksulluğunun azaltılmasıdır (Candan, 2022: 53).

Bir başka yoksullukla mücadele programı da Şartlı Nakit Transferi programlarıdır. Şartlı Nakit Transferi programları ilk olarak Brezilya ve Meksika’da uygulanmaya başlanmış ve dünyaya yayılmıştır (Parker ve Todd, 2017: 866). Şartlı Nakit Transferi programları, sosyal güvenlik ağının kritik bileşenlerinden biridir. Bununla birlikte Şartlı Nakit Transferi yardım programı, seçilen ya da hedeflenen, özellikle yoksul kesimler için sunulan, gerekli şartların yerine getirmesi halinde yoksul kişiye ödeme yapılan sosyal yardım programlarıdır (Esenyel, 2009: 13). Şartlı Nakit Transferi programları dezavantajlı veya yoksul kişilere; çocuklarını okula gönderme, sağlık kontrollerini yaptırma gibi işlemleri yerine getirmesinde önemli bir itici güçtür (Fiszbein ve Schady, 2009: 45). Şartlı Nakit Transferi programları özellikle insan sermayesine yatırım olarak görülmekte bununla birlikte yoksulluk seviyesini azaltmakta önemli bir rol oynamaktadır (Ladhani ve Sitter, 2020: 28).

Yoksullukla mücadele de devletlerin istihdam garantisi sağlaması oldukça önemlidir. İstihdam Garantisi Planı gelişmekte olan ülkelerde, özellikle kırsal kesimdeki yoksulluğu azaltmada son derece etkilidir (Ravallion vd., 1993: 251). İstihdam Garantisi Plan’larına örnek olarak; Hindistan’da 2006 yılında kırsal yoksullukla mücadele için belirli adımlar atılmıştır. Bunlardan birisi; “çalışma hakkı” kavramının kırsalda yaşayan bütün hanehalklarını kapsayacak şekilde uygulandığı Mahatma Gandhi Ulusal Kırsal İstihdam Garantisi Planıdır ve bu planda kırsal kesimdeki niteliksiz işgücü arayanlar için yıl başına 100 çalışma günü vadedilmiştir (Dutta vd., 2012: 55). Aynı zamanda Arjantin’de “Plan Jefes y Jefas” ve Birleşmiş Milletler’de “New Deal” programları genç istihdamını garantileyen program örnekleridir. Fakat bu programların küçük ölçekli veya sınırlı zaman kapsamında olması uygulanabilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Ehnts ve Höfgen, 2019: 55).

3.2.2. Dolaylı Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım ilk olarak 1980 yılında Dünya Kalkınma Raporu’nda benimsenmiştir. 1980 Dünya Kalkınma Raporu’na göre, ekonomik büyümenin kaynakları doğal kaynaklar, fiziksel sermaye, insan kaynakları ve nüfus olarak kabul edilmektedir. Fiziksel sermaye birikimi ve insan kaynakları, ekonomik büyümenin temel unsurlarıdır. Araştırmalar, daha yüksek eğitim seviyesine sahip gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü ve daha yüksek fiziksel yatırım oranlarına sahip olduğunu göstermektedir (Eker, 2021: 65).

Genel olarak, ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynadığına dair yaygın bir görüş vardır. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisi dolaylı yaklaşımı ifade etmekte ve aynı zamanda “damlama teorisi” (trickle-down theory) olarak da bilinmektedir (Norton, 2002: 263). Hızlı ekonomik büyüme, uluslararası kuruluşlar ve bağımsız araştırmacılar tarafından uzun yıllar boyunca en etkili yoksullukla mücadele yöntemi olarak öne çıkarılmıştır (Şenses, 2014: 221). Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım, özellikle 1950’lerde birçok kalkınma iktisatçısı tarafından benimsenmiş ve daha sonra 1980’lerde neo-liberal iktisatçılar tarafından yeniden vurgulanmıştır (Daşlı, 2018: 531). Dolaylı yaklaşım ekonomik büyümeyle ilişkilidir. Bu büyümenin yoksulların yararına olacak şekilde gerçekleşmesi elzemdir. İstihdam oluşturan, eşitlikçi ve yoksul kişilerin gelirlerinde artış sağlayan politikalarla yoksullar için yararlı bir büyüme sağlanabilmektedir (Yaşar ve Taşar, 2019: 133). Birleşmiş Milletler ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü gibi uluslararası kurumlar yoksulların sayısında azalmaya neden olacak ve daha çok yoksulların yararına olacak büyüme şeklini “yoksul yanlısı büyüme” olarak tanımlamıştır (Kabaş, 2009: 137).

Dolaylı yaklaşımlar, kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlamak için kullanılan stratejileri oluşturmaktadır. Bu stratejiler, özellikle piyasa performansını, düzenlemelerin esnekliğini artırmayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir (Gannon ve Liu, 1997: v). Bu yaklaşım, bir ülkenin kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası ile yoksulluk arasında güçlü bir ilişki olduğunu göz önüne almaktadır. Hızlı ekonomik büyüme hanehalklarının gelirlerini artırmakla birlikte, uzun dönem için sağlık, eğitim ve altyapı gibi alanlarda da gelişme sağlamaktadır. Bu da yoksulluğun azalmasına dolaylı katkıda bulunmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 87).

Bununla birlikte yoksullukla mücadele için hem doğrudan yaklaşım kullanılarak yoksulların yaşam standartlarının iyileştirilmesi hem de dolaylı yaklaşımla yoksullukla mücadele edilmesi gerekmektedir. Çünkü ekonomik büyüme tek başına yoksulluğu azaltmaya yetmemektedir. Ekonomik büyümenin olduğu ve gelirin eşitsiz olarak dağıldığı noktalarda doğrudan mücadele yaklaşımı etkili olmaktadır (Bilgiç, 2020: 95). Doğrudan yaklaşım ve dolaylı yaklaşım yoksullukla mücadelede birbirini destekleyerek yoksulluk sorununa çözüm olmaktadır. Bundan dolayı bu iki yaklaşımın birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısı olarak görülmesi gerekmektedir (İncedal, 2013: 118).

Çalışmanın bu bölümünde yoksulluğu azaltmada dolaylı yaklaşım “ekonomik büyüme”, “işgücü piyasası politikaları”, “fiyat istikrarını sağlayıcı politikalar”, “eğitim politikaları” başlıkları altında incelenmiştir.

3.2.2.1. Ekonomik Büyüme

Literatürde çok sayıda ekonomik büyüme tanımı yer almaktadır. Bir tanıma göre ekonomik büyüme, ülkelerde yıllık bazda üretim hacminin artması olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkede üretim

kapasitesindeki artışı gösteren önemli göstergelerden biri de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değişimleridir (Özel, 2012: 64). Bir başka tanıma göre ekonomik büyüme bir ülke vatandaşları tarafından talep edilen mal ve hizmetleri üretebilme yeteneği ve ekonomide üretim kapasitesinin artışı şeklinde tanımlanmaktadır (Köse 2020: 311). Diğer bir göz tanıma göre ise ekonomik büyüme mal ve hizmet üretimindeki değişiklikleri ve genellikle bir yıl gibi nispeten kısa bir süreyi içermektedir. İktisat teorisinde, ekonomik büyüme kavramı altında, değer olarak ifade edilen yıllık mal ve hizmet üretimi artışı, GSYİH büyüme oranı veya milli gelir anlamına gelmektedir (Ivic, 2015: 55).

Geleneksel büyüme teorilerinde, ekonomik büyüme ve yoksulluk ayrı ayrı ele alınmıştır. Ancak, piyasa aksaklıklarının ortaya çıkmasıyla o dönemde egemen olan neoklasik doktrin ekonomik büyümenin karmaşık sürecini açıklamada çözümler üretmede başarısız olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren bölgesel ve bölge içi ekonomik ve sosyal eşitsizliğin önemli ölçüde artması sonucunda ülkeler ekonomik büyümeyi incelerken yoksulluğu dikkate almanın gerekliliğini anlamıştır. Ekonomik büyüme ve yoksulluk konusunda yapılan bazı çalışmalar içsel büyüme yaklaşıma dayanarak bu iki olguyu birbirine bağlamasına rağmen, ancak bu alanda hala bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri konunun karmaşık ve metodolojik olarak yeterince araştırılmamış olmasıdır (Škare ve Pržiklas Družeta, 2016: 158).

Bununla birlikte, ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisine dair birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ülkelerdeki Gayri Safi Yurtiçi Hasıla artışının insan refahını ve yaşam standartlarını artırıp artırmayacağı konusu tartışılmış ve bazı sonuçlar elde edilmiştir. Pérez Moreno (2016: 624) çalışmasında 1970 ve 1990 yılları arasında gelişmekte olan 52 ülkenin kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’sının yoksullukla ilişkisini incelemiştir. Bu araştırma sonucunda günde 1\$’lık ölçümle yoksullukta azalma kaydedildiği ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle tarım faaliyetlerinin yoksulluğu gidermekte önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Dollar ve Kraay, (2004: F46) çalışmasında büyüme oranlarındaki artışın ticaretin genişlemesine neden olan bir durum olduğunu ve bu ticaret artışının ortalama gelirlerde orantılı bir artışa yol açtığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmaya göre yoksulluğun daha çok hissedildiği gelişmekte olan ülkelerde artan ticaretin daha fazla büyümeye ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir.

Roemer ve Gugerty (1997: 22-23) ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkisini incelemiştir. Hong Kong, Kore, Malezya ve Endonezya’nın hızlı bir şekilde büyüdüğünü ve nüfuslarının en yoksul %20 ve %40’lık kesimlerinin kişi başı gelirlerinin arttığını gözlemlenmiştir. Ayrıca, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’sının yoksul kesimin gelirlerinde %40 artış sağlama eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat büyümenin yoksulluğu az etkilediği araştırmalarda mevcuttur. Misini ve Pantina (2017: 114) Kosova’da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla çerçevesinde ekonomik büyümenin yoksullukla ilişkisini araştırmıştır. Araştırması sonucunda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın

yoksulluk üzerinde çok az bir etkisinin olduğu kanısına varmıştır. Bunun nedenleri olarak da ülkedeki göçün artması, işsiz kişi sayısının ve genel yoksulluktaki azalmanın yetersiz olması sıralanmıştır.

Bourguignon (2004: 4) kalkınma stratejisi belirlerken ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisini bir üçgen yardımıyla açıklamaktadır. Bu üçgenin köşelerinde ekonomik büyüme – gelir dağılımı, gelir dağılımı – yoksulluk, yoksulluk – ekonomik büyüme ilişkileri bulunmaktadır. Bu açıklamaya göre ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisinde doğru politikalar kullanılarak yoksulluk etkili bir şekilde azaltılabilir. Bunun için de çalışmada; yoksullara eğitim ve sağlık hizmetlerinin erişiminde kolaylık sağlayan politikaların izlenmesi ve düşük gelir sahiplerine nakit transferleri yapılması gerektiği savunulmaktadır.

Yoksullukla ekonomik büyüme ilişkisinde iki ana unsur bulunmaktadır. İlk olarak, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin ve istihdamın artması, yoksulluğu azaltmada kritik bir rol oynayabilir. İkinci olarak ise büyüme ile gelir dağılımı ilişkisidir (Şenses, 2014: 223). Büyüme sürecinde gelir dağılımında eşitsizlik durumu arttıkça yoksulluğu azaltan olumlu etkiler azalmaktadır. Bu durumda gelir dağılımını düzenleme yönünde düzenleyici politikaların hızlı büyüme öncesinde uygulanması gerekmektedir (İncedal, 2013: 116).

3.2.2.2. İşgücü Piyasası Politikaları

İşgücü piyasası politikaları ile dolaylı yoldan yoksullukla mücadele eden ülkeler, işgücü piyasasındaki iyileştirmelerini istihdam politikaları aracılığıyla yapmakta, bu esnada geleneksel olarak sosyal yardımlar, işsizlik yardımı ve işsizlik sigortası gibi destekleri kullanarak işsiz kişilere gelir sağlamada yardımcı olmaktadır (Uşen, 2007: 65). Bununla birlikte mesleki eğitim programları da günümüzde niteliksel emek arz-talep dengesinde önemli ve düzenleyici bir aktif işgücü piyasası politikası aracıdır (Işığışok, 2011: 23). Kısaca işsizlikle mücadelede potansiyel ve mevcut işgücünün mesleki bilgi ve becerisinin artırılması oldukça önemli bir adım olmaktadır. Aktif işgücü piyasası politikaları üç ayrı sınıflandırmayla ele alınabilmektedir. Bunlar kamu istihdam hizmetleri/iş arama desteği, işgücü eğitimi programları ve iş yaratma programları şeklinde sınıflandırılabilir.

Kamu istihdam hizmetlerinde işe yerleştirme, iş arama kursları, mesleki rehberlik ve danışmanlık, işgücü piyasası hakkında bilgilendirme, işsizlerin işgücü talebinin fazla olduğu bölgelere yönlendirilmesi gibi faaliyetler yer almaktadır (Diriöz, 2012: 24). Bu faaliyetler işgücü piyasasının düzgün bir işleyişe sahip olmasında oldukça önemlidir. İşgücü eğitimi programları, işgücüne yeni katılanların meslek edinmelerine yardımcı olmak için gerekli becerilerin kazandırılmasında rol oynamakta ve bu kişilerin çalışma verimliliklerini artırabilmektedir (Dar ve

Tzannatos, 1999: 6). Böylece işgücü eğitimi programları risk altındaki grupların ve dezavantajlı kişilerin istihdam edilmesini olumlu yönde etkilemektedir.

İşgücü piyasası politikaları arasında; iş yaratma programları, toplum yararına çalışma programları, ücret ve istihdam sübvansiyonları, iş kurma ve geliştirme programları bulunmaktadır (Diriöz, 2012: 26). Bu politikalar özellikle dezavantajlı grupların işgücü piyasasına katılımının teşvik edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Ücret veya istihdam sübvansiyonları; düşük eğitim seviyesi olan veya iş tecrübesi yetersiz olan gençlerin, uzun süreli işsizlerin, engelli ve dezavantajlı grupta bulunan işsiz kişilerin istihdam edilmeleri sonucunda, işverenin bu kişilere ödediği ücretin bir kısmını karşılayan istihdam desteğidir (Kayım, 2017: 11). Bu tür sübvansiyonlar işverene maddi teşvikler sağlayarak dezavantajlı kişilerin meslek edinmelerini kolaylaştırmakta ve işsizliği azaltmayı hedeflemektedir.

İş kurma ve geliştirme programlarının kendi işini kurma, geliştirme, mikro/küçük işletme kurma gibi içerikleri bulunabilmektedir. Doğrudan iş yaratma ve kendi işini kurma desteği gibi programlar ekonomik dengesizlik durumunda iyileştirici rol oynayarak dezavantajlı grupların istihdam imkanlarını geliştirmektedir (Betcherman vd., 1999: 3). Bu programlar girişimciliği teşvik ederek işsizliği azaltmayı ve ekonomik büyümeyi destekleme amacı taşımaktadır.

3.2.2.3. Fiyat İstikrarını Sağlayıcı Politikalar

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın tanımına göre fiyat istikrarı, para politikasının uzun dönem temel amaçları olan ekonomik büyüme ve istihdama yönelik, ekonomik birimlerin karar alma süreçlerinde etkili olmayacak ölçüde düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranını ifade etmektedir. Fiyatların istikrarlı olması, fiyatların hiç değişmemesi anlamına gelmemektedir. Bunun yerine, fiyatların genel seviyesindeki uzun vadeli artış (enflasyon) veya düşüş (deflasyon) eğilimlerinin önlenmesi anlamına gelmektedir (TCMB, 2013a).

1970'li yıllarda dünyayı etkisi altına alan eden yüksek enflasyon sonucunda dönemin mevcut para politikaları sorgulanmış ve enflasyonun kalıcılık özelliği taşıması nedeniyle tüm dünyada uygulanan para politikalarının öncelikli hedefinin fiyat istikrarı olması gerektiği görüşü yaygınlaşmıştır (Takım, 2011: 16). Gıda, içecek, barınma, giyecek gibi temel ihtiyaçların yanı sıra ulaşım, sağlık gibi birçok hizmetin fiyat artışlarından bütün kesimler etkilenebilmektedir. Fiyat istikrarının bozulması durumunda en çok etkilenen kesim yoksullardır. Merkez Bankası, fiyat istikrarının sağlanması amacıyla hareket etmektedir (TCMB, 2013b). Fiyat istikrarının sağlanmasındaki temel araç faiz oranıdır (Glocker ve Towbin, 2012: 66).

Merkez Bankası enflasyonla mücadelede hedeflerini gerçekleştirilmek için belirli faaliyetler göstermektedir. Bu faaliyetleri para politikası araçları ile gerçekleştirmektedir. Para politikası

araçları dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı para politikası araçları; açık piyasa işlemleri, reeskont kredileri ve karşılık oranlarıdır. Dolaysız para politikası araçları ise; faiz oranı, kredi tavanları, özel mevduatlar, disponibilit  uygulamaları, farklılaştırılmış reeskont kotaları, t ketic  kredi kontrolü, hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredi kontrolü, finansal araçların portföylerinin yeniden düzenlenmesi ve diğer araçları içermektedir (Akçay, 1997: 12-16). Bu araçlar ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı hedeflerine ulaşmak için kullanılmaktadır (TCMB, 2013b).

3.2.2.4. Eğitim Politikaları

Eğitim politikaları 2. Dünya Savaşı'nın ardından ekonomi politikalarının içinde önemsenmeye başlanmış, ülkeler eğitimi kullanarak kişilerin üretim kapasitelerini artırma çabasına girmiştir (Erikli, 2016: 287). Eğitim politikası ile ilgili Conant yaptığı bir tanımlamada “eğitim politikaları her ülkeye göre de işse de hükümetlerce tüm dünyada yenilikçi eğilimler düşünülerek hazırlanılmaktadır ve ulusal niteliklidir” ifadelerine yer vermiştir. Bu tanım, eğitim politikalarının evrensel yenilikçi bir anlayış çerçevesinde geliştiğini fakat her ülkenin kendi ulusal özelliklerine göre eğitim politikası uyarlaması gerektiğini vurgulamaktadır (Conant, 1964'ten aktaran: Yıldız ve Yıldız, 2016: 26). Eğitim politikalarının belirlenmesinde devletler büyük rol oynamakta ve bu politikalar, ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşması için stratejik bir öneme sahip olmaktadır.

Yoksulluk ve eğitim birbiriyle yakından ilişkili unsurlar olduğundan, toplumun eğitim durumu önemsenmelidir (Türk ve  nl , 2016: 94). Bu çerçevede insanlara hayatları boyunca bir avantaj sağlayan eğitimin herkes tarafından erişilebilir olması hem kişiler için sosyal kişisel gelişimi sağlamakta hem de gelecekte meslek edinme ve gelir sağlama yöntemlerine katılmada kolaylıklar sağlamaktadır.

Eğitim politikaları kavramı belirli bir eğitim sisteminde, toplumun sahip olduğu zamanında öğrenilmiş kalıplar ile bireyin yetiştirilmesi, beklenen zihinsel ve kültürel niteliklerin toplum içerisindeki kişiler tarafından edinilmesinin sağlanması ve ülkede kabul edilen yöntemlere göre toplumun şekillendirilmesi amacını taşıyan tüm siyasi ilke, karar ve adımları kapsamaktadır (Eren, 2020: 153).

Friedman'a göre devletlerin eğitime müdahale etmesinin temelinde iki argüman bulunmaktadır. Bunlardan ilki eğitimin, toplum bütünlüğünü sağlama, demokratik katılıma teşvik etme, toplumda suç oranlarının azaltma gibi parasal olarak hesaplanamayan faydalarını ifade etmektedir. Devletin eğitime müdahalesindeki bir diğer argüman ise; öğrenim görmeye maddi gücü yetmeyen ailelerdeki  ocuk ve korumaya muhtaç kişilerin eğitim alanında fırsat eşitliğinin ve toplum tabakaları içerisindeki hareketliliğinin sağlanması görevinin devlet tarafından görülmesi gerektiğidir (Friedman, 2011'den aktaran Erikli, 2016: 287).

3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti, sosyal devlet olma bağlamında birçok faaliyet göstermiş ve ilgili kurumlarla birlikte bu faaliyetleri desteklemiştir. Sosyal bir devletin, vatandaşlarının tamamına ayırım yapmadan eğitim hizmetleri, istihdam tedbirleri ve istihdam sağlama, sosyal sigorta hizmetleri, adil gelir dağılımı gibi faaliyetleri uygulaması gerekmektedir. Bununla birlikte engelli ve benzer hassas gruplara eğitim ve rehabilitasyon programları uygulamalıdır. Bu grupların sosyal politikalar ile desteklenmeleri, istihdam edilebilir olanlarına optimal bir meslek eğitimi verilerek niteliklerine uygun bir iş pozisyonuna getirilmeleri oldukça önemlidir (Ören, 2015: 40). Sosyal yardımlar alanında, Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet kamusal bir rol üstlenmemiştir. Bu yardımlar, genellikle sivil toplum örgütleri veya gönüllüler tarafından yürütülmüştür. Fakat çok partili döneme geçildiğinde sosyal koruma sistemleri oluşmaya başlamış ve devlet sosyal yardımlarda katkı sağlayan bir rol edinmiştir (Aydın, 2024: 46-47).

Türkiye’de 1980 yılından sonra yaşanan değişimler sonucunda birçok yapısal değişim politikaları uygulanarak ekonomik yapı tekrar şekillendirilmiştir. Türkiye’nin ekonomik yapısı ithal ikameciden, dışa açık ihracata dayalı büyümeye geçiş yapmıştır. 1980 yılından sonra yaşanan ekonomik krizlerin sonucunda Türkiye’de işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlikler, yüksek enflasyon ve kamu açıkları gibi zorluklar ortaya çıkmıştır (Türk ve Ünlü, 2016: 98). Bu yıllarda sosyal hizmetlerde özellikle yerel yönetimler ve özel sektör daha etkin şekilde çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde 1982 yılında Sosyal Hizmetler Kanunu çıkarılmıştır. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Bu kurumla birlikte sosyal hizmetlerin uygulama zemini oluşturulmuş ve çocuk, yaşlı, engelli gibi muhtaç kişilere hizmet vermeye başlamıştır (Şişman, 2017: 16). 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Bu önemli gelişmeler ile sosyal yardımlar geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Aydın, 2024: 50). Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra da birçok kurum ve kuruluş oluşturulmuş, sosyal hizmet ve yardımlaşmayı çeşitlendirerek yaygınlaştırmak hedeflenmiştir. Sosyal yardımlar başlığı altında bu konudaki gelişmeler daha detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

Yoksullukla mücadelenin kimin veya hangi kurumun aracılığıyla yapılacağı önemli bir konudur. Bu konuda devletlere önemli görevler düşmektedir. Devlet yoksullukla mücadele konusunda, yoksulluğun nedenlerini isabetli bir şekilde analiz etmeli, yoksulları kalkındırma ve yoksullukla mücadele için politikalar ve programlar üretmelidir. Devletle birlikte yerel yönetimlerin de yoksullukla mücadele de büyük yükümlükleri bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin yoksul kesimlerin kent içinde uyum sağlamasına yardımcı olması ve gerekli sosyal hizmetlerin sunumunda ön ayak olması önemlidir (Akbaş, 2011: 125). Türkiye’de yoksullukla mücadele amacıyla devlet tarafından kurulan çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Günümüzde bu kurumlar arasında öne çıkanlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Güvenlik Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü’dür . Bu kurumlar, muhtaç kişilere sosyal yardımlar ve destekler sağlayarak yoksullukla

m¼cadelede b¼y¼k rol oynamaktadır (Gencer, 2019: 1-2). Devletler öncelikli olarak yoksullukla m¼cadele için politikalar belirlemekte ve bu politikaları uygulamayı hedeflemektedirler (Yılmaz, 2021: 191).

3.3.1. Kalkınma Planlarında Yoksullukla M¼cadele Politikaları

T¼rkiye’de 1960 yılında ekonomik kalkınmaya bir yol haritası çizmek için beş yıllık kalkınma planları oluşturulmuş ve Devlet Planlama Teşkilatı (daha sonra Kalkınma Bakanlığı şeklinde yeniden organize edilen) kurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından T¼rkiye’de beş yıllık kalkınma planları 1963 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Ersungur ve Topçuoğlu, 2014: 303). T¼rkiye’de uygulanan kalkınma planlarında yoksulluk sorununa çözüm olacak bazı hedefler konulmuştur. Yayımlanan kalkınma planlarında, yoksulluğa gerçek anlamda değinilen ilk kalkınma planı 1996 – 2000 dönemini kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’dır (Yılmaz, 2021: 185). Bu kalkınma planında gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesine ve refahın artırılmasına yönelik hedefler konulmuştur. Bununla birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun yeni ve etkin bir sisteme geçirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1996: 199).

2001-2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda mutlak yoksulluk tanımına yer verilmiştir. Bununla birlikte kalkınma planında, mutlak yoksulluk oranı toplamda %8 olarak ifade edilmiştir. Mutlak yoksulluk oranının kırsal bölgelerde %11,8 kentsel bölgelerde %4,6 olduğu belirtilmiştir. Mutlak yoksullukta bulunan kişilerin %95’inin eğitim durumunun ilköğretim düzeyinin altında olanlardan veya okuma-yazma bilmeyenlerden oluştuğu da beyan edilmiştir. Ayrıca temel ihtiyaçlar yaklaşımına göre yoksulluk riskinde bulunan kişilerin nüfusa oranını ise %24 olarak belirtilmiştir (DPT, 2001: 16). Bununla birlikte yoksulluk sınırının altında kalan nüfusun durumunun 2010 yılına kadar önemli ölçüde iyileştirileceği yönünde hedefler belirlenmiştir (DPT, 2001: 218). Bu planda yoksulluğu azaltma bağlamında; makroekonomik istikrarın sağlanması, istihdamın artırılması, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi, bölgelerin gelişmişlik düzeylerini eşit bir şekilde yükseltilmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin yaygınlaştırılması, kayıt dışılığın azaltılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde etkinlik sağlanması gibi hedefler bulunmaktadır (DPT, 2001: 219).

Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda 2001 yılındaki krize rağmen sosyal harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payının arttığı belirtilmiştir. Yoksul, dul-yetim, emekli, engelli, öğrenci ve kırsalda yaşayanlar için gelir artışı sağlayacak sosyal transferler yapılmıştır. Bununla birlikte gelir eşitsizliğine ilişkin 2002 ve 2003 yılı karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırmada en zengin %20’lik grup ile en yoksul %20’lik grubun gelirden aldıkları pay karşılaştırılmıştır. Buna göre zengin grubun aldığı pay yoksulların 9,5 katı iken 2003 yılında bu oran 8,1 katına düşmüştür. Bu kalkınma planında 2002 ve 2004 yılları gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı %26,9’dan %25,6 ya düşmüştür (DPT, 2007: 42). Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda da yoksulluğu azaltmak amacıyla hedefler belirlenmiştir.

İstihdamı artırmak için işgücü piyasasını geliştirme, eğitimin işgücü talebine olan duyarlılığını artırma ve aktif işgücü politikaları geliştirme ve uygulama konusunda alt hedefler ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, özellikle kırsal kesimleri kapsayacak şekilde, gelir sağlayıcı projeler ile yoksulların desteklenmesi hedeflenmiştir (DPT, 2007: 89). Bu kalkınma planında yoksulluğu azaltmadaki etkili birçok hedef Sekizinci Kalkınma Planı'ndaki hedefler ile aynı doğrultudadır.

Onuncu Kalkınma Planı'nda yoksullukla mücadelede 2007-2013 döneminde gelir dağılımında adalet ve yoksullukla mücadele için büyük gelişmeler olduğu belirtilmiştir (Yılmaz, 2021: 187). Zengin ve yoksul grupları arasındaki gelir farkı 2011 yılında 8,1 kattan 7 kata düşmüştür. Günlük geliri 4,3\$ altında kalan nüfusun oranı ise 2006 yılında %13,3'ten 2011 yılında %2,8'e kadar gerilemiştir. Ayrıca yoksul ve muhtaçlara yönelik yardım transferleri için etkinleştirme ihtiyacı belirtilmiştir. 2006 yılında kamu sosyal yardım harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı %0,86 iken 2011 yılında %1,18'e yükselmiştir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin bütünlüğünün sağlanması ve daha düzenli bir faaliyet alanı oluşturulması için ilgili kurumlar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı çalışacak şekilde düzenlenmiştir. Genel anlamda bakıldığında yoksullukla mücadele için bu kalkınma planında yoksulluk ve gelir dağılımıyla ilgili gelişmeler belirtilmiştir. Aynı zamanda emekli, dul-yetim, çocuk, engelli gibi muhtaçların korunmasına yönelik sosyal hizmet ve yardımlar açısından birçok erişim kolaylığı, iyileştirme ve kurumların faaliyet performansını artırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Sosyal hizmet ve yardım için standartlar belirlenmiş ve bu alanda nitelikli çalışan istihdamı sağlanarak denetim gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu kalkınma planında korunmaya muhtaç çocuklara koruyucu aile sağlanması ve evlat edinme gibi modellerin yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 42-44).

On Birinci Kalkınma Planı'nda temelde yoksul ve sosyal dışlanmaya maruz kalma riski barındıran kitlelerin fırsatlara erişimini kolaylaştırarak sosyal ve ekonomik hayatta katılımın artırılmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bununla birlikte yaşam kalitesinin artırılması, yoksulluk oranının azaltılması ve gelirin daha eşit dağılımının sağlanması da temel amaçlar arasında sıralanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 147). On birinci Kalkınma Planı, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve yoksullukla mücadele konularında önemli hedefler belirlemiştir. Bu kalkınma planında kamu kurumlarının yerel yönetimlerle karşılıklı veri paylaşımı sağlanması ve kırsalda sosyal yardımlara erişimin artırılması için yerel yönetimlerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Öner, 2019: 663).

On İkinci Kalkınma Planı'nda yoksullukla mücadele bağlamında sosyal hizmet ve yardımların güçlendirilmesi, ihtiyaç duyan kesimin bu hizmet ve yardımlara en iyi şekilde erişiminin sağlanması, aile odaklı bir yaklaşım kullanarak sosyal dışlanmanın mümkün olduğunca azaltılması ve yoksulluğun tüm yönleriyle mücadele edilmesi amaçlanmıştır. Bu kalkınma planında sosyal sorunlara karşı tedbir niteliğinde faaliyetler gösteren ve sorunları gidermeye çalışan Aile Sosyal Destek Programı ile sosyal yardım ve hizmetlerin etkinliğinin artırılması politikası izlenmektedir.

Sosyal hizmet ve yardımların daha bilinir olmasının sağlanması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, sosyal hizmet standartlarının belirlenerek etkin bir şekilde denetlenmesini ve izlenmesini sağlayacak mekanizmanın kurulması hedeflenmiştir. On İkinci Kalkınma Planı'nda sosyal yardımlar için fırsat eşitliğine özen gösterilmesine de yer verilmiştir. Ayrıca, afetler ve olağanüstü durumlar için hazırlıklı olmak amacıyla gerekli altyapının güçlendirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun etkin bir şekilde düzenlenmesi bu planda yer alan hedeflerden birisidir (T.C. Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024: 184-185).

3.3.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Türkiye’de uygulanan doğrudan yoksullukla mücadele politikaları üç başlıkta incelenmektedir. Bunlar “istihdam politikaları”, “gelir arttırıcı politikalar” ve “sosyal yardımlar” başlıklarıdır.

3.3.2.1. İstihdam Politikaları

İstihdam politikaları genel olarak kişilerin işyerlerinde istihdam edilmelerinde yardımcı olan düzenleme ve hedefleri içermektedir. İstihdam kişilere düzenli gelir elde ederek geçimlerini sağlamada, hanehalkının ve kendilerinin yoksulluktan kurtulmalarında önemli bir faktör olmaktadır. İş sahibi olmak kişilerin toplumsal hayata kazandırılmasında en etkili yol olmakta ve çalışma hakkı, günümüzde en önemli toplumsal hak olarak kabul edilmektedir (Gündoğan, 1999: 64):

İşsizlik birçok ülkede önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun azaltılması veya tamamen giderilmesi için çabalar sarf edilmektedir. Bunun nedeni işsizliğin birçok soruna neden olmasıdır (Ay, 2012: 322). İstihdam politikaları kişilerin toplumdaki sosyal hayattan uzak kalmaması, muhtaç veya yoksul durumuna düşmemesi için uygulanmak istenen yol haritalarını oluşturmaktadır.

Türkiye’de iki çeşit istihdam politikasından söz etmek mümkündür. Bunlar aktif ve pasif istihdam politikalarıdır. Pasif istihdam politikası, işsizlik durumuna düşen kişilerin muhtaç olmasını engellemek için ekonomik güvencesini sağlamak amacını taşımaktadır. Aktif istihdam politikaları ise, yeni istihdam alanları oluşturma veya istihdamı artırma amacı taşıyan politikaları içermektedir (Kankılıç, 2022: 15). Aktif istihdam politikalarında işsiz kişilerin istihdam edilmelerini sağlamak için mesleki eğitim, yeniden eğitim, genel eğitim ve öğretim programları oluşturulmuştur (Uşen, 2007: 70). Türkiye’de İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları, illerdeki istihdam ihtiyacı, mevcut işgücü ve mesleki eğitim ihtiyacını tespit etmek, istihdamda etkinliği ve verimi artırmak amacıyla yerel politikalar hazırlamak, ilgili kurum ve kuruluşlara görüş ve önerilerde bulunmak gibi görevlerle yükümlüdür. Aynı zamanda planlama ve karar alma görevi de bulunmaktadır (İŞKUR, 2024: 46).

Aktif istihdam politikalarında, iş hayatına yeni katılan gençlerin iş tecrübesi kazanmasına yönelik programlar, esnek ve atipik çalışma biçimlerinin artırılması, kendi işini kuranlara destek

programlarının hayata geçirilmesi, işsizlerin istihdamının sağlanması için özel sektöre sübvansiyon uygulanması, kişilere iş bulmada danışmanlık ve yerleştirme hizmetlerinin sağlanması gibi araçlar mevcuttur (Kasapoğlu ve Murat, 2018: 487). İstihdam politikaları risk grupları dikkate alarak uygulanmaktadır. Bu politikalar gençleri, engellileri, kadınları, yabancıları, yaşlıları, uzun süreli işsiz kişileri de kapsayabilmektedir (Uşen, 2007: 77).

Türkiye’de istihdam politikalarının oluşturulma faaliyetleri, uygulanan politikaları kapsayan gelişmelerin değerlendirilmesi, istihdamın korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve işsizliğe karşı tedbir faaliyetlerinde öneride bulunma ve yardımcı olmak gibi görevler Türkiye İş Kurumu tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye İş Kurumu, 1988 yılından günümüze kadar meslek edindirme ve işgücü eğitimi için kurs faaliyetleri düzenlemiştir (Şahin ve Erkan, 2024: 39). Türkiye İş Kurumu 2023 yılında özel sektörde 1.220.510 kişinin işe yerleştirilmesi için aracılıkta bulunmuştur. İşe yerleşenlerin %37,6’sı kadınlardan, %62,4’ü de erkeklerden oluşurken, işe yerleştirilenlerin %37’lik bir kısmını da gençler oluşturmuştur. Bu yılda kamu kurum ve kuruluşlarında sürekli veya geçici istihdam biçimlerinde toplamda 16.516 kişi Türkiye İş Kurumu aracılığıyla istihdam edilmiştir (İŞKUR, 2024: 47).

İş Kanunun 30. maddesinde Türkiye’de elli veya daha fazla işçinin çalıştırıldığı özel sektör işyerlerinde %3 engelli, kamu işyerlerinde ise %4 engelli ve %2 eski hükümlü işçi ya da askerlik hizmeti yaparken terör olayları sonucunda malul sayılmayacak derecede zarar görenlerin, durumları dikkate alınarak uygun işlerde çalıştırılması işverenlere zorunlu kılınmıştır (İş Kanunu, 2003). Yükümlü olmadıkları halde veya kontenjanlarından fazla olacak şekilde engelli istihdam eden işverenler için prim teşviği bulunmaktadır (Şen, 2018: 139).

Bu politikalar ve düzenlemeler yoksulların işgücü piyasasına erişimini ve istihdam edilmelerini kolaylaştırabilecek ve barınma, gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir elde etmelerinde önemli bir işlev üstlenebilecektir.

3.3.2.2. Gelir Artırıcı Politikalar

Gelir artırıcı politikalar yoksul ya da aşırı yoksul kişilerin gelirlerini artırmada yardımcı olan politikaları kapsamaktadır. Bu politikaların içerisinde mikrofinans uygulamaları ve negatif gelir vergisi bulunmaktadır. Bunların yanında ayni ve nakdi yardımların da gelir artırıcı etkisi bulunmaktadır. Mikrofinans, düşük gelirli kişilere bankacılık hizmetleri sunarak onların geçimlerini sağlamalarına, yeteneklerini geliştirmelerine ve kendi işlerini kurmalarına yardımcı olan kredi ve diğer finansal hizmetleri kapsayan bir sistemdir (Kalaç, 2016: 1). Yoksul veya çok yoksul olarak nitelendirilen kişilere yönelik bu hizmetler onların ekonomik olarak güçlenmelerini amaçlamaktadır.

Türkiye’deki mikrofinans uygulamalarının kökenleri Osmanlı Devleti’ne kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, nakit sıkıntısı çeken küçük esnaf, para vakıflarına başvurarak evlerini teminat göstererek nakdi yardım almıştır. Vakıflar, bu hizmetin yanı sıra yoksullara çeşitli sosyal yardımlar da yapmıştır (Öz ve Çolakoğlu, 2014: 184). Fakat Türkiye’de gerçek anlamda mikrokredi uygulaması ilk olarak 1995’te Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’nın faaliyetleri ile ortaya çıkmıştır. Bu vakıf 2002 yılında Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi’ni kurmuş ve yeni bir mikrokredi uygulaması başlatmıştır. Bu mikrokredi uygulaması iş kurmak isteyen ya da kendi işiyle meşgul olan ve dar gelire sahip kadınlara maddi destek sağlama amacı taşımaktadır (Kalaç, 2016: 30-31).

Türkiye’de mikrokredi uygulamaları, çeşitli kuruluşlar tarafından desteklenmektedir. Bunlar arasında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’na e bağlı Maya Programı, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı’na bağlı Türkiye Grameen Mikrofinans Programı ve il özel idareleri tarafından yürütülen programlar yer almaktadır (Öz ve Çolakoğlu, 2014: 184). Bu programlar, özellikle kadın girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini desteklemek, küçük ölçekli işletmelerin kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla mikrokredi imkânları sunmaktadır. Bu şekilde, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın temelini oluşturan girişimciliği teşvik etmeyi hedeflemektedir.

Yoksulluğu azaltmada etkili olan başka bir gelir artırıcı politika da negatif gelir vergisidir. Negatif gelir vergisi, belirlenmiş bir gelir seviyesinin altında gelire sahip olanlara bir gelir garantisi sağlayarak nakdi yardımda bulunan ve belirlenmiş seviyenin üstünde gelire sahip olanlara da vergiyi zorunlu tutan mali bir araçtır (Aktan ve Vural, 2002b: 623). Bir sosyal transfer harcaması niteliğinde olan negatif gelir vergisinde amaç gelirin yeniden dağılımını sağlamaktır. Türkiye’de negatif gelir vergisi aracı kullanılmamaktadır. Uzunali ve Altun (2020: 407) çalışmalarında Türkiye’de negatif gelir vergisi uygulanması durumunda devlet bütçesini olumlu etkileyeceğini belirtmiş ve düşük gelirliilerin bu araç sayesinde eğitim sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabileceğini ifade etmiştir.

3.3.2.3. Sosyal Yardımlar

Yoksul ve yardıma muhtaç kimselere karşılıksız yardımlarda bulunmak, yoksullukla mücadelede uzun zamandır kullanılan önemli bir yöntemdir (Önen, 2010: 64). Sosyal yardımları oluşturan karşılıksız yardımlar genellikle gıda, giysi, barınma ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlardan oluşmaktadır. Sosyal yardımlar ve yoksulluk kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir. Bunun nedeni, sosyal yardımların yoksulluğa karşı tedbir alma, iyileştirme ve düzenleme özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Budak, 2020: 61). Sosyal yardımlar, geçmişte farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır ve çok eski zamanlardan beri kullanılmaktadır. Günümüzdeki anlamıyla ise sanayileşme döneminde kullanılmaya başlamıştır (Zengin vd., 2012: 134). Muhtaç ve yoksul kimseleri koruyarak toplumsal denge ve adaleti sağlamada bir sosyal politika aracı olarak

kabul edilen sosyal yardımlar, son yıllarda birçok kamu yönetimi tarafından yoksullukla mücadelenin alternatifsiz tek yöntemi olarak kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur (Çoğurcu, 2010: 8). Yoksullukla mücadeleyi öncelikle bir hedef olarak belirleyen sosyal politika alanı, kamu yönetimi için ekonomik bakımdan güçsüz kabul edilen yoksul kesimleri korumaya yönelik ve devlet tarafından alınan her türlü önlemler bütününe kapsamaktadır (Güneş, 2012: 153-154).

Sosyal yardımlar, kamu kurum ve kuruluşları tarafından ihtiyaç sahibi olan kişilere karşılıksız yapılan ayni ya da nakdi yardımlardan oluşmaktadır. Ayni yardımlar devlet tarafından, muhtaç kişilere parasal olmayan mal ve hizmet olarak yapılan yardımları içermektedir. Nakdi yardımlar ise muhtaç kişilere yapılan parasal yardımları içermektedir (Bilgiç, 2020: 119). Bu yardımlar, çeşitli nedenlerden dolayı gelir elde edemeyen ve geçim sıkıntısı yaşayan aile ve kişilere asgari bir yaşam standardı sağlamak amacıyla yapılmaktadır (Karagöz, 2020: 150). Muhtaç kişilerin, sosyal yardımlarla zorunlu ihtiyaçları giderilerek, kısa sürede gelir sağlayacak hale gelmeleri ve üretimde yer almaları hedeflenmektedir. Böylece sosyal yardımlar kişilerin varlıklarını korumakta ve gelir sağlama imkânı tanımaktadır (Türkoğlu, 2013: 280).

Türkiye’de sosyal yardımlar mevzuatla düzenlenmiştir. Kimsesi olmayan, güçsüz ve muhtaç durumdaki yaşlı bireyler için 2022 sayılı kanunda primsiz ödemeler bazında düzenlemeler mevcuttur. Belirtilen kanunda yaşlı, muhtaç ve 18 yaşından küçük olan engellilerin de bakımını sağlayanlara aylık bağlanması düzenlenmiştir (Şener, 2010: 18).

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuk ve gençlerin, koruma ve bakım hizmetlerinin yerine getirilmesi için günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulunan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu görevlendirilmiştir. Kurum bu çerçevede hedef kitlesine yönelik parasal ve ayni sosyal yardımlar sunmaktadır (Zengin vd., 2012: 137; İlhan, 2023: 80).

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından Dünya Bankası tarafından mali anlamda desteklenen Sosyal Riski Azaltma Projesi oluşturulmuştur. Bu proje, yoksul kesimlerin ekonomik krizden daha az etkilenmesini sağlamak ve daha etkili bir sosyal güvenlik ağı geliştirmek için hayata geçirilmiştir (Öcal, 2012: 31). 1992 yılından itibaren “Genel Sağlık Sigortası” uygulaması gelene kadar vatandaşların sağlık hizmet ve ihtiyaçlarının ödemeleri “Yeşil Kart” uygulaması aracılığıyla karşılanmıştır. Bu uygulama ile Sağlık Bakanlığı hiçbir sosyal güvenlik kurumu güvencesi bulunmayan yoksul vatandaşlara bedava sağlık hizmeti vermiştir (Karakoyun, 2008: 79). Genel Sağlık Sigortası’nın kapsadığı toplum kesimleri oldukça geniş tutulmuş ve sigorta sisteminin dışında kimsenin kalmaması için özen gösterilmiştir (Pekten, 2006: 120).

Türkiye’de sosyal yardım yapan diğer kurumlardan biri de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlük tarafından vakıflar aracılığıyla Proje Destek Programları,

Aile Yardımları, Sağlık Yardımları, Eğitim Yardımları ve Özürlü Yardımları yapılmaktadır (Yıldırım, 2010: 13).

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı’na eğitim alanında sosyal yardımlar kapsamında belirli görev ve sorumluluklar düşmektedir. 2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun’a göre ihtiyaç sahibi öğrencilere yönelik sosyal yardım görevleri üstlenilmiştir (Yıldırım, 2019: 25).

Ertekin ve Hayat (2022: 88) yaptıkları çalışmada 2005-2019 yılları arasında Avrupa Birliği ve Türkiye’de kamu sosyal harcamalarının yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada yoksulluk ve sosyal harcamalardaki ilişkinin negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşılmış, sosyal harcamalardaki 1 birim artışın yoksulluk riskinde 0,194 birim azalmaya neden olduğu belirtilmiştir.

Karaçoban ve Rad (2023: 24) çalışmalarında 2000-2020 yılları arasında Türkiye’de yoksulluğu önleme amacıyla yapılan kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğa ilişkin etkilerini araştırmıştır. Bununla birlikte yoksullukla mücadelede kullanılan sosyal transfer ve koruma harcamalarının Türkiye, Avrupa Birliği ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü ülkeleri karşılaştırıldığında, Türkiye değerlerinin ortalamanın oldukça altında olduğu görülmüştür.

3.3.2.3.1. Ayni Sosyal Yardımlar

Türkiye’de ayni sosyal yardımlar, toplumdaki ihtiyaç sahibi kişilere destek sağlamak amacıyla kullanılan önemli bir sosyal politika aracıdır. Ayni yardımlar genellikle gıda, giyim ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçların parasal olmayan hizmet ve kaynaklar aracılığıyla karşılanmasını hedeflemektedir. Türkiye’de ayni sosyal yardımlar, nakdi sosyal yardımlar gibi, belediyeler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, Kızılay, sendikalar ve gönüllüler tarafından gerçekleştirilebilmektedir (Karagöz, 2020: 160).

Türkiye’de 2000-2022 döneminde ayni sosyal koruma yardımlarının ihtiyaç gruplarına göre dağılımı Tablo 10’da verilmektedir.

Tablo 10: Türkiye’de Ayni Sosyal Koruma Yardımlarının İhtiyaç Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2022, Milyon TL)

Ayni Yardımlar	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022
Hastalık/Sağlık bakımı	5.045	21.945	39.087	68.897	89.388	170.479	241.638	388.547
Engelli/Malul	13	49	573	3.611	6.019	11.832	13.917	23.593

Tablo 10: (Devamı)

Aynı Yardımlar	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022
Emekli/Yaşlı	15	84	193	489	949	1.745	2.165	3.554
Dul/Yetim	14	53	46	153	209	1.257	1.645	2.955
Aile/çocuk	149	492	1.590	26.643	6.551	16.838	23.179	48.010
İşsizlik	4	29	65	408	470	821	996	1.714
Sosyal dışlanma	329	461	854	1.962	3.998	2.698	3.524	7.811
Toplam	7.551	23.114	42.406	68.897	107.584	205.669	287.064	476.184

Kaynak: TÜİK, 2023c

Not: Yapılan yardımlar milyon TL cinsinden yazılmıştır. Sayılarda yuvarlama kullanılmıştır.

Tablo 10’da görüldüğü üzere; Türkiye’de yapılan toplam aynı yardımların tutarı, milyon TL olarak bakıldığında artan bir eğilim göstermiş ve aynı yardımların içinde hastalık ve sağlık bakımı yardımları (388.547 milyon TL) ağırlıklı olarak yer almıştır. 2022 yılında en çok yapılan aynı yardım sıralamasında ikinci sırada aile/çocuk (48.010 milyon TL), üçüncü sırada engelli/malul (23.593 milyon TL) ve dördüncü sırada sosyal dışlanma (7.811 milyon TL) yardımları olduğu gözlenmiştir.

3.3.2.3.2. Nakdi Sosyal Yardımlar

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın yapmış olduğu nakdi sosyal yardım programları aşağıda sıralanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024):

- Aile,
- Barınma ve gıda,
- Engelli/yaşlı,
- Sağlık,
- Eğitim yardımları.

Aile yardımları; aile destek programları, doğum ve çoklu doğum yardımları, eşi vefat eden kadınlara yönelik düzenli nakit programı, öksüz ve yetim yardımı, asker ailelerine yönelik düzenli nakit yardım programı, asker çocuğu yardımı, şehit yakınları ve gazilere yönelik yardımlar, terör zararı yardımları, afet-acil durum yardımları, vefat yardımı, işe yönlendirme yardımı ve işe başlama yardımı programlarını içermektedir.

Barınma ve gıda yardımları; gıda yardımı, öğle yemeği yardımı, aşevleri yardımları, barınma yardımları, eşi vefat eden kadınlara yönelik konut destek programları, yakacak yardımları, doğal gaz tüketim yardımları, elektrik tüketim desteği, sosyal uyum yardımı ve tamamlayıcı sosyal uyum yardımı gibi programları içermektedir.

Engelli ve yaşlı yardımları; yaşlı aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı, ulusal vefa programı ve engelli ihtiyaç yardımları programlarını içermektedir.

Sağlık yardımları; genel sağlık sigortası prim ödemeleri, şartlı sağlık yardımları katılım payı ödemeleri, kronik hastalık yardımı, slikozis hastalarına yapılan ödemeler, kronik hastalara kesintisiz güç kaynağı desteği ve birikmiş elektrik borcu desteği ve Tip-1 diyabet tanısı almış kişilere yönelik glikoz ölçüm cihazı yardımı programlarını içermektedir.

Eğitim yardımları; ücretsiz ders kitapları, şartlı eğitim yardımları, yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, eğitim materyali yardımı, öğrenci yemek-barınma ve taşıma yardımı, yurt yapımı, Kur'an kursu destek programı, eğitim yardımları kapsamında ulaşım giderlerinin karşılanmasına yönelik yardımlar, yüksek öğrenim öğrencilerine yönelik yardımlar ve muhtelif eğitim yardımları programlarını içermektedir.

Tablo 11’de görüldüğü üzere Türkiye’de yapılan nakdi yardımların TL olarak miktarı her geçen yıl artmıştır. Yapılan nakdi yardımlar 2000 yılından 2022 yılına kadar artan bir eğilim göstermiş ve nakdi yardımların içerisinde emekli/yaşlı gruplarına yapılan yardımlar ilk sırayı almıştır.

Tablo 11: Türkiye’de Nakdi Sosyal Yardımlar (2000-2022, Milyon TL)

Nakdi Yardımlar	2000	2004	2008	2012	2016	2020	2021	2022
Hastalık/Sağlık bakımı	74	304	484	888	1.942	5.302	6.473	8.446
Engelli/Malul	347	1.176	1.933	3.423	5.964	9.960	11.375	18.735
Emekli/Yaşlı	5.292	26.697	52.698	91.648	161.190	299.961	352.903	563.895
Dul/Yetim	1.378	7.042	11.689	22.270	39.406	73.040	88.833	147.258
Aile/çocuk	202	852	1.356	2.954	5.769	19.951	17.238	35.862
İşsizlik	3	216	532	1.251	5.037	41.322	25.916	12.715
Sosyal dışlanma	255	266	366	584	1.220	2.877	2.791	4.829
Toplam	7.551	36.551	69.060	123.018	220.527	452.412	505.529	791.740

Kaynak: TÜİK, 2023c

Not: Yapılan yardımlar milyon TL cinsinden yazılmıştır. Sayılarda yuvarlama kullanılmıştır.

Tablo 11’e göre 2022 yılında nakdi yardımların büyük bölümünü sırasıyla; emekli/yaşlılar (563.895 milyon TL), dul/yetimlere (147.258 milyon TL), aile/çocuk (35.862 milyon TL) gruplarına yapılan ödemeler oluşturmuştur. Ayrıca yardımların toplamı, 2000-2022 yılları arasında önemli ölçüde (yaklaşık 105 kat) artış kaydetmiştir.

3.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Türkiye’de dolaylı yaklaşım bağlamında yapılan yoksullukla mücadele bu çalışmada “ekonomik büyüme” ve “gelir dağılımını iyileştirme ve vergi politikaları” başlıkları altında incelenecektir.

3.3.3.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması için gerekli fakat yeterli değildir. Yoksulluk ve gelir eşitsizliği, sosyal adalet ve ekonomik eşitlik hedefleriyle birlikte ele alınmalıdır. Aksi takdirde, sadece zenginlerin fayda sağladığı yoksulluğun azalmadığı bir büyüme gerçekleşmektedir (Alpdoğan, 2023: 261).

Dolaylı yaklaşım, artan işsizlik sorununun önüne geçilerek ekonomik kalkınmayı hedefleyen politikaları içermektedir. İşsizlik kavramı, yoksulluk ile yakından ilişkilidir. İşsizliğin azaltılmasında en etkili politikalardan birisi de ekonomik büyümenin sağlanması olarak görülmektedir (Çevik ve Sungur, 2021: 308). Literatürde Türkiye’deki ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalar bulunmaktadır.

Öztürk ve Sezen (2018: 11) Türkiye’nin 2005 ve 2017 yılları arasında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ekonometrik yöntemler ile analiz etmiş ve bu dönemde büyümenin işsizlik oranlarını azalttığını gösteren sonuçlara ulaşmıştır.

Sarıca vd. (2022: 275) Türkiye 2005 ve 2020 yılları arasında ekonominin çıktı açıklarının işsizlik oranları üzerine olan etkisini incelemiş ve büyüme ile işsizlik arasında kısa dönemde asimetrik, uzun dönemde ise simetrik bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ekonomik kalkınmanın ve refahta artışın sağlanması için gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve yoksullukla etkin bir şekilde mücadele edilmesi kritik önem taşımaktadır. Ekonomik büyümeden kaynaklanan faydaların toplum gruplarına eşit bir şekilde dağılımı, gelir dağılımı ve yoksulluk verileriyle birlikte ortaya konabilmektedir (Çalışkan, 2010: 91).

Yoksulluğun ekonomik büyümeden etkilenip etkilenmediği sorusunun yanında gelir eşitsizliğinin de bu konuda herhangi bir etkisinin olup olmadığı sorusu uzun zaman boyunca tartışılmıştır. Birçok çalışmada yoksulluk ile büyüme ilişkisi gelir eşitsizliği faktörü ele alınmadan açıklanmaya çalışılmıştır (Düzgün, 2021: 52). Türkiye’de yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisini anlatan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Evcim vd. (2019: 145) Türkiye genelinde yaptıkları ampirik çalışmada, yoksulluktan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka konu da ekonomik büyümenin işsizlik ve yoksulluk üzerindeki etkisidir. Tablo 14’te 2006-2023 döneminde ekonomik büyüme ile işsizlik ve yoksulluk oranları verilmektedir.

Tablo 12’ye göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’daki negatif değişim işsizlik oranlarını ve yoksulluktaki düşme eğilimine engel olmuştur. 2009 yılındaki -4,3’lük Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değişimin olduğu dönemde, işsizlik oranlarında bir önceki yıla göre %3,3’lük bir artış gözlemlenmiştir. Yoksulluk oranları da bu yılda 17,1’e yükselmiştir. Yoksulluk oranı 2006- 2023 yılında %18,6’dan %13,9’a kadar düşüş göstermiştir.

Tablo 12: Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Yoksulluk Oranları
(2006-2023), Milyon TL)

Yıllar	GSYH Büyümesi (%)	İşsizlik Oranı (%)	Yoksulluk Oranı (%)
2006	6,9	11,2	18,6
2007	5	10,5	16,3
2008	0,8	10,8	16,7
2009	-4,8	14,1	17,1
2010	8,4	13,3	16,9
2011	11,2	11,0	16,1
2012	4,8	9,3	16,3
2013	8,5	9,6	15,0
2014	4,9	10,5	15,0
2015	6,1	11,9	14,7
2016	3,3	11,5	14,3
2017	7,5	13,5	13,5
2018	3	11,0	13,9
2019	0,8	15,1	14,4
2020	1,9	14,1	15,0
2021	11,4	13,4	14,4
2022	5,5	12,1	14,4
2023	4,5	10,3	13,9

Kaynak: OECD, 2024; TÜİK, 2023a ve TÜİK, 2024 verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Yoksullukla mücadelede ekonomik büyümeye yönelik dolaylı yaklaşım politikalarının etkinliği, yoksulluk oranlarındaki düşüş eğilimiyle ilişkilidir. Ancak bu politikaların en etkin şekilde uygulanabilmesi için, düşük gelir gruplarına doğrudan nakit transferleri, eğitim ve sağlık yardımları gibi politikalarla desteklenmesi gerekmektedir (Alpdoğan, 2023: 268).

3.3.3.2. Gelir Dağılımını İyileştirme ve Vergi Politikaları

Gelir dağılımının önemli bir göstergesi olan yoksulluk oranı ile gelir eşitsizliği arasında genellikle pozitif bir ilişki bulunmakta olup, gelir eşitsizliği arttıkça yoksulluk oranı da artmaktadır (Çalışkan, 2010: 99). Yüksek gelire sahip olan kişilerin yatırım şansına sahip olarak daha fazla gelir kazanma imkânları vardır. Fakat düşük gelirli kişilerin kendi ihtiyaçlarını zorlukla karşılayabiliyor olması yatırım yapma imkânlarını engellemektedir. Bu durum gelir farkının giderek büyümesi ile sonuçlanmaktadır (Acar, 2015: 48-49). Gelir dağılımında eşitliğin yoksulluk üzerindeki kritik öneminden bahsederken uygulanan vergi politikalarına da değinmek gerekmektedir. Gelir dağılımının iyileştirilmesinde, kamusal müdahale ve sosyal harcamalar kritik role sahiptir. Devletler ekonomiye müdahale ederken, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve toplumsal dengeyi korumak amacıyla vergi politikalarını önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar (Polat, 2021: 133).

Ekonomik kalkınmanın sağlanması için kamu harcamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Devletler bu harcamaların karşılanmasında sürekli ve yeterli bir finansal kaynak sağlamak için genellikle vergileri kullanmaktadır (Paksoy ve Bakan, 2010: 155). Bununla birlikte piyasayı kendi haline bırakma ve eşitsiz gelir dağılımı sonucunda oluşan sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlara vergi politikaları yardımıyla kısmen çözüm aranabilmektedir (Kanca ve Bayrak, 2019: 1497). Türkiye’de 1980 döneminde kalkınma stratejisi olarak ihracata ve dış ticarete liberalleşmeye önem verilmiştir. Bu stratejinin gerçekleşmesi için vergi yükü sermaye kesiminden çalışan kesimine kaydırılmıştır. Bu durum alt gelir gruplarının vergi yükünün daha çok artmasına dolayısıyla vergi ve gelir eşitsizliğine neden olmuştur (Ejder, 2000: 130). Bu yöntemle vergi gelirlerinde büyük oranda reel artış sağlanmış, bütçe açıkları da hızla azalma eğilimine girmiştir. Sermaye kesiminde sağlanan avantajlar sonucunda şirketler olumlu etkilenmiş, ihracatın artmasıyla ülke ekonomisi dış ticarete gelişim göstermiştir. 1985 yılında vergi politikalarının da piyasa ekonomisiyle uyumlu olması yolunda Katma Değer Vergisi (KDV) dolaylı vergisi uygulanmaya başlamıştır (Paksoy ve Bakan, 2010: 159). Bu vergi türünün uygulanmaya başlamasında; yatırımları teşvik etme, sanayinin vergi yükünü azaltma, ihracatı artırma, enflasyon baskısına karşı tedbir alma, fiyatlar genel seviyesini kontrol altına alma, vergi adaletinin sağlama ve daha uyumlu bir vergi sistemine geçme hedefler önemli rol oynamıştır (Varcan, 2014: 159-160).

Tablo 13: Türkiye’de Gini Katsayısı, En Düşük ve En Yüksek Gelir Gruplarının Oranları (P80/P20 Oranı (2006-2023))

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gini Katsayısı	0,403	0,387	0,386	0,394	0,380	0,383	0,382	0,382	0,379
P80/P20 Oranı	8,1	7,1	7,1	7,4	6,9	7,0	6,9	6,8	6,9
Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gini Katsayısı	0,386	0,396	0,400	0,403	0,387	0,402	0,391	0,412	0,438
P80/P20 Oranı	7,2	7,4	7,4	7,6	7,0	7,8	7,1	7,8	9,2

Kaynak: TÜİK, 2023d

Tablo 13'e göre Türkiye'deki gelir dağılımındaki eşitsizlik Gini katsayısına bakılacak olursa 2006 (0,403) yılından 2014 (0,379) yılına kadar azalan bir eğilim içerisinde seyretmiştir. Fakat 2014-2023 döneminde ise Gini katsayısı 0,379'dan 0,438 değerine yükselerek artan bir eğilim göstermiştir. Diğer taraftan, 2006 yılında 8,1 olan ve 2013 yılında 6,8'e kadar gerileyen P80/P20 değeri 2023 yılında 9,2 ile zirve noktasına ulaşmıştır. Bu değerler Türkiye'de son yıllarda gelir eşitsizliğinde artan bir eğilim olduğunu göstermektedir.

3.4. Türkiye'de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Açısından Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Yoksullukla mücadeledeki ekonomik büyümeye yönelik dolaylı yaklaşım politikalarının etkinliği yoksulluk oranlarında azalan eğilimin bir göstergesidir. 1960'lara kadar Türkiye'de yoksullukla mücadele politikaları hayırseverlik anlayışıyla yürütülürken, 1960 yılından sonra bu politikalar sosyal devlet anlayışına dönüşmüştür (Özsoy ve Karataş, 2020: 223). Yoksullukla mücadelede ekonomik büyümeyi artırma yolu tercih edilse de bu yaklaşım uzun dönemde istihdam sağlama ve gelir dağılımını iyileştirmede başarılı olamamıştır. (Gündoğan, 2008: 52).

1980'lerde yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme ve kalkınma politikalarının yanında doğrudan mücadele politikaları da uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönem sonrasında piyasayı olumsuz etkilemeyecek büyüme ve kalkınma odaklı politikalar geliştirilmeye devam edilmiştir. 2000'li yıllardan sonra sosyal hak kavramı önem kazanmış ve yoksullukla mücadele politikaları uluslararası alanda ve siyasi ortamda ağırlıklı olarak gündeme alınmıştır (Özsoy ve Karataş, 2020: 224).

2000'li yıllarda kendi hesabına çalışanları kapsayan Bağ-kur, devlet memurlarını kapsayan Emekli Sandığı ve işçileri kapsayan Sosyal Sigortalar temel sosyal güvenlik sisteminin yapısını oluşturmuştur. Bu dönemde sigorta sistemi; nüfusun büyük kısmını kapsamasına rağmen bağımlı kesimin fazla olması ve geçmişteki uygulamaların etkisi ile malî açıdan oldukça kötü durumdaydı. Bu nedenle demografik, ekonomik ve istihdam açısından daha uygun yeni bir sigorta sistemi geliştirilmek istenmiştir (Gürses, 2007: 66).

Devlet, sosyal güvenlik önlemleri ve yasaları aracılığıyla korumaya muhtaç, kimsesiz ve yoksul kişilerin korunmasını sağlamak için ücretsiz çeşitli hizmetler sağlamış ve bu hizmetlere erişim kolaylıkları sağlama yolunda ilerlemeler katetmiştir. 2000 yılı sonrasında, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından aktarılan fonlarda büyük bir artış yaşanmıştır. Kadınların istihdama katılımı için mikrokrediler, tarım uygulamalarının dünya piyasalarıyla uyumlaştırılması, meslek edindirme kursları, eğitim ve sağlık harcamalarındaki artışlar, engelli vatandaşların eğitim ve istihdamına yönelik yasalar ve yaşlı bakım hizmetlerinin artırılması gibi yeni uygulamalarla, kişilerin

sosyal hayata ve istihdama aktif katılımı sağlanarak yoksullukla mücadele edilmiştir (Türk, 2016: 102).

Etkin bir yoksullukla mücadele politikası uygulayabilmek için politika ve stratejilerin birbiriyle uyumlu ve tutarlı olması gerekmektedir (Yıldırım, 2019: 29). Türkiye’de günümüzde yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalar eleştirilmektedir. Bu politikaların çoğunlukla sosyal yardımlara odaklandığını, yoksulluğun diğer nesillere aktarılmasını için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği, eğitim ve sağlıkta kalitenin ulaşılması gereken bir hak olduğu önemle belirtilmiştir (Özsoy ve Karataş, 2020: 989). Özellikle eğitim konusu oldukça elzemdir. Bir ülkenin insanlarına gereken önemin verilmesi ve eğitimin kalitesinin artırılması daha bilinçli ve sağlıklı yeni nesillerin yetiştirilmesinde etkili olmaktadır (Yıldırım, 2019: 29).

Dolaylı ve dolaysız yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğine ilişkin bazı önemli değerlendirme ve eleştiriler şunlardır (Özsoy, 2019: 277):

- Yoksullukla mücadelede kısa dönem için asgari gelir desteği uygulaması önemli bir doğrudan politika aracı olmaktadır. Asgari gelir desteği, belirlenmiş bir gelir düzeyinin altındaki her vatandaşa kamu kaynaklarından toplum yararı adına verilen nakit transferlerini ifade etmektedir (Coşkun vd., 2011: 132).
- Doğrudan yoksullukla mücadele politikaları rahatlatıcı çözümler üretmekte ve kısa dönemde etkin olmakta, uzun dönemde ise sorunun ortadan kaldırılmasında etkili olamamaktadır. Ayrıca yoksulluk kültürüne eğilimi de artırmaktadır.
- Doğrudan yoksullukla mücadele politikalarıyla eğitim, mesleki eğitim ve kişisel gelişim eğitimlerinin sağlanması kişilerin yapabilirliklerini artıracığından uzun dönemde önem kazanabilir.
- Sosyal yardım ve sosyal hizmet politikalarının aileye yönelik bütüncül yaklaşımlarla birlikte uygulanması önem taşımaktadır.
- Kısa dönemde yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım politika araçları kapsamında verilen sosyal desteklerin yoksulluğun etkisinin azaltılmasındaki etkisi önemlidir.
- Sürdürülebilir kalkınma ve gelir dağılımını iyileştirici politikalar gibi dolaylı politika araçları uzun dönemde yoksullukla mücadelede etkindir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan “yoksulluğa son” hedefini gerçekleştirmede Türkiye’nin geldiği nokta söz konusu hedef içerisinde yer alan alt hedefler bağlamında değerlendirilebilir. Söz konusu alt hedefler şunlardır (UN, 2024c):

- 2030 yılına kadar, şu anda günde 2,15\$’dan daha az bir gelirle yaşayan insanlar olarak ölçülen aşırı yoksulluğun her yerde tüm insanlar için ortadan kaldırılması,

- 2030'a kadar, ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranının en az yarı yarıya azaltılması,
- Tabanlar da dahil olmak üzere herkes için ulusal düzeyde uygun sosyal koruma sistemlerinin ve tedbirlerinin uygulanması ve 2030 yılına kadar yoksulların ve kırılgan grupların önemli ölçüde kapsama alınması,
- 2030'a kadar, başta yoksullar ve savunmasızlar olmak üzere tüm kadın ve erkeklerin ekonomik kaynaklar üzerinde eşit haklara sahip olmalarının yanı sıra temel hizmetlere, arazi ve diğer mülkiyet biçimleri üzerinde mülkiyet ve kontrole, mirasa, doğal kaynaklara, uygun yeni teknolojilere ve mikrofinans da dahil olmak üzere finansal hizmetlere erişimlerinin sağlanması,
- 2030'a kadar yoksulların ve hassas durumdakilerin dayanıklılığının artırılması ve iklimle ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve afetlere maruz kalma ve kırılganlıklarının azaltılması,
- Başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin yoksulluğu tüm boyutlarıyla sona erdirmeye yönelik program ve politikaları uygulamaları için yeterli ve öngörülebilir araçlar sağlamak amacıyla, gelişmiş kalkınma işbirliği de dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan önemli ölçüde kaynak seferberliği sağlanması,
- Yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik eylemlere hızlandırılmış yatırımı desteklemek için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, yoksul yanlısı ve toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı sağlam politika çerçevelerinin oluşturulması.

Yukarıda sıralanan alt hedefleri gerçekleştirme konusunda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2020 yılında yayınlanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu'nda;

- Ekonomik büyüme ve sosyal koruma sistemindeki gelişmeler sayesinde aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılma hedefine ulaşıldığı,
- Ekonomide kaydedilen büyüme ve sosyal transferlerdeki artışların bölgeler ve kırılgan kesimler arasında yoksulluğun azaltılmasında önemli bir iyileşmeye yol açtığı,
- Yoksulluk oranının yarıya düşürülmesi açısından özellikle kırsal kesime yönelik politikalar ve uygulamalar üzerinde yoğunlaşılması gerektiği,
- Dezavantajlı gruplara (öncelikli olarak çocuklara, kadınlara ve engellilere) yönelik politikalara ve uygulamalara ihtiyaç duyulduğu,
- Göreli yoksulluğu iyileştirme ihtiyacının önemini sürdürdüğü tespitlerine yer verilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020: 19-20).

Bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Türkiye aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmada başarılı olmakla beraber mutlak ve göreli yoksulluğun

azaltılması konusunda daha kapsayıcı ve etkin orta ve uzun vadeli tedbirler geliştirerek uygulamaya koymalıdır. Böylece yoksulluğun bölgeler ve dezavantajlı gruplar üzerindeki olumsuz etkilerinin hafifletilmesi söz konusu olabilecektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya genelinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde yoksullukla mücadele çalışmaları çeşitli sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi, 2030 yılına kadar yoksulluk, açlık, eşitsizlikler ve iklim değişikliği gibi küresel sorunları çözmeyi hedeflemektedir. Ancak, bu hedeflere ulaşmak için gösterilen çabalar ve ulaşılan sonuçlar ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 1, “Yoksulluğa Son”, küresel ölçekte önemli bir başarı öyküsü sunmaktadır. 1990 ve 2015 yılları arasında aşırı yoksulluk oranlarında kaydedilen düşüşler, uluslararası işbirlikleri ve kalkınma yardımları gibi stratejilerin etkisini ortaya koymaktadır. Ancak, Covid-19 Pandemisi bu başarı öyküsünü olumsuz etkilenmiştir. Pandemi döneminde yoksulluk oranları artmış ve birçok insan temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmiştir. Pandeminin etkisi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmada büyük bir engel olduğundan ve dünyaca katedilen süreçte gerilemelere yol açtığından, 2030 yılına kadar hedeflenen aşırı yoksulluğa son verilmesi hedefinin gerçekleşmesine yönelik tahminlere ulaşılması mümkün gözükmemektedir.

Yoksullukla mücadelede bölgesel farklılıklar belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgeleri, yoksulluk oranlarının yüksek olduğu ve bu oranlarda büyük değişikliklerin yaşandığı bölgelerdir. 2030 yılına kadar aşırı yoksulluk oranı yüksek kalması beklenen bölgelerde ekonomik gelişmelerin ve sosyal hizmetlerin yetersizliği, yoksullukla mücadelede önemli engeller oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise yoksulluk oranları genellikle daha düşük seviyelerde kalmakta, ancak eşitsizlikler ve diğer sosyal sorunlar bu ülkelerde de gözlemlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranlarının düşük olması, bu ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemlerinin ve ekonomik destek programlarının etkinliğini yansıtmaktadır. Bazı bölgelerde, sosyal yardımların ve ekonomik desteklerin yeterli olmaması, yoksullukla mücadelede karşılaşılan zorlukları artırmaktadır. Ayrıca, krizler ve pandemi gibi beklenmedik olaylar, mevcut stratejilerin etkisini azaltmakta ve yoksullukla mücadelede ek zorluklar yaratmaktadır.

Türkiye’nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde yoksullukla mücadele açısından gösterdiği ilerlemeleri yıllara göre değerlendirmek, ülkenin bu hedeflere ne derece yaklaşabildiğini ve hangi alanlarda eksiklikler yaşadığını anlamak açısından önemlidir. Türkiye’nin yoksulluk oranlarının zaman içindeki değişimi, bölgesel farklılıklar ve uluslararası hedeflerle uyumunun da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de yoksulluk oranlarının yıllara göre değerlendirilmesi, ülkenin yoksullukla mücadele konusundaki başarısını ve karşılaşılan zorlukları anlamak açısından önemlidir. 2010 yılında medyan gelir bazında yoksulluk oranı %16,9 iken, 2017 yılında bu oran %13,5’e gerilemiştir. Bu düşüş, Türkiye’nin yoksullukla mücadelede önemli bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Ancak, 2018 yılında %13,9 olan yoksulluk oranı, 2020 yılına kadar artış eğilimi göstererek %15,0 seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, ekonomik dalgalanmaların ve Covid-19 Pandemisi’nin etkilerini yansıtmaktadır.

Türkiye’nin farklı bölgelerinde yoksulluk oranları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. TR10 (İstanbul) bölgesinde yoksulluk oranı 2016-2023 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu dalgalanma, İstanbul’un ekonomik değişkenlere ve pandemi gibi krizlere olan duyarlılığını göstermektedir. Ankara (TR51 bölgesi) ile Zonguldak, Karabük ve Bartın (TR81 bölgesi) ise son yıllarda en düşük yoksulluk oranlarına sahip bölgeler arasında yer almaktadır. Bu bölgelerde yoksulluk oranlarının düşük olması, ekonomik ve sosyal desteklerin etkinliğini yansıtmaktadır. TRC2 bölgesinde (Şanlıurfa ve Diyarbakır) yoksulluk oranları, 2017 yılından itibaren istikrarlı bir düşüş göstermiştir. Bu durum, bölgede yapılan yoksulluğu azaltma çalışmalarının ve sosyal yardımların etkisini ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda yoksullukla mücadelede sağladığı ilerleme, genel olarak olumlu bir eğilim göstermektedir. Yoksulluk oranlarındaki yıllık değişimler; ekonomik krizler, sosyal yardımlar ve pandemi etkileri gibi faktörlerle şekillenmiştir. Bölgesel farklılıklar, yerel ekonomik yapı ve sosyal desteklerin etkinliği; yoksulluk oranlarındaki farklılıkları açıklamaktadır. Ancak Covid-19 Pandemisi’nin etkileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksullukla mücadele çabalarını zorlaştırarak, yoksulluk oranlarını artırmıştır. Bu durum, yoksullukla mücadelede sürekli ve etkili stratejilerin önemini vurgulamaktadır. Uluslararası hedeflere ulaşmak için, pandemi sonrası dönemde yoksulluğu azaltma stratejilerinin yeniden gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’nin yoksullukla mücadelede başarılı olabilmesi için, sosyal desteklerin ve ekonomik politikaların etkili bir şekilde uygulanması, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi ve yoksullukla mücadelede uluslararası işbirliklerinin artırılması gerekmektedir.

Bu bağlamda Türkiye’nin yoksullukla mücadelede daha etkili sonuçlar elde edebilmesi için sosyal yardımların kapsamı genişletilmeli ve yardımların etkinliği artırılmalıdır. Mevcut sosyal yardım programlarının sadece genel ihtiyaçları karşılamaktan öte, hedef odaklı ve kişiye özel hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle yaşlılar, engelliler ve düşük gelirli bölgeler için özel destek programları oluşturulmalıdır. Bu tür programlar yardımların sadece miktarını değil aynı zamanda kapsamını da artırarak, ihtiyaç sahiplerinin yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlamalıdır. Düşük gelirli haneler için sosyal yardımların etkinliğini artırmak için yardım süreçlerinin daha şeffaf ve erişilebilir hale getirilmesi, bu yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşip ulaşmadığının düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Eğitim düzeyinin artırılması ve işgücü piyasasına erişimin kolaylaştırılması, yoksullukla mücadelede önemli bir faktördür. Bu nedenle işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun mesleki ve teknik eğitim kurumları açılmalıdır. Bu eğitim kurumlarında öğrencilere, sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde doğrudan istihdam sağlayacak becerilerin kazandırılmasına ağırlık verilmelidir. Eğitim ve mesleki beceri geliştirme programları, bireylerin istihdam edilebilirliğini artırarak, iş bulma şanslarını ve gelirlerini iyileştirmektedir. Ayrıca iş garantili staj programlarının da uygulanması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda kapsamlı eğitim stratejileri ve beceri geliştirme programlarının uygulanması, ekonomik fırsatların genişletilmesi açısından temel bir öneme sahiptir. Dolayısıyla yoksullukla mücadelede eğitim politikalarının güçlendirilmesi toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Bölgesel farklılıklar dikkate alınarak, yoksullukla mücadele politikalarının yerel ihtiyaçlara uygun şekilde uyarlanması gerekmektedir. Yüksek yoksulluk oranlarına sahip bölgelerde, mevcut kaynakların ve destek mekanizmalarının artırılması önem arz etmektedir. Bu yaklaşımla, bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılması ve yoksullukla mücadelede daha etkili sonuçlar elde edilmesi hedeflenmelidir. Bölgesel farklılıkların gözetilmesi, politika uygulamalarının etkinliğini artırmaktadır.

Ekonomik krizler ve pandemi gibi şoklara karşı dayanıklılığı artırmak amacıyla sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi elzemdir. Bu sistemler, bireylerin ve toplulukların ekonomik dalgalanmalara karşı daha dirençli hale gelmelerine imkân tanımaktadır. Bu nedenle etkili sosyal koruma stratejilerinin ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi, kriz dönemlerinde toplumsal refahın korunmasında ve muhtemel yoksulluk durumlarının önüne geçilmesinde için önemli katkılar sağlamaktadır.

Uluslararası işbirlikleri ve yardımlar, yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye uluslararası işbirliklerini güçlendirerek küresel kaynaklardan daha fazla yararlanabilir. Kaynaklardan etkin bir şekilde yararlanılması sonucunda sosyal yardım ve politikaların güçlendirilmesi ve kapsamının artırılması da verimli olmaktadır.

Asgari gelir ücreti ve vatandaşlık temel geliri gibi uygulamalarla geliri olmayan vatandaşların yoksulluk düzeyleri azaltılmalıdır. Bu uygulamalar kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olabilir ve yoksulluk sınırının altındaki yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Asgari gelir ücreti, işgücü piyasasındaki gelir eşitsizliklerini azaltabilirken, vatandaşlık temel geliri, her bireyin temel yaşam standartlarını sağlamaya yönelik bir güvence sunabilir. Bu uygulamaların etkili bir şekilde planlanması ve uygulanması, yoksullukla mücadelede önemli bir adım olabilir.

Sonuç olarak bu çalışmada özellikle Türkiye’de yoksulluğun mevcut durumu ve yoksullukla mücadele politikaları ele alınarak bu politikaların 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nden

“yoksulluğa son” hedefi çerçevesindeki etkinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de uygulanan doğrudan ve dolaylı yaklaşım politikalarıyla aşırı yoksulluğun ortadan kaldırıldığı buna karşılık göreceli yoksulluğun yanı sıra bölgeler ve dezavantajlı gruplar arasında yoksulluğun sorun olmaktan çıkarılabilmesi için orta ve uzun vadeli yapısal politika ve tedbirlerin hayata geçirilmesinin önemini koruduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abbak, Emine Cansu Güngör (2023), **Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Gözüyle Yoksulluk ve Yoksulluk Algısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acar, İlhan (2015), “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **Hak-iş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, 4(8), 42-59.
- Açıkgöz, Reşat ve Yusufoglu, Ö. Şükrü (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu Ve Toplumsal Yansımaları”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 76-117.
- Ahmadi, Ramazan (2024), **Afganistan’da Yoksulluk ve Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bamyani Kenti Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya.
- Akbaş, Özge Zeybekoğlu (2011), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, 1(2), 117-126.
- Akçakaya, Mariye (2009), **Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçay, Aslan Memduh (1997), **Para Politikası Araçları Türkiye ve Eşitli Ülkelerdeki Uygulamalar**, DPT Yayınları Nr. 2483.
- Akgün, Mehmet (2021), **Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, Gamze (2012), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (27), 9-19.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2018), “Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Teorileri”, Coşkun Can Aktan (ed), **Sosyal Devlet, Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk, içinde** (293-315), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
-
- (2002a), Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Coşkun Can Aktan (ed), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri, içinde** (39-69), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
-
- (2002b), Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi, Coşkun Can Aktan (ed), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri, içinde** (621-631), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

- Aktay, Yasin (2020), **Hatırlama ve Nisyan Arasında Salgının Sosyolojik Bakiyesi ve Küreselleşme**, Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Akyıldız, Fulya (2011), “Binyıl Kalkınma Hedefleri, İnsan Hakları ve Demokrasi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (14), 39-60.
- Al-Hilani, Hasan (2012), “HDI as A Measure Of Human Development: A Better Index Than The Income Approach”, **IOSR Journal of Business and Management**, 2(5), 24-28.
- Alpaydın, Yusuf (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”, **İlem Yıllık**, 3(3), 49-64.
- Alpdoğan, Hilal (2023), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi”, **Sayıştay Dergisi**, (129), 259-290.
- Arabacı, Rabiha Yüksel (2017), “Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi”, Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 2. Baskı içinde (143-159), Seçkin Yayınevi, Nr (48), Ankara.
- _____ (2019), “Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 9(1), 123-140.
- Arpacioğlu, Özge (2012), **Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arpacioğlu Özdemir, Özge ve Oğuz, İbrahim Halil (2018), “Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Yoksulluk Olgusu”, **Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi**, 11(55).
- Atmaca, Zeliha (2019), **Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadelede Eğitim Politikaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, Sema (2012), “Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 19(2), 321-341.
- Aydın, Kübra Özlem Uslu (2024), **Türkiye’de Değişen Yoksulluk Politikaları: 2011- 2021 Yılları Arası Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balı, Selçuk (2016), Küresel Finansal/Ekonomik Krizin Sahra Altı Afrika ve Baltık Ülkeleri’nin Ekonomilerine Etkileri, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(45), 687-697.
- Bardhan, Pranab (1996), “Efficiency, Equity and Poverty Alleviation: Policy Issues in Less Developed Countries”, **The Economic Journal**, 106(438), 1344-1356.
- Barışık, Salih ve Kasap, Ahmet (2012), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Kamu Harcamalarının Rolü”, **Türklerin Dünyası Dergisi**, 4(3), 27-52.

- Batmaz, Nihat ve Özcan, Abdülvahap (2007), “Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerine Etkileri: Finansal Krizler”, **4. Uluslararası STK Kongresi**, 37-51.
- Betcherman, Gordon vd. (1999), “Active Labor Market Policies: Policy Issues for East Asia, Second Draft, Social Protection Unit”, **World Bank**, Washington DC.
- Bhagwati, Jagdish Natwarlal (1988), “Poverty and Public Policy”, **World Development**, Elsevier, 16(5), 539-555.
- Bhatia, Hitesh (2021), Anti-poverty Initiatives: Reducing Multidimensional Poverty and Deprivation. Leal Filho, W., Azul, A.M., Brandli, L., Lange Salvia, A., Özuyar, P.G., Wall, T. (Eds) **No Poverty içinde** (25-36). Cham: Springer International Publishing
- Bilen, Mahmut ve Şan, Mustafa Kemal (2006), “Yoksulluk Kültürü ye Türkiye’de Yoksulluk Sorunu”, **Sivil Toplum**, 4(13), 167-178.
- Bilgiç, Dilan (2020), **Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk: Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Harran Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bird, Graham (2004), “Growth, Poverty and the IMF”, **Journal of International Development**, 16(4), 621-636.
- Birdsall, Nancy (1988), “Economic Approaches to Population Growth”, Hollis Chenery, T.N. Srinivasan (Ed.), **Handbook of Development Economics içinde** (477 – 542), Elsevier.
- Bourguignon, François (2004), “The Poverty, Growth, Inequality Triangle Working Paper” (No. 125), **Indian Council for Research on International Economic Relations**, New Delhi.
- Bozan, Mahmut (2017), “Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(15), 389-410.
- Buck, Buck ve Deutsch, Joe (2014), “Effects Of Poverty On Education”, **Journal of Human Sciences**, 11(2), 1139-1148.
- Budak, Yunus (2020), **Kamu Nakdi Yardımların Yoksulluk Bağlamında Sosyal Dışlanma ve Yaşam Tatmini Üzerine Etkisi: Yapısal Eşitlik Modeli**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, Esra vd. (2021), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Arasındaki İlişkinin Analizi: Düzey 1 Bölgeleri Açısından Değerlendirme”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, 11(2), 229-243.
- Candan, Selin (2022), **Yoksulluğu Azaltma Stratejisi Kapsamında Şartlı Nakit Transferi Ve Kadınların Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Etkisi: Nazilli Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ceyhan, Hasibe (2010), **Yerel İktisadi Kalkınma Bağlamında Mikrokredi Uygulamalarının İstihdama Etkisi Ve Karaman İlinde Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ciotti, Marco vd. (2020), “The COVID-19 Pandemic”, **Critical Reviews In Clinical Laboratory Sciences**, 57(6), 365-388.
- Coşkun, M. Nejat (2012), **Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili**, Discussion Paper, No. 2012/59, Turkish Economic Association, Ankara.
- Coşkun, Selim vd. (2011), “Asgari Gelir Desteği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13(3), 129-158.
- Coşkun, Selim ve Tireli, Münir (2010), “Dünya Bankası ve UNDP’nin Küreselleşme-Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, 1(1), 41-55.
- Cuaresma, Jesús Crespo vd. (2018), “Will the Sustainable Development Goals Be Fulfilled? Assessing Present And Future Global Poverty”, **Palgrave Communications**, 4(1), 1-8.
- Çakır, Sabri (2011), “Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011(23), 209-222.
- Çalışkan, Şadan (2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, No. 59, 89-132.
- Çelik, Hüseyin (2016), “Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma Politikaları: Güneydoğu Anadolu Projesi İçin Bir Değerlendirme”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (İKTİSAD)**, 1(1), 29-48.
- Çevik, Emrah İsmail ve Sungur, Muhammet (2021), “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 11(2), 308-320.
- Çiçek, İlhan vd. (2020), “COVID-19 ve Eğitim”, **Milli Eğitim Dergisi**, 49(1), 1091-1104.
- Çoğurcu, Cemalettin (2010), “Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, 1(2), 7-32.
- Dağdemir, Özcan, (1992), **Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dar, Amit ve Tzannatos, Zafiris (1999), **Active Labor Market Programs: A Review Of The Evidence From Evaluations** (Vol. 9901), Washington, DC: Social Protection, World Bank.
- Daşlı, Yılmaz (2018), “Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 19(2), 525-542.

- Demir, Nuray vd. (2014), “Düzey 1 Bölgelerine Göre Yoksulluk ve Göç Durumu”, **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 44(1), 99-102.
- Demirtürk, Rabia Burcu vd. (2011), “Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, 14(1), 29-67.
- Diriöz, Sinem Çapar (2012), **İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü, Uzmanlık Tezi**, T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Doğan, Mesut (2013), “Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, (23), 293-307.
- Dollar, David ve Kraay, Aart (2004), “Trade, Growth, and Poverty”, **The Economic Journal**, 114(493), F22-F49.
- Dotter, Caroline ve Klasen, S. (2017). **The Multidimensional Poverty Index: Achievements, Conceptual And Empirical Issues**, Discussion Papers (No. 233), Georg-August-Universität Göttingen, Courant Research Centre - Poverty, Equity and Growth (CRC-PEG).
- DPT (1996), **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/244/ekutuphane3.4.6.19.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (15.08.2024).
- _____ (2001), **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/245/ekutuphane3.4.6.20.pdf?sequence=1> (15.08.2024).
- _____ (2007), **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/246/ekutuphane3.4.6.21.pdf?sequence=1> (15.08.2024).
- Dumanlı, Recep (1996), **Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Dutta, Puja vd. (2012), “Does India's Employment Guarantee Scheme Guarantee Employment?”, **Economic and Political Weekly**, 55-64.
- Düzgün, Suna (2021), **Yoksulluk, Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisinin 2000'li Yıllardaki Seyri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ehnts, Dirk H. ve Höfgen, Maurice (2019), “The Job Guarantee: Full Employment, Price Stability and Social Progress”, **Society Register**, 3(2), 49-65.
- Ejder, Haydar Lütfü (2000), “Türkiye’de Vergi Politikaları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(1), 127-132.
- Eker, Tuğçe (2021), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Analizi: Türkiye Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ensari, Sıddık (2010), “TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine”, **Maliye ve Finans Yazıları**, 1(87), 9-15.
- Erdoğan, Tıbet (2022), “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Yoksulluk Sorunu”, **Economics Literature**, 4(1), 1-21.
- Erdugan, Fatma Erbil (2010), **Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği**, T.C Başbakanlık, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No:50, Ankara.
- Eren, Ebru (2020), “Yeni Tip Koronavirüs’ün Türk Eğitim Politikaları Uygulamalarına Etkisi: Milli Eğitim Bakanlığının ve Yükseköğretim Kurulunun Yeni Düzenlemeleri”, **Yükseköğretim Dergisi**, 10(2), 153-162.
- Erikli, Süheyla (2016), “Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18(1), 283-302.
- Ersungur, Ş. Mustafa ve Topcuoğlu Abdullah, A. (2014), “Kalkınma Planlarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkisi Üzerine Bir Analiz”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 18(2), 299-317.
- Ersungur, Ş. Mustafa ve Topcuoğlu, Abdullah (2020), “COVID-19 Pandemisi Döneminde Bireylerin Harcamalarının İncelenmesi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(COVID-19 Special Issue), 340-353.
- Erkal, Gökhan vd. (2015), “Yoksulluk, Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Doğu Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz”, **TİSK Akademi**, 10(19), 66-87.
- Ertekin, Şaban ve Hayat, Elvan (2022), “Kamu Sosyal Harcamalarının Yoksulluk Riski Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 17(1), 79-91.
- Esenyel, Caner (2009), **Türkiye’de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Evcim, Nurgül vd. (2019), “Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzey-1 Örneği”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 17(4), 145-164.
- FAO (2023), **Low-Income Food-Deficit Countries (LIFDCs)**- <https://www.fao.org/country-profiles/lifdc/en/> (22.03.2024).
- Ferreira, Francisco HG ve Ravallion, Martin (2008), **Global Poverty and Inequality: A Review of The Evidence**, World Bank Policy Research Working Paper, (4623).
- Fiszbein, Ariel ve Norbert R. Schady. (2009), **Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty**, World Bank Publications, Washington DC.

- Foster, James Eric (1998), “Absolute Versus Relative Poverty”, **The American Economic Review**, 88(2), 335-341.
- Foster, James vd. (2010), “The Foster–Greer–Thorbecke (FGT) Poverty Measures: 25 Years Later”, **The Journal of Economic Inequality**, 8, 491-524.
- Gannon, Colin A. ve Liu, Zhi (1997), **Poverty and Transport** (No. TWU-30), World Bank Washington, DC..
- Gavin, Michael ve Rodrik, Dani (1995), “The World Bank in Historical Perspective”, **The American Economic Review**, 85(2), 329-334.
- Gedik, Yasemin (2020), “Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma”, **Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 3(3), 196-215.
- Gencer, İsmail (2019), **Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, Öner (2010), **“Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gibson, John ve Olivia, Susan (2002), **An Illustration Of The Average Exit Time Measure Of Poverty**, Department of Economics Working Paper in Economics 4/02.
- Glocker, Christian ve Towbin, Pascal (2012), “Reserve Requirements For Price And Financial Stability-When Are They Effective?”, **International Journal of Central Banking**, 8(1), 65-113.
- Göksu, Ali (2009), **Küreselleşmenin Yoksulluk Boyutu: Türkiye Örneği (1980-2006)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, Songül Sallan ve Gül, Hüseyin (2008), “Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli Mi?”, Oktik, Nurgün (Ed.) **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları içinde** (327-361), Yakın Kitapevi, İzmir.
- Güleç, Gülcan (2016), “Psikiyatrik Bozukluklar ve İntihar”, **Türkiye Klinikleri Psychiatry-SpecialTopics**, 3, 21-25.
- Gündoğan, Naci (1999), “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 54(1), 63-79.
- _____ (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Ocak-Şubat: 42–56.

- Güneş, Mehmet (2012), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 12(24), 149-184.
- Gürses, Didem (2007), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(17), 59-74.
- Haughton, Jonathan ve Khandker, Shahidur R (2009), **Handbook on Poverty and Inequality**, The World Bank Publications, Washington DC
- Haushofer, Johannes ve Fehr, Ernst (2014), “On The Psychology of Poverty”, **Science**, 344(6186), 862-867.
- Hens, Luc ve Nath, Bhaskar (2003), “The Johannesburg Conference”, **Environment, Development and Sustainability**, 5, 7-39.
- IMF, (2019), **IMF ve Dünya Bankası**, <https://www.imf.org/-/media/Files/Countries/ResRep/TUR/tr-the-imf-and-the-world-bank.ashx> (2.07.2024).
- _____, (2024), **World Economic Outlook Update, April 2024** <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024> (14.07.2024).
- İşığışok, Özlem (2011), Türkiye’de İşsizlikle Mücadelede Bir Aktif Emek Piyasası Politikası Aracı Olarak Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM/BECERİ’10): Bursa Örneği. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (61), 21-38.
- İşık, Hacı vd. (2006), “Dünyada ve Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi”, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Antalya 245-251.
- Ivic, Mladen M. (2015), “Economic Growth and Development”, **Journal of Process Management – New Technologies**, 3(1), 55-52.
- İlhan, Ayşenur (2023), **Türkiye’de Doğal Afet Sonrası Sosyal Politikalar: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İncedal, Sümer (2013), **Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları**, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İş Kanunu (2003), **T.C. Resmî Gazete**, 25134, 22.5.2003.
- İŞKUR (2024), **Türkiye İş Kurumu 2023 Yılı Faaliyet Raporu**, Şubat, Ankara.
- Kabakçı, Hülya Karadeniz (2017), “Yoksulluğun Nedenleri”, M. Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 2. Baskı içinde (161-182), Seçkin Yayınevi, Ankara.

- Kabaş, Tolga (2009), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2010), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**, Nobel Kitabevi, Adana.
- Kalaş, Mustafa Özhan, (2016), **Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları: “Grameen Mikrokredi Modeli Manisa İli Örneği”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kan, Arzu ve Cennet Oğuz (2016), “Türkiye’de Yoksulluk ve Ölçüm Yöntemleri”, **21. Yüzyılda Fen ve Teknik**, 1(5), 19-28.
- Kanca, Osman ve Metin Bayrak (2019), “Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Belirleyiciliği: Panel Veri Analizi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23(4), 1495-1514.
- Kankılıç, Ali Rıza (2022), **Aktif İstihdam Politikalarından İstihdam Teşviklerinin Etkinliği: Avrupa ve Türkiye’de Uygulanan İstihdam Teşvikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, Elif (2020), “COVID-19 pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri ve İstihdam Tedbirleri”. **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 7(5), 269-282.
- Karaçoban, Aynur ve Rad, Sevgi Tüzün, (2023), “Türkiye’de Sosyal Transfer Harcamaları ve Yoksulluk”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, (39), 14-29.
- Karadağ, Akasya Kansu (2018), “Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 9(2), 485-498.
- Karagöl, Erdal Tanas vd. (2018), “Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi”. Burak Darıcı vd. (Ed.), **International Conference on Applied Economics and Finance & Extended With Social Sciences**, içinde (205- 216), Kuşadası.
- Karagöz, Sefa (2020), “Türkiye’de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 146-169.
- Karakoyun, İlhan (2008), **Türkiye'de 1980 Sonrasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Örneği: Aydın İli Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kariman, Selami (2023), “Göç ve Yoksulluk Arasındaki İlişki: Bilecik Örneği” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasapoğlu, Mehmet Muharrem ve Murat, Sedat (2018), “Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye’de İşkur Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(25), 485-502.

- Kayım, Harun (2017), **Ücret Sbvansiyonu zelinde İstihdam Teşvikleri, lke rneklerinin İncelenmesi ve İşkur İçin neriler**, Uzmanlık Tezi, Ankara
- Kaymaz, Volkan (2021), “Covid-19 Enflasyon Sepeti”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (60), 735-753.
- Kazar, Esra Nur (2019), “Parasal ve Katılımcı Yoksulluk Yaklaşımları Bağlamında Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolünün Değerlendirilmesi: İstanbul ve Bursa rneği”, **Turkish Studies**, 14(6), 3287-3308.
- Kharas, Homi ve Dooley, Meagan (2021), **Extreme Poverty In The Time Of COVID-19**, Policy Brief, Center for Sustainable DevelopmentBrookings Institution.
- Kızılar, Neslihan (2017), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları”, **Journal of Life Economics**, 4(1), 77-100.
- Kömürcü, Merve (2014), **Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları**, Yayınlanmamış Ykseklisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kse, Zeynep (2020), The Determinants of Economic Growth in Turkey: An Empricial Analysis of Endogenous Growth Theory, Selim Adem Hatırlı vd. (Ed.), **Theoretical and Applied Studies on Turkish Economy Vol.1**, içinde (309-330), IJOPEC Publication, London.
- Kuznets, Simon (1955), “Economic Growth and Income Inequality”, **The American Economic Review**, 45(1), 1–28.
- Laderchi, Caterina vd. (2003), “Does it Matter That We Do not Agree on the Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches”, **Oxford Development Studies**, 31(3), 243-274.
- Ladhani, Sheliza ve Sitter, Kathleen C. (2020), “Conditional Cash Transfers: A Critical Review”, **Development Policy Review**, 38(1), 28-41.
- Lund, Crick (2012), “Poverty And Mental Health: A Review Of Practice And Policies”, **Neuropsychiatry**, 2(3), 213-219
- Mabughi, Nyiwul ve Selim, Tarek (2006), “Poverty as Social Deprivation: A Survey”, **Review of Social Economy**, 64(2), 181-204.
- Mahler, Daniel Gerszon vd. (2022), **The Impact of COVID-19 on Global Inequality and Poverty**, Policy Research Working Papers, World Bank, Washington, DC.
- Malak, Merve (2023), “Türkiye Kapsamında Yoksulluk zerine Bir İnceleme”, **Kapanaltı Muhasebe Finans Ekonomi Dergisi**, (3), 53-71.
- Manavgat, Gökçe vd. (2021), “COVID-19 Pandemisinin Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğu, Sağlık Harcamaları ve Sağlıkta Finansal Koruma zerindeki Olası Etkileri”, **Avrasya Sağlık Teknolojisi Değerlendirme Dergisi**, 5(1), 27-44.

- Memiş, Hasan (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, 5(1), 144-161.
- Mercan, Nedim (2023), **Vergileme ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye’nin Düzey-1 Bölgeleri Bazında Ampirik Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Microcredit Summit Report (1997), Microcredit Summit 2—4 February , LG-136.pdf (rfd.org.ec) (22.07.2024).
- Misini, Shkumbin ve Pantina, Myrvete Badivuku (2017), “The Effect Of Economic Growth Under Nominal GDP In Relation to Poverty”, **Romanian Economic Journal**, 20(63), 104-116.
- Mood, Carina ve Jonsson Jan O. (2016), “The Social Consequences Of Poverty: An Empirical Test on Longitudinal Data”, **Social Indicators Research**, 127, 633-652.
- Morduch, Jonathan (1998), “Poverty, Economic Growth, and Average Exit Time”, **Economics Letters**, 59(3), 385-390.
- _____ (2006), “Concepts of Poverty”, **Handbook on Poverty Statistics: Concepts, Methods And Policy Use içinde** (23-50), Special Project on Poverty Statistics United Nations Statistics Division, Washington DC.
- Murat, Güven ve Aykaç, Mustafa (2020), “Covid-19 ve Emek Piyasaları: Etkiler ve Muhtemel Yönelişler”, **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, 9(1), 91-122.
- Neumayer, Eric (2007), “Sustainability and Well-Being Indicators”, Mark McGillivray (Ed.), **Human Well-Being, içinde** (193-213), Palgrave Macmillan, London.
- Norton, Seth W. (2002), “Economic Growth And Poverty: In Search Of Trickle-Down”. **Cato J.**, 22, 263-275.
- OECD (2001), **Poverty Reduction** The DAC Guidelines, OECD Publishing, Paris.
- _____ (2023), **Income Distribution Database: by country** – Poverty, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=96535> (07.06.2023).
- _____ (2024), **GDP Growth (annual %)** – **Türkiye**, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2023&locations=TR&start=2006> (09.07.2024).
- OECD/WHO (2003), **Poverty and Health**, DAC Guidelines and Reference Series, OECD Publishing, Paris.
- Olutumise, Adewale Isaac ve Ajibefun, Igbekele Amos (2019), “Evaluation of Poverty Status and Time-Taken to Exit Poverty Among Food Crop Farmers in Nigeria”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 36(2), 97-106.

- OPH ve UNDP (2022), **Global Multidimensional Poverty Index 2022: Unpacking Deprivation Bundles to Reduce Multidimensional Poverty** <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye> (28.08.20).
- Osberg, Lars ve Xu, Kuan (1999), “Poverty intensity: How well do Canadian provinces compare?”, **Canadian Public Policy/Analyse de Politiques**, 25(2), 179-195.
- Öcal, Julide Yıldırım (2012), “Türkiye’de Şartlı Nakit Transferleri: Nitel Analiz”, **Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları**, 31-41.
- Öğülmüş, Selahaddin (2011), “Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 26(26), 83-96.
- Ökten, Zeynep ve Kale, Tancan (2009), The Structure of Regional Poverty in Turkey and Anti-Poverty Policies. **Amme İdaresi Dergisi**, 42(3), 59-91.
- Önen, S. Mustafa (2010), “Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği”, **Sayıştay Dergisi**, (79), 63-96.
- Öner, Şerif (2019), “Amaç ve Politikalar Açısından Yerel Yönetimler: Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları Karşılaştırmalı Analizi”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, 2(3), 645-664.
- Ören, Kenan (2015), **Sosyal Politika**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Öz, Cihan Selek ve Çolakoğlu, Cavit (2014), “Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi”, **Çalışma ve Toplum**, 4(43), 177-206.
- Öz, Cihan Selek ve Yiğit, Yunus (2019) “Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Onur Metin (Ed.), **Seçme Yazılar-III içinde** (93-118), Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Özdemir, Abdullah ve İnce, Gamze Duygu (2021), “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerine Etkisi”. **Çalışma ve Toplum**, 4(71), 2633-2658.
- Özdemir, Mustafa Çağlar (2017), “Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri”, Mustafa Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 2. Baskı içinde (183-207), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Özel, Hasan Alp (2012), “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(1), 63-72.
- Özel, Şerife (2019), **Dünyada ve Türkiye’de Mikrokredinin Gelişimi, Türkiye’de Mikrokredi Uygulamalarının Kadın İstihdamına Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Mahmut (2020), “Türkiye’de COVID-19 Salgını Sürecinde Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Atılan Politika Adımları”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 28(3), 1124-1129.

- Özkan, Gizem (2021), “Covid-19 Pandemisi ile Yoksulluğun Derinleşen Yüzü: Çalışan Yoksullar”. **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(14), 93-108.
- Özmehmet, Ecehan (2008), “Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, 3(12), 1853-1876.
- Özsoy, Dilek (2019), **Türkiye’de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, Dilek, and Kasım Karataş (2020), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Uzmanların Gözüyle Değerlendirilmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22(4), 989-1004.
- Öztürk, İlhan (2006), “Dünya Bankası Politikaları”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), 36-55.
- Öztürk, Salih ve Sezen, Serhat (2018), “Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15(41), 1-14.
- Paksoy, Sadettin ve Bakan, Sumru (2010), “Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri:(1980 Sonrası)”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(32), 150-170.
- Parker, Susan W. ve Todd, Petra E.. (2017), “Conditional Cash Transfers: The Case of Progresa/Oportunidades”, **Journal of Economic Literature**, 55(3), 866-915.
- Pekten, Ali (2006), “Genel Sağlık Sigortası Sistemi ve Getirdiği Yenilikler”, **Sayıştay Dergisi**, (61), 119-138.
- Pérez-Moreno, Salvador (2016), “Revisiting Growth-Poverty Relationship: A Medium-Term Causality Approach”, **South African Journal of Economics**, 84(4), 624-635.
- Polat, Mehmet Ali (2021), “Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: AB Ülkeleri ve Türkiye İçin Yeni Nesil Bir Panel Veri Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 12(29), 131-148.
- Ravallion, Martin vd. (1993), “Does Maharashtra’s Employment Guarantee Scheme Guarantee Employment? Effects Of The 1988 Wage Increase”, **Economic Development and Cultural Change**, 41(2), 251-275.
- Riddell, Roger (2004), **Approaches to Poverty: A Note From The “Development” Perspective**, International Council on Human Rights Policy, Researchers Meeting: Poverty, Development, Rights, Geneva.
- Roemer, Michael, and Mary Kay Gugerty (1997), **Does Economic Growth Reduce Poverty?** , Cambridge, MA: Harvard Institute for International Development.

- Sabbağ, Jale (2020), “Thomas R. Malthus’un ve Karl Marx’ın Yoksulluk ve Nüfus Kavramlaştırması”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 12(1), 37-51.
- Sam, Neslihan (2007), “Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 27(1), 59-70.
- Sarıca, Ömer vd. (2022), “İşsizlik Oranı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Asimetrik İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (49), 275-289.
- Sarısoy, İdris ve Selçuk Koç (2010), “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, **Maliye Dergisi**, 158(1), 326-348.
- Schüler, Dana (2006), “The Uses And Misuses of The Gender-Related Development Index and Gender Empowerment Measure: A Review of The Literature”, **Journal of Human Development**, 7(2), 161-181.
- Sengupta, Arjun (2010), “Human Rights And Extreme Poverty”, **Economic And Political Weekly**, 85-93.
- Seyyar, Ali, (2011), **Sosyal Politika Bilimine Giriş**, Sakarya Yayıncılık, 1. Baskı, Sakarya.
- Škare, Marinko ve Družeta Romina Pržiklas (2016), “Poverty And Economic Growth: A Review”, **Technological and Economic Development of Economy**, 22(1), 156-175.
- Şahin, Hayrettin ve Erkan, Yasin (2024), Türkiye İş Kurumu Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikaları, (Nazife Özge Beşer ve Süleyman Uğurlu Eds), **İstihdam, Yatırım ve Büyüme içinde** (34-47), Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Şen, Mustafa (2018), “Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 8(2), 129-152.
- Şener, Ülker (2010), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. **TEPAV Politika Notu**.
- Şengür, Mehmet (2011), **Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi (Eskişehir Grameen Bank Analizi)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengür, Mehmet ve Taban, Sami (2012), “Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13(1), 59-89.
- Şenses, Fikret (2014), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, 7.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Şişman, Yener (2017), “Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 4(2), 1-22.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024), **Sosyal Yardım Programlarımız** <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yarim-programlarimiz/>, (06.07.2024)
- T. C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019), **On Birinci Kalkınma Planı**, Ankara, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (03.05.2024).
- _____ (2020), **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu**, Ankara.
- _____ (2024) **On İkinci Kalkınma Planı**, Ankara, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (03.05.2024).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013), **Onuncu Kalkınma Planı**, Ankara.
- Takım, Abdullah (2011), “Türkiye’de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, 7(13), 15-35.
- Taşdemir, Destegül (2022), **Türkiye’de ve Dünyada Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Taşdemir, Gülay (2014), “Yoksulluğun Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 11(2), 74-88.
- TCMB (2002), **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara.
- _____ (2013a), “Fiyat İstikrarı ve Enflasyon” <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/> (01.08.2024).
- _____ (2013b), “Para Politikası”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/> (01.08.2024).
- Temiz, Mehmet (2013), **Yoksulluk, Ekonomik Kalkınma İlişkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topgül, Seda (2013), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.14/Sayı.1: 277- 296.

- TÜİK (2022), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581> (08.04.2023).
- _____ (2023a), **Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri**. [URL]<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713> (02.04.2024).
- _____ (2023b), **Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri**. Tablo Metaverileri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2022-49746> (02.04.2024).
- _____ (2023c), **Sosyal Koruma İstatistikleri**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2022-49675> (14.05.2024).
- _____ (2023d), **Gelir Dağılımı İstatistikleri 2023**, Sayı: 53711, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711> (08.07.2024).
- _____ (2024), **İşgücü İstatistikleri**, Aralık 2023, Sayı: 49379 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İşgücü-İstatistikleri-Aralık-2023-49379&dil=1> (08.07.2024).
- Türk, Tuğba ve Hidayet Ünlü. (2016), “Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 7(14), 92-104.
- Türkoğlu, İrfan (2013), “Sosyal Devlet Bağlamında Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 8(3), 275-305.
- Türkmen, Semih (2023), **Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım politikaları kapsamında yerel yönetimlerin rolü: Antalya Kepez Belediyesi örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluocak, Gonca Polat ve Çoban, Arzu İçağasıoğlu (2011), “Uluslararası Yardımların “İnsani” Boyutu: Küresel Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Yardımların İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 8(2), 207-228.
- UNDP (2008), **Human Development Report 2007/2008, Fighting climate change: Human solidarity in a divided world**. New York. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-20078> (04.03.2023).
- _____ (2023a), **Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları**, <https://www.undp.org/tr/node/12306> (04.03.2023).
- _____ (2023b), 25 Countries Halved Multidimensional Poverty Within 15 Years, but 1.1 Billion Remain Poor, Press Release, hdr.undp.org/sites/default/files/MPI/2023/2023_MPI_PR_en.pdf (30.08.2024).
- _____ (2024a), **Human Development Report 2023-24**, March 13, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf> (15.03.2024).

- _____ (2024b), **Human Development Index, Gender Inequality Index & Gender Development Index**, Data Tables. <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads> (15.03.2024).
- UN (1995), **The Copenhagen Declaration and Programme of Action: World Summit for Social Development 6-12 March 1995**, United Nations Department of Publications, New York.
- _____ (2015), **The Millennium Development Goals Report 2015**, New York.
- _____ (2023), **The Sustainable Development Goals Report 2023: Special Edition**, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/> (07.08.2024).
- _____ (2024a), **Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları “Yoksulluğa Son”**, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/1> (24.08.2024).
- _____ (2024b), **Dünya’nın Küresel Amaçlar Karnesi ‘Başarısız’**, <https://turkiye.un.org/tr/272770-dünyanın-küresel-amaçlar-karnesi-başarısız> (24.08.2024).
- _____ (2024c), **Goal 1: End poverty in all its forms everywhere**, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/> (10.08.2024).
- Uşen, Şelale (2007), “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Aktif Emek Piyasası Politikaları”, **Çalışma ve Toplum**, 2(13), 65-95.
- Uzun, Ayşe Meral (2001), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4(2), 155-174.
- Uzunali, Emine ve Altun, Elif (2020), “Türkiye’de Negatif Gelir Vergisi Sistemi Önerisinin Bütçe Üzerine Etki Analizi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 20(47), 383-410.
- Ünal, Umut (2018), **Sahra Altı Afrika Ülkelerinde Yoksulluğun Doğası ve Sebepleri Üzerine**, Munich Personal RePEc No. 97730, Munich.
- Ünlü, Atilla (2020), “Türkiye’nin Dezavantajlı Bölgelerinde Yoksulluk Olgusu”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(7), 394-405.
- Ünüvar, İclal ve Hilal Aktaş (2022), “Dünya’da ve Türkiye’de COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 25(1), 124-140.
- Varcan, Nezih (2014), **Türkiye’de Vergi Politikalarının Oluşumu: Cumhuriyet Dönemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Veblen, Thorstein (1900), **The Theory of The Leisure Class**, <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2261&context=ypfs-documents> (15.08. 2024).
- WHO (2024), **WHO COVID-19 Dashboard**, WHO Health Emergencies Programme. <https://data.who.int/dashboards/covid19/> (29.03.2024).

- World Bank (t.y.), “Military expenditure (% of general government expenditure)”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.ZS> (21.07.2023)
- _____ (2022), “Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines”, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines> (21.07.2023)
- _____ (2024a), Worldbank Poverty and Inequality Platform. <https://pip.worldbank.org/home> (25.03.2024).
- _____ (2024b), <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/march-2024-global-poverty-update-from-the-world-bank--first-esti> (23.08.2024).
- Xiang, Lijin vd. (2021), “The COVID-19 Pandemic and Economic Growth: Theory and Simulation”, **Frontiers in Public Health**, 9, 741525.
- Xu, Kuan (2014), “Sen-Shorrocks-Thon Index”, Alex C. Michalos (Ed) **Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research içinde** (5845–5848), Cham: Springer International Publishing.
- _____ (2020), “The Sen-Shorrocks-Thon Index of Poverty Intensity”, Alex C. Michalos (Ed.), **Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research içinde** (1-3), Cham: Springer International Publishing.
- Xu, Kuan ve Lars Osberg (1999), **An Anatomy of the Sen and Sen-Shorrocks-Thon Indices: Multiplicative Decomposability and its Subgroup Decompositions**, Dalhousie Working Paper Series 1999.
- Yalçın, Melike (2020), **Kadın Yoksulluğunun Güçlendirme Yaklaşımı Odağında İncelenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, Sema ve Mehmet Okan Taşar (2019), “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 19(38), 118-144.
- Yıldırım Metin ve Arpacıoğlu Özge (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(2), 60-76.
- Yıldırım, Arzu (2019), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, **İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi**, 1(1), 15-33.
- Yıldırım, Aziz (2010), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, 9-16.
- Yıldız, Orhan ve Yıldız, Tuğçe (2016), “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Politikaları”, **Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi**, 3(1), 24-41.
- Yılmaz, Mustafa (2021), “Kovid-19 Pandemisinin Türkiye’deki Kentsel Yoksulluğa Etkileri”, **Anasay**, (17), 181-196.

- Yücel, Duygu (2011), **Gelir Dağılımı Teorileri Ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zanbak, Mehmet (2020), “Türkiye’de Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Farklılaşan Bölgesel Göçün Yoksulluk Üzerine Yansımaları”, **İzmir İktisat Dergisi**, 35(1), 33-52.
- Zengin, Eyüp vd. (2012), “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 19(2), 133-14
- Zülfikar, Berna Şafak (2010), **Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Murat BAL, Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2020 yılında mezun oldu. 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri anabilim dalında yüksek lisansa başladı. 2024 yılından itibaren Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

BAL, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.

